Ketabton.com

د پښتنو ملي قائد او لوی زعیم میر ویس نیکه چه خپل گران هوادئې د پر دیو له ناروا تجاوز څخه وژغوره او د هوتکو شهنشاهۍ ئې تاسیس کړه . (۱۱۲۷ ه وفات)

د پښتو ټولنې د خپرو نو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت یوازې پناز او نعمت
کې نه دی. ـ د پښتنو په غرو او
رغو کې هم پوهان اوهوښیاران سته»
(میر ویس)

کتابخانه میوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY

میرویس نیکه

د

عبدالرؤف بینوا

تألیف

PROPERTY OF
ACKU
5661

د پښتو ټولنې له خوا خپور شو

۱۳۲۵

عمومی مطبعه

د کابل

د طبع شمیر (۱۰۰۰)

دي كتاب په ۱۳۲٤ كال كښې
د آريانا دوهمه جائزه وړې ده .

اهدا

دا كتاب د « نازو » انا لوړ او سپېڅلې روح ته اهدأ كوم .

چه د پښتنو ملى قائد ميرويس نيكه د دې ميرمنى په پاكه غيږ كې روزلى شوى دى .

(بينوا)

دلوی خدای پنامه

پیل

هغه وخت چه زه لا کوچنی او وړ ماشوم وم ما به دخپلی مور دخولې د حاجی میرخان نیکه نوم (چه دمیرویس نیکه پښتنی نوم دی) ارو ېدیء، او کله چه به نارو غه شوم نوزه به ئی دمیرویس نیکه زیارت ته بیولم او راته ویل به ئې چه حاجی میر خان نیکه ډېر ګړندی اولوی سړی دی. بیا چه زلمیتوب ته ورسیدم هم به می د پښتنو په مجلسو کې د سپین ږیرو له خولې ددې نیکه نوم اروېدیء، او داوخت دومره پوهیدم چه حاجی میرخان نیکه د پښتنو یو ملی مشرو، نو کم وخت چه بیا د کتاب سره اشنا شوم ما ته هغه له جوشه ډک احساسات راپیدا شول چه هر زلمی ته پ دغسی وخت کې پیدا کېږی، مینه می در لوده چه دخپلو تېرو نیکه ګانو کارنامې ولولم، خصو صا دهغو نیکه ګانو چه مالا په زانګو کې ددوی نوم و نه اروېد لی وه اودوړ کتوب څخه ورسره اشنا وم. که څه هم په زانګو کې زه په ښه اوبد نه پوهېدم مګر کوم وخت چه می دزانګو څخه د مور غېږی ته سفرو کړ او پر خبر وراغلم، ما ته به دشپې خپلی مور ددې د پاره چه مابیده کړی دتېرو نیکه ګانو ډېری افسانې ویلې.

ښه می په یاد دی یوه شپه چه می مور پر نګی دغزا نکل راته کاوه او و یل ئې چه «سپین سرو پښتنو مېرمنو به داوبو ډکې ژی اخیستی وه او غازیانو ته به ئې په سنګر کې اوبه وړلې اودا کشرو غازیانو څخه توری وې» په دې وخت کې زما مشری خور له تلتکه سوراو یوست زما مور ته ئې وویل:

«دغازیانو توری همد اسی وې لکه هغه دنیکه توره ؟»

زما موری هم دهغې توری خوا ته چه دې به موز ته ویل« داستاسی دنیکه توره ده چه ستاسی پلار ته اوله پلاره تاسی ته پاته شوې ده» په ډېر تأثرو کا ته ، نور خو

نه پوهېدم چه ددې څه پیادرا غله خو سترګې ئې له اوښکو ډکې شوې، وې ویل:

«هو، زویه! بیده سه شپه ډېره تېره شوې ده!»

دا هغه تور ه وه چه ما اوخوړ، دهغې په مخ کې سر ه سره ټکی لېدل نو یو بل ته به مو ویل: «ما دېر ځنګې په ویخو ده!»

همدا شان به اکثره شپې دا دایسې افسانې اورېدلې او په دماغ کې به مې یوه افسانوي دنیا تشکیلېدله ـ په دې افسانو کې ما ډېر ځله د حاجي مېرخان نیکه نوم اورېدلی و، نو چه لوی شوم ددهٔ د ژوند سره مې علاقه مینده شوه او پکوم کتاب کې چه به مې ددهٔ نوم ولید، خوشا لېدم به.

مګر متأسفانه سره ددې چه دا نابغه نیکه هر پښتون پېژني او ده ته د نیکه خطاب ور کوي بیا هم ددهٔ د ژوند په باب کښې چا یوه رساله هم نه ده لیکلې ـ او نژدې دی چه ددهٔ مشهوري کارنامې هم ورکې شي. ددې فکر په اثر ما یو کال د مخه عزم وکړ چه زه د خپله وسه سره سم تر کومه ځایه چه موجوده مأخذونه کومک کولای شي یو وړکوټی کتاب ولیکم، نو په ځینو یادداشتو نو مې شروع وکړه په دې وخت کې چه کوم شي زما عزم ښه راټینګ کړ، زما د فاضل او مشر ملګري ښاغلي حبیبي تشویق و.

څو دادی تر یو کال وروسته موفق شوم چه ددې ملي نابغه په نامه دا کوچنی کتاب پای ته ورسوم، شاید تر ما وروسته ځلمیان به ئې لا ښه بشپړ کړي.

په دې کتاب کې ما ډېر زیار ایستلی دی چه بې سنده قول را نه وړه شي او هر مطلب ښکاره مأخذونو ته او په هر یوه مخ کې مې د مأخذ صفحه هم ور ښوولې ده.

خدای دې وکړي چه زما دا زیار یو وړ کوټی ملي خدمت و بالله شي او له خدایه غواړم چه نور ځوانان مې هم په داسې ملي خدمتو کښې تېر شي. (بېنوا)

ددې کتاب مأخذونه :

په دې کتاب کې چه هر مهم مطلب اخيستل شوی په همغه صفحه کې ئې مأخذته سره دصفحې د تا کلو اشاره شوې ده او کوم مأخذونه چه د دې اثر په ليکلو کې استفاده ځنې شوې ده دادی :

۱ : روابط ادبی ايران وهند ـ اثر علی اکبر شهامی .
۲ : ترجمهٔ تاريخ مختصر ايران ـ اثر سرپرسی سايکس
۳ : دائرة المعارف بستانی ـ ۳ ج
٤ : تتمة البيان پارسی ترجمه ـ دسيدجمال الدين افغانی .
٥ : تاريخ روابط ايران واروپا در دورهٔ صفويه .
٦ : داستان ترکتازان هند ـ غلام کاخ
۷ : منتخب اللباب ۲ ج
۸ : دفراهی قلمی جونګ ـ چه بناغلی فاضل ګوياماته داستفادې دپاره را کړی و
۹ : حيات افغانی ـ دحيات خان .
۱۰ : خورشيد جهان ـ دشيرمحمد خان .
۱۱ : پټه خزانه ـ دمحمد هوتك .
۱۲ : تاريخ سلطانی ـ دسلطان محمد .
۱۳ : جغرافيای تاريخی ايران ـ دبارتو لد اثر
۱٤ : فرهنګ اوستا ـ
۱٥ : قاموس انګليسی وهندی
۱٦ : تاريخ افغانستان ـ دميليسون اثر دمنشی احمدجان پښتو ترجمه
۱۷ : ـ تاريخ ايران ـ دسرجان مالکم اثر ـ پارسی ترجمه)
۱۸ : دافغان او پارس جګړه ـ دا کتاب «جارج نيون هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی ـ او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف د میرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او اوس ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او څو مخه خپله ترجمه ئې ما ته را کړې وه، د ډیر تشکر ځنی کوم .

۱۹ : زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ـ دلارودی اثر .

۲۰ : روضة الصفای ناصری ـ اتم جلد .

۲۱ : مجلهٔ کاوه ـ ۲ کال ـ ۱۲ ګڼه

۲۲ : افغان تاریخی ـ په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او دهغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه اړه لری

۲۳ : جهانګشای نادری ـ محمدمهدی .

۲٤ : مأثر الامراء ـ ۳ ج

۲٥ : درهٔ نادره ـ

۲٦ : تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد .

۲۷ : تاریخ علی‌قلی مرزا

۲۸ : سیر المتأخرین

۲۹ : نادر نامه ـ قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې د پاره ئی را کړی وه.

۳۰ : تاریخ افاغنه ـ اردو ـ د سیدظهور الحسن موسوی تألیف .

۳۱ : تاریخ نظامی ایران ـ لمړی جلد .

۳۲ : آئین اکبری . ابو الفضل .

۳۳ : د پټې خزانې تعلیقات د ښاغلی فاضل حبیبی لیکنه .

تر میرویس دمخه

غوارم دمخه تر هغه چه دملي قائد میرویس نیکه دژوندون ، فتو حاتو او قیادت حالات ولیکم په ډېر مختصر ډول پر دمخنیو اوضاعو هم لېږ رڼا واچوم ـ ځکه چه تېر شوي واقعات دراتلو نکو پیښو باعث یاڅېږ و نکې بلل کېږي . له دې کبله نو که وغواړو چه دملي قائد میرویس نیکه ملي نهضت یا په بل عبارت د هوتکو دشهنشاهۍ دمؤسس حالات ښکاره کړو باید تر هغه دمخه دافغانستان (خصوصاً قندهار) او پارس او هند دمخني وضعیت هم په لنډ طور سره بیان کړو ، او په دې ترڅ کې به دا هم ښکاره شي چه دکومو کومو عواملو په اثر د هوتک شهنشاهي یا دپښتو یو ملي نهضت موجود شو .

څنګه چه په هغه وخت کې دافغانستان په تیره بیا دقندهار پر وضعیت او د حالاتو پر اوښتلو د ګاونډیو مملکتو اوضاع ډېره اغېزه درلوده ، نو لومړی به ګران لوستونکي د ګاونډیو مملکتو پارس هند دوضعیت خواته ملتفت کړم او بیا به دافغانستان په اوړ شوکې سره وزغېږو .

۱ : دپارس وضعیت : کم وخت چه دپښتو ملي قائد میرویس نیکه دخپل ټبر او اولس د آزادۍ او خپلواکۍ دجنډې دپورته کولو دپاره ملا تړله په پارس کې د صفوی شاهانو حکومت و ، چه شاه اسمعیل صفوی تأ سیس کړی و ، شاه اسمعیل په ۹۰۵ هـ کال ددیرلسو کالو په عمر دخپل پلار « سلطان حیدر » دمرګ دانتقام اخیستلو په عزم میدان ته را ووت ، او دشیروان حاکم «فرخ یسار» ئې چه دده پلار ئې وژلی و له منځه ویوست (۱)

(۱) روابط ادبی ایران وهند ـ ٦٦ مخ دعلي اکبر شهامی اثر ـ دطهران طبع.

گویا له همدې وخته ددې حکومت ځنبنته کښېښوله شوه، او تر دوو پېړیو ډېر ئي (١٣٤-٩٠٦) پر پارس حکومت وکړ (١) دا دوره له ډېرو جهتو څخه دپارس دپاره یوه روښانه او ځلېدونکې دوره وه، او تر ډېرو دورو یوخاص اهمیت او امتیاز لري . په دې دوره کې کوم مهم شی چه منځ ته راغی دپارس «ملي وحدت» دی، ددې وحدت اساس شاه اسمعیل دصفویانو لومړي پاچا ټینګ کړاو په دې وحدت کې معنوي قدرت او نفوذ ډېرموثرو، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوي بنسټ یعنی تصوف او شیخوخیت راولاړه شوې وه او دشاه اسمعیل پلار او نیکه ټول مرشدان تیر شوي و، او د ده نسب په شپږ مه واسطه مشهور شیخ صفي الدین اردبیلي ته او په ١٦ واسطه اوم امام حضرت موسی کاظم ته رسیدی، (٢) او له دې لاری ئي په پارس کې ډېر نفوذ اوقدرت او په لکو مریدان موندلی وه ، نو له دې څخه، علاوه پر «ملي وحدت» داهم څرګند یږي چه په صفوي دوره کښې مذهبي چارو ښه ترقي کړې وه او په دې دوره کې علماو اوصوفیانو خورا ډېر قدر درلود اودشاهانو مخصوصه توجه دمدرسو خواته وه او بر سېره پر دې په صفوي دوره کې دپارس مختلفو صنایعوته هم ډېره توجه وشوه اودهغه ځائي صنایع لکه نساجي، معماري، کاشي کاري اونورومختلفو صنعتو نو ښه ترقي وکړه، چه له دې حیثه هم دادوره مهمه اوروښانه دوره بلکیدلی شي؛ مګر داهم باید وویل شي چه په دې دوره کې څیني بدا چهان پیدا شوه چه ددې دوري پر رونا، ئي تاریکي واچوله لکه شاه عباس چه دخپلو زامنو دوژلو نسبت ور ته شوی اوبیا شاه صفي (د١٦٢٩ع څخه تر ١٦٤٢ع) چه ډېر صفوي شهزادګان ئي ووژل، اوله همدې ځایه دصفوي دوري انقراض شروع شو ، چه پنځه کاله وروسته

---

(١) روابط ادبی ایران وهند ٦٨ مخ
(٢) « « « « ٧٧ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه اسمعیل صفوی

سلطان حسین صفوی

«ایروان» او «تبریز» دتر کلانو پلاس ورغلل او په ۱۶۳۸ کال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

څو چه ددې دورې وروستنی پاچا سلطان حسین دا کتوبر په ۲۳ په ۷۲۲ ع ـ ۱۱۳۵ هـ ق کال (۲) مجبور شو چه دپارس دشهنشاهۍ دتاج میرویس نیکه دمړنی زلمی زوی شاه محمود پرسر پخپل لاس کښېښود، او خپله لورئې هم دې پښتون زلمی شهنشاه ته په هغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوی دوری کمبله تړوله شوه.

۲ : دهند وضعیت : پههمدې وخت کې چه دصفوي دورې وروستنیو شاهانو په ایران کې حکومت کاوه په هند کې دمغولو پاچهي وه. ددې سلسلې دسلطنت مؤسس ظهیر الدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمې په شپږمه په ۸۸۸ هـ کال زېږېدلی دی (٤) اوددېرلسو کالو په عمر په ۸۹۹ هـ کال په اندجان کې دپاچهۍ پر تخت کښېناست (۵) بابر پاچا څو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز دهلي وټاکه، اودهند پراکثرو ښاروئې غلبه ومونده، تر ده وروسته ده زوی همایون اونور دېر تیموری مغولی شاهانو په هند کې تردرو

(۱) تاریخ مختصر ایران، دسرپرسي سایکس دتألیف فارسی ترجمه ٦٤ مخ
(۲) دائرة المعارف بستاني دریم جلد ـ ۲٤۰ مخ ـ
(۳) دتتمة البیان ترجمه ـ دعلامه سیدجمال الدین افغاني تألیف ۹۳ ـ ۹٤ مخونه دکابل طبع
(٤) حسامی دالاندنی بیت دده دتولد پهتاریخ کې ویلی دی :

اندر شش محرم زاد آن شه مکرم ـ تاریخ مولدش هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۱۹۱ مخ)
(۵) روابط ادبی ایران وهند ـ ۳۰ مخ

بېرې یو لاز یات سلطنت و کاوه اود ۸ میلادي قرن تر آوا خرو پورې ئې په هندوستان کې خپلواك اومستقل حکومت درلود، د ۱۹ قرن په او ائلو کې دا نګلیسانو تجاری اوسیاسی نفوذقدم کښېښوداووروورو ئې لمن ار ته شوه.

ددې نفوذمقدمه کهخههم د۱۵۷۹ میلادی=۹۸۷ه څخه چه«تماش استی وئس» یوه انګلیسی زلمی هندته سفر وکړ اوپه تېره بیاپه ۱۵۸۳میلادی=۹۹۱ه کال چه څلور تنه انګلیسی سیاحت کوونکو دشرقی ممالکو دتجارتی او اقتصادی اوضاع د کتنې دپاره ماموور شوه شروع شوي وه، مګر په ۱۶۰۰ میلادی ددسامبر په ۳۱ (ددریمی خورپه ۲٤_ ۱۰۰۹ه) چه دملکهٔ الیزابت په امر دشرقی هندی شرکت (دلندن دتجارانو شرکت چه دشرقی هند سره تجارت کوی) پنامه تأسیس شو (۱) دانګلیسانو دسیاسی اوتجارتی نفوذ اساس کښېښود شو.

دنورالدین محمد جهانګیر ګورګانی پا چا په وختو کې په ۱۶۰۸ م او ۱۷ ۱ه کال دې پورتنی شرکت خپله لمړۍ بېړۍ د «ویلیام ها و کین» نامی په مشر توب د سورت بندر ته چه دهندله غربی بندرو څخه دی راواستوله، ددې سړی ـ انګلستان دپاچا «لمړی جیمز» له خوا یوه سفارشنامه هم درلوده اوتر یوځایه پخپل مقصد کنا میاب شو ـ بیا په ۱۶۱۲ کال هم ددې انګلیسی بېړۍ د «توماس بست» په مشرتوب هندوستان ته ورسېدلې او دې سړی وکولای شوه چه دسورت له محلی بندر سره تجارتی معاهدې وتړی او څه مده وروسته هلته یوه تجارت خانه هم تأسیس کړی، اوداوولسم دنېمی قرن رادې خواته ددې شرکت دتجارتی چاروسره سیاست هم ګډ شو. په۱۱۰۱ه (۱۶۸۸م) کال چه انګلیسانو دبمبئی جزیره چه پر تګالیانو پرېښې وه هم ددې شرکت ته په لنز اجاره ورکړه ددې شرکت مرکز دسورت له بندره بمبئی ته رانقل شواوداوخت لنز لنز دمستملکاتو

(۱) تاریخ روابط ایران وار وپادردورهٔ صفویه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

په‌چرت و لو بده او په‌هند کې ئې استعماری سیاست شروع کړ، مګر دا کار ئې په‌انګلستان کې د نورو تجارانو د حسد او رقابت باعث وګرځید او په ۱۱۱۰ ه (۱۶۹۸ م) کال بوې دلې تجارانو یو لوی شرکت (د شرقي هند د عمومي تجارت د شرکت) پنامه تاسیس کړ او دانګلستان له‌پارلمنټه څخه ئې د شرق د تجارت انحصاری امتیازهم واخیست، داهم د تجارانو درقابت دهجوم مورد واقع شو، څو په‌پای کې په (۱۷۰۸ م) کال تولو پخوانیو شرکتولا س سره ورته کړ او یو مهم او د ېر لوی شرکت ئې د (دانګلیسي تجارو شرکت دشرقي هند دتجارت دپاره) پنامه تاسیس کړ، او ضمناً دانګلستان پاچادشرکت مشرانو ته دهندو ستان دپاچهانو په‌دربارو کې رسمي سفارتونه او قونسلګری وروسپارلی (۱) نو په دې سبب د دې شرکت اساس یا په بل عبارت دانګلیسانو دسیاست بنسټ په هند کې بنه ټینګ شو او نفوذ ئې یو په دوه شو او ورو ورو دانګلیسانو نفوذ پسې د ېر بدی څو چه په ۱۲۱۷ ه (۱۸۰۳ میلادی) کال ئې دهلي و نیو او دمیاشتي ئې یو لك روپۍ شاه عالم (چه د دې سلسلې وروستنی مستقل او مهم پاچا او په‌ستر ګو روندو) و ټاکلې چه هغه هم په ۱۲۲۱ ه کال مړ شو (۱) تر ده وروسته د دې سلسلې څو نور شاهان هم په‌هند کې وه چه څه نه څه نوم ئې درلود مګر په ۱۲۷۹ ه = ۱۸۶۲ میلادی کښې چه د دې کورنۍ وروستني پاچا بهادرشاه چه بنه شاعر او موسیقي دان هم و، د ځینوا ثرا تو په‌اثر دانګلیسانو له‌خوا د خپلې میرمنې «زینت محل» سره «برمې» ته‌تبعید او هلته مړ شو، د تیموری سلطنت کمبله بالکل تو له شوه (۳)

---

(۱) تاریخ روابط ایران واروپا ـ ۱۵۷ ـ ۱۵۸ مخونه.

(۲) ترکتازان هند. څلورم کاغ ۴۶۳ ـ ۴۶۹ مخونه.

دخافي‌خان دليکنی څخه چه تر ۱۱۳۵ه کاله پورې‌ئې دمحمد شاه‌دو خت حوادث ليکلي دي‌څرگند يږي چه‌دگرگين دمرگ په کال په‌هند کې محمد اعظم بهادر شاه‌مشر توب درلود، ځکه چه‌دی وايي‌چه‌په ۱۱۹ ه کال دگرگين د وژلو خبر چه‌ملي قائد ميرويس نيکه‌مړ کړ په هند کې دمحمداعظم بهادر شاه دربار ته را ور سيد. (۱)

گويا کم وخت‌چه‌ملي زعيم‌ميرويس نيکه دپښتنو په وينو لو پيل کاوه‌په هند کښې‌محمداعظم بهادر شاه چه‌دمغه‌ذکر شو مشرو، اوور وورو دمغلودحکومت کمبله‌تو لېدله، مگر بيا هم‌په دغه‌وخت کې بېخي کمزوری نه‌وه، بلکه ښه اقتدار ئې پلاس کې و.

۳ : په‌افغانستان کې د قندهار وضعيت: تر اسلام‌دمخه دافغانستان وضعيت خو غربي‌اوشرقي مؤرخينو په‌واروارو، په‌تکرار سره ليکلي دي، او جغرافيوي حدودئې ترننني ورځې ډېر پراخه اوارت وه، په‌تېره‌بيا هغه‌وخت چه‌آريائي قبائل لادخپل اصلي‌ټاټوبي (بلخ) څخه‌دپارس اوهند خواوته کوچېدلی نه‌وه دافغانستان خاوره‌دآريائي تمدن‌مرکز باله کېده، چه‌ددې خبرې‌څېړل ددې کتاب له‌دغه‌مبحث څخه‌وتلي شمېرل کېږي اوجلا کتابو نه‌لري.

خو تر اسلام وروسته هم‌افغانستان دخورا لويو لويو شهنشاهيو لکه دسوريانو شهنشاهۍ، دصفاريانو، دسامانيانو، دغوريانو اودغزنويانو دشهنشاهۍ مرکزو، او هر لورته ددوی دبرې بيرغونه رپېدل‌او غليمان ورته‌سر ټيټي وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاريخ کې‌خورا لوړ موقعيت لرې‌او هره يوئې ډېره‌ځلانده اوبا شکوهه دوره‌ده. مگر تردې دورو وروسته خصوصاً له‌هغه‌وخته څخه‌چه دمغلو دوره شرق ته راغله، که‌څه هم‌په‌افغانستان کې‌دپورتنيو دورو په‌شان‌يوه لويه‌شهنشاهۍ چه

---

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ

دافغانستان تر لهٔ خاوره ترادا ری لاندی و نیسی، دهوتکو تر دوری پوری موجوده نهٔ وه، خو بیا هم دافغانستان هره برخه دافغانستان دهغی برخی داوسېدونکو په لاس اداره کېدلهٔ او دهری برخی اوسېدونکی پهٔ هر وخت کی دمتجا وزینو په مقابل کی ولاړ وه او دفاع ئې کوله چه پهٔ افغانستان کی ددې حکو متو مهم مراکز هرات، بلخ، کابل زابل بلل کېدل .

څنګه چه دغز نو یانو ددورې تر وروسته پهٔ افغانستان کی د هو تکو دورې بیا لو یه شهنشاهی قائمه کړې دهٔ او هم دهوتکو نهضت لهٔ قندهاره شروع شوی دی، نو دلته هم پهٔ دې کتاب کی زموږ دموضوع سره مناسبه داده چه د قندهار وضعیت تر څېړ نی لاندی و نیسو، چه دمخه تر هوتکو ئې څه وضعیت درلود، او هغه داسی دی :

دقندهار وضعیت لهٔ هغه وخته چه د هوتکو او تو خو او ابدالیانو ملی ریاستونه لهٔ منځه ولاړه پهٔ ډېر تزلزل اخته شو ، کله به دهند دمغولی حکو متو هجوم باندی راغی او کله به پارسیانو ستر ګی ورته سرې کړې ، دقند هار خپل موجود یت نړدې وو ، چه ورك شی، فقط د ګا وندیو مملکتو په ستر ګو کښې ئې دیوې مړې مثال درلود چه هر یوه غوښته یو لهٔ بله ئې حمله کړی ، خو خبر نهٔ وه چه دوی ته بهٔ مړ غوڅې شی اودهضم قوه بهٔ ئې و نلری، بلکه پهٔ پښتنی اصطلاح دمور شیدې بهٔ پهٔ و ګرزوی .

دپارس او هند دحکو متو نو بهٔ تل پخپل منځ کی پر قندهار ستر ګی سره سرې وې او چه یوه به موقع وموندله بل ته به ئې پلمه جوړ وله او خپل ځان به ئې دقندهار پهٔ تصر ف او تجاوز کی حقدار ګا نهٔ ، او یا بهٔ ئې دامنیت قا یمو او پهٔ نامه خپل اقدام روا باله . چه دلته د هغو پیښو څخه دوه مثالونه را نقلوو :

۱ : لمړی پهٔ ۱۰۰۵ هـ کال چه اکبر پاچا دقندهار دتسخیر خیال وکړ ، نو یو اوږد او مفصل مکتوب ئې شاه عبا س ته ولیکه او خپل دې تجا وزته ئې یوه پلمه وتر اشله خو څنګه چه دا مکتوب ډېر اوږ ددی ، نو څو جملې ئې را وړو :

« . . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویگانگی بظهور نیاورده اند ونیز بدامن ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رسانند مخطورحواشی باطن بود که اولاً قندهار را بکسان خود بسپارم . . .(۱) »

۲ ـ کم وخت چه شاه عباس صفوی پر قندهار لاس وموند او دجهانگیر پاچا خخه ئې ونیوه نوهمدا شان ئې یومفصل مکتوب جهانگیر ته په دې باره کې ولیکه چه مضمون ئې دادی :

« مسائیم دعواتیکه از نفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شگفته نکهت قرانی مشام یگانگی باشد ولوامع مدحاتی که از لمعات خلوص انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی غالیهٔ بیگانگی گردد . عطر بزم خلت و ولای اعلیحضرت وظل اللهی و شمع جمع صدق و صفای آن نور پرورد آگهی گردانیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بر دل دانش پسند و خاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیر خواهد بود که بعداز سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضایا در ایران روی داده بعض ممالك از تصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته بود چون این نیازمند درگاه بی نیازمقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجهه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشان

---

(۱) دفراهی قلمی جونگ ـ چه بناغلی گویاته پروسږ کال چه دافغانستان په دوره تللی و، په فراه کښې چاور کړی دی ـ اونوربه ښه منتخب اشعارهم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بو دیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدا وعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرمایند چون بتغافل گذرانیدند مکرر بنامه وپیام و کنا یه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قابل مضائقه نبوده مقرر نمایندکه بتصرف اولیای این خاندان داده رفع طعن دشمنان وبدگو یان و قطع زبان درازی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق انداختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهاریافت وازآنجانب جواب این‌مشعر برد وقبول آن نرسید بخاطر عاطر گذشت کهطرح سیر و شکار قندهار اندازیم کهشاید بدین‌وسیله گماشتگان آن برادر نامدار کامگار از روی روابط الفت وخصوصیتیکه مسلوکست مؤکب اقبال را استقبال نموده بخدمت اشرف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یگانگی طرفین ظاهر شده باعث زبان کوتهی حاسدان و بدگویان شود بدین عظمت پی‌یراق قلعه گیری متوجه شده چون بلکاء فراه رسیدیم منشور عاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شکار قندهار بحاکم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی‌قزاق راطلب فرموده بحاکم‌وامرا که درقلعه بودند پیغام دادیم که‌در میان‌اعلیحضرت پادشاه ظل‌اللهی ونواب همایون ما جدائی میسر نیست وا لکائی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کلفت خاطری بهم رسدایشان بمضمون حکم وپیغام مصلحت انجام رابگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت‌بود باو گفته فرستادیم و تا ده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرامون قلعه و حصار نگردند نصائح سود مندنیامد در مخالفت اصرار نمودند چون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش باوجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدند ودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار براهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان رابطهٔ را که از قدیم الی الایام فیمابین این دو سلسلهٔ رفیعیه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیرات وذات ایشان رابعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یوزباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد و دادواتحاد موروثی مکتسبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده با شدخلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهد بود ، بجز طریقهٔ مهر و وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت ازلی درازالهٔ آن کوشیده و گلشن همیشه بهار یکدلی ویگانگی را سرسبز وخرم داشته همگی همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند وکلی ملك محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهرکس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلاتوقف ومضایقه باوسپرده میشود واین جزوبات راخود چه قدر واعتبار باشد. امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند ، اما آنچه واقع شده از جانب ما بوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بود بتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تا ئیدات غیبی باد ــ عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! ،، (۱)

دا یو دوه مثاله دهند. او پارس دحکومتو نو دیوبل غولو او دقندهار په مقابل کې ددوی دافکارو نمایندګي کولای شي، چه دې دوو حکومتو نوهر وخت فرصت لټاوه چه قندهار ترلاس لاندی کړی؛ مګر ځنګه زه دمیر ویس نیکه حالات لیکم نو زه باید دقندهار وضعیت ته دهوتکو له نقطهٔ نظره وګورم او ښه چه له دې لاری وموم هغه څرګند کړم، ځکه په همدې هرج ومرج کې یاتردې دمخه هوتکو او توخیو او ابدالیو پر قندهار مستقل حکومتو نه کړی دی، په دی صورت کې نو لمړی دالازمېږی چه پخپله دهوتکو قبیله و پیژنو او بیا ددوی در یاست بیان ترمیرویس دمخه څرګند کړم، چه له دې لاری هم دقندهار دمخنی وضعیت څرګند یږی او هم دهوتکو عشیره چه زمونږ ملي قائد میرویس له همدې عشیری څخه میدان ته را وتلی دی معرفي کېږی ، نو دادی په دې مقصد پیل کوو:

دهوتکو ټبر: په پښتنو کې دهوتکو ټبر ډېر شهرت لری. داځکه چه دا ټبر د پښتنو په ملي نهضتو کې لو یه برخې لری او پخپله پلرانې مهم رول لو بولی دی.

هوتك ټبر دغلځیو یوه پښه ده او لکه دا نسابو لیکو نکي چه لیکې د دې ټبر لمړی پلار هوتك نومېده چه ټبرئې هم دهمدې پلار پنامه یادشو او هوتك باباد باروزوی اود تولر یــا توران لمسی او د باباغلځی ګړوسي دی. (۲)

مګر داچه هوتك بابا په کوم زمانه کې اوسېدی پوره څرګنده نه ده که څه هم د پټې خزانې مؤلف د «هوتك بابا» په نامه دهوتکو یو پلار لیکلی او معرفي کړی

---

(۱) دا مکتوب له یوه قلمي جونګ څخه رانقل شوی دی ، چه د « فراهی » پنامه او د ښاغلی فاضل ګویا څخه دی .

(۲) حیات افغانی ۲۵۶ ــ خورشید جهان ۲۱۰ ــ پټه خزانه ۷ مخ

دی‌چه وایي په ٦٦١ هـ کال داتغرپه علاقه کې زیږ ېدلی او په ٧٤٠ هـ کال وفات‌شوی دی مګر دخودلائلو په نسبت ددې‌خبری منل‌دقت غواړي: يوخو پخپله دپټې‌خزانې‌څوجملې‌دی‌چه‌په‌يوه ځای کې‌وايي: «اوهغه‌وقت‌چه لوی سو نوئې کا دخدای عبادات او په اتغراوسوری کې دقوم سردار اوباد ارو» (١) بل ځای وايي: «بابا هوتك خپل‌قومونه راټول کړل. اودسره غره سره ئې پر مغلو شخړه بوتله» (٣) نو که‌داسړی دهوتکو لمړی پلارفرض کړو، نوبيادده قوم‌يا اقوام له کومه‌شوه؟ ځکه‌چه‌ترده‌دمخه دهوتکو يوسړی هم‌نسته‌او توخي هم‌يوسړی دده ورور‌دی اوپه‌دريې‌پښته باباغلځي ته‌رسيږي چه‌ټول‌پنځه شپږ تنه کېږي، نوبيـه څنګه داومنل شي‌چه‌دا «هوتك بابا» هم‌هغه هوتك بابادی چه د بارو زوی، دتولر لمسی اودغلځي کړوسی دی؟

بله‌داچه که‌داخبره ومنله شي‌بايد «باباغلځي» هم‌په ٤٠٠ هـ يالږ دمخه يالږ وروسته‌وبولو حال‌داچه پرخلاف دارباب انساب دليکنو څخه موږ دغلځيو وتبر دنامه ريښه ترهغه‌رخت ډېر پخوا حتی که‌څوك پقهر نسي‌تراسلام دمخه‌هم‌موندلای شو، بلکه تقريباً ثابته ده، ارباب انساب‌ليکي چه‌دبيټنيکه د «بي بي‌متو» نامی لوردنسه‌يوزوی پيداشو چه‌دهغه نوم‌يې «غلزی» يا «غلجي» کښېښود (١) مګرڅه به‌وشي که موږدانوم «غرزی» وګڼو ځکه‌چه‌په‌زړه‌او‌وسني پښتوکې د «غر» ريښه خصوصاً په‌نومونوکې‌ډېره غښتلې اوقوې‌ده، حتی دځينو محققينو په عقيده‌دغور، غرج، غلج، خلج، غرچه دنومو ريښه هم‌له غره څخه‌ولاړه شوې ده او په منځني

---

(١)(٢) پټه خزانه ٧، ٨

(٣) خورشيد جهان ٢٠٩مخ ـ حيات افغاني ٢٥٦مخ ـ تاريخ سلطاني ٧٠ مخ

اسیا کی د آریائی ځایو او قبیلو په مورد کی استعمال شوی دی (۱) همدار نګه دغورك اوغرجستان یاغرڅه اوغرځنی نومونه په پښتو کی شاید دا ادعا ثابته کړی

تو ما سچك یوغربی مدقق هم د ګر gar یعنی غره کلمه دبا کتری په زړه پارسی کی مستعمله بللې ده اووایی چه غرچه د آمو پورته خواته دیوه غرنی ولایت نوم دی چه آریایان پکښې اوسېدل (۲) اوعلاوه پردې په اویستا کی دا کلمه د « ګیری » په شکل په همدې معنی راغلې ده (۳) او په سنسکریت کی د giri پشکل لیدل کیږی (٤) د پورته قرینو په نسبت، نسبت دې ته چه دا نوم «غل زی ، ګلزای ، قلزه ی ، غیلجائی ، غلجه ئی ، غلجائی »او نورو نومونو چه مؤرخینو رازراز اوړی دی یاد کړو ښه به دادی چه آریائی اصل ته رجعت ور کړو اودنورو ډیر نومونو په شان چه له « غره » څخه اخیستل شوی دی داهم لدې کلمی څخه واخلو او «غرزی» ئې وبولو که دا نظر یه ومنله شی نودغرزی « مشهور په غلځی » د ټبر نوم به تر هغه ډیر پخوانی شی چه ځینومؤرخینو لیکلی دی اوهم بیټ ، سړبن او غرغښت نومونه هم چه دپښتنو پخوانی نیکونه بالله شوی او نومونه ئې هم له مابعدالاسلام سره نه لګیږی داسلام د مخه وبولو. په دی صورت چه مو « غلځی » «غرزی» کړ اوغرزی ته موتر اسلام دمخه یا داسلام سرته نژدې تاریخ ورکا که نو اوس کولای شو چه دهمدې تاریخ په تناسب دهوتکو لمړی سری هم ورکا کو اوددوی دژوند تاریخ هم تخمین کړو .

پهر صورت دازماشخصی رایه وه، دلته زه نور نه غواړم دا خبره وغځوم فقط زما مقصد دهوتکو داصل په شاوخوا کی یوه رڼا غورځول وه. خو کمه مثبته نتیجه چه پلاس راغله هغه داده چه هوتك دغلځیو یاغرزیو یوه پښه ده چه دپښتنو د ملت ملی نهضتونه له ۱۱۱۹ ه څخه تر ۱۱٤۹ ه پوری ددوی دهمت اوغیرت ګټه اودتوری چوټ دی

---

(۱) جغرافیای تاریخی ایران ــ دبارتولد اثر ۸۸ مخ (۲) زبان پا میر (۳)داویستافرهنګ ۲۷۲ مخ (٤) دهنداوانګلیسی قاموس ٦۱۱ مخ د ۱۸۰۷ طبع

چیری اوسېدل؟ دهو تـکو اصلی تاتوبی «داتغر»سیمه، ده چه د کلات جنوب شرق ته پروت اوده هړ تـکو او توخو دحـکومت مرکزدی، تر هغه وروسته چه هو تك باباددوی پولوی نیکه د تېر مشر شو، دسیوری خلکو هم دی په مشر توب اوسر داری ومانه(۱) دمغلو دهجوم پهوخت کی د کلات دازغنداو ترغاړو اواو لان (۲) او سورغر «۳» پوری هم ددوی په لاس کی وه اودوی اداره کول؛ خوچه ئې پهمېړانه لههمدی ځایو څخه دفاع وکړه اومغول ئې وشړل (٤)

داتصرف اومشر توب تر هغهوخته و، چه په ۱۱۰۰ ه کښې خارجی دښمنانو وغوښته دهمیشه په شان دپښتنو په منځ کی دغلځو اوابدالی په نامه دنفاق اوربل کړی «لکه تل چه ئې همدا کـار کړی دی او هم ئې کوی» مـگر لهښه مرغه دا پلاپېښتانه ونه غولیدل اوددوی بوه مشران چه دابدا لیانو له خو اسلطان خود کی او دغلځیانو لهخو اسلطان ملخی توخی و، ددې نفاق اندازی ددفعه دپاره ئې ددې دوو تېرو په منځ کښې «لکه سلطان محمد چه صریحا «لیکی» یو موقتی حدوټا که، یعنی ددوی دټاټو بواوداوسېدلو دمځـکو ترمنځ ئې یو وېش تعیین کړ اودائې سره وویل چه د کلات دجلدك «گرماو» دی ددې دوو تېرو ترمنځ حداووېش وی (٥ یعنی دهغه لمرختیزه خوادی دغلځیانو په تېرا ړه ولری او لمر لوېدیزه خوادی دابدالیانو دټبروی. اودا وېش تردې نژدو کلو پوري مراعات کېده، حتیٰ اوس هم باته دی.

ددې وېش تر تثبیت وروسته سلطان ملخی چه د توخو او هو تـکو مشرو، داورنـگزیب

---

(۱) دسیوری علاقه د کلات جنوبی خواته پرته ده ــ پټه خزانه ۷ مخ

(۲) اولان ــ دشاهجوی شمالی خواته یو ځای دی چه د زړو ودانیو آثار هلته سته

(۳) سورغر، هغه غردی چه داو لان او شاهجوی شمالی پلوته نژدې پروت دی پټه خزانه ۸ مخ (٤) پټه خزانه ۷ مخ .

(٤) تاریخ سلطانی ۶۰ مخ

له خوا هم په رسمیت و پېژندل شو، او دده پښامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد د تاریخ سلطاني مؤلف چه څه وخت په کلات کښې حاکم و، دافرمان پخپلو سترګو داورنګزیب په لاس لیك دسلطان ملخی داو لادې ښخه لیدلی دی (۲) او هم لیکی چه په هغه وخت کې دغلجیانو دټبر مشرتوب اوسرداری په دهاږه درلوده (۳)

څرګه نور پورتني ویش او تقسیم وروسته دهوتکو او توخو دټاټوبی لمن دجلدك د«ګرماو» ښخه ترغزني پوری اوږده شوه، او څنګه چه دپټی خزانې مؤلف لیکی په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلرد. (٤)

دهوتکو ښاغلی ترمیرویس دمخه زموږ ترملی قائد میرو یس دمخه

هم دهوتکو په ټبر کښې او ښاغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه دقوم او اولس مشرتوب ئې کاوه او خپل دپښتانه اولس ئې پر سمه لاره بیوه ـ او دخپلی خاوری دودانۍ دپاره ئې دېر زحمتونه کښل؛ دپردیو له هجوم څخه ئې خپل هواد او وطن ساته او د وطن دساتلو دپاره ئې دخپلو ښوزلمیانو وینی تویولې.. دوی هریوه دلارښوونکی او رهنما او پیشوا حیثیت لاره، دخپل اولس په درد اوخوږو خبروه، په غم او ښادی کې ورسره شریك وه، دوی څانو نه له ملته جلا نه بلل او نه ئې تری کرکه کوله اونه ئې دخپلو شخصي اغراضو اومقاصدو دپاره استعما لول دوی پښتانه مشران وه، او پښتنو هم دوی ته داحترام سرټیټ کړی و، هرڅه چه به دوی ویل پښتنو کول، حتی روحی عقیده ئې ورته درلوده او خپل هر مشرئې پوروحانی مشرهم ګڼانه، څرګه

۱ـ حیات افغانی ۲٦۱ مخ

۲ ـ تاویخ سلطانی ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطانی ٦۰ مخ

٤ ـ پټه خزانه ۱۷۵ مخ

اوس لا هم نوم سره «نیکه» یاده‌وی، دا په‌زورچا دوی ته تلقین نه‌و کړی او نه‌دا خبره په زور په یوه‌ملت منله کېږی، فقط دوی خپل ځان همداشان ملت ته معرفی کړی‌و او خپل اعمال ئی‌هم ښه‌ګه چه‌دیوه صحیح مقتداسره ورډی هغسی ګرزولی وه‌او نه ئې دا خیال‌و، چه‌دمهذبو اومتدین نماوغلو په شان دپسو په‌پو ستوګی دلیو یانو کارونه و کړی او ددوی دسمون په پلمه ددوی غو ښې وشکوی او بخپله ئې وخوری ...

که‌څه هم ترمیرویس دمخه دهوتکو په‌دوره کی‌به داډول اشخاص ډېر نه‌وی خو بیاهم څه‌چه‌شته په هغو کښې مشهوراو معروف اشخاص دادرې تنه‌دی : ـ
باباهوتك ـ ملکیار ـ ښالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چه‌نوم ئې دمخه ذکر شو) دبعضو مؤر خینو په عقیده بلکه دټولو پښتنو ارباب انسابو په‌نظریه داسړی دهوتك دټبر لوی نیکه‌دی ځکه‌چه‌دوی «غلځی بابا» ته‌درې زامن قائلېږی : توران یاتولر ـ ابراهیم ـ بولر او توران ته‌دوه‌زامن ټاکی یو « بارو» بل « بابو » چه‌د بارو بیا دوه زامن زېږی دیوه‌نوم ئې «هوتك» اودبل ئې «توخی» کښېښود ۱) داهوتك نودهو تکیانو لمړی پلاربللی‌شوی دی، مګر آیا داچه‌دا «باباهوتك » چه‌موږ ئې لاندی حالات لیکو هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ اویائې دڅوند پتاریخ کښې تغیر راغلی دی که یه؟ دا خبری دمخه‌څېړلی شوی‌دی دنوری څېړنی حاجت‌نلری ـ احتمال لری چه دا به‌دوهم هوتك‌نامی وی‌چه دلوی نیکه پنامه یادشوی وی او بابه ددوی دواړو په نومونو کښې کمه‌اشتباه پیښه‌شوې‌وی‌اویا به‌داهغه لمړی باباهوتك وی، مګردڅوند تاریخ به‌ئې نژدې ټاکلی شوې‌وی یانور څه ... خو په‌هر صورت ځکه چه په‌دې نامه ترمیرویس نیکه دمخه دهوتکو یومشهور نیکه تیر شوی دی نو که لمړی

(۱) خورشید جهان ۲۱۰ مخ ـ تاریخ سلطانی ـ حیات افغانی ـ پټه خزانه ۷ مخ

پلاروی کهنه، باید دژوند حالات ئې ولیکل شی او هغه په پټه خزانه داسی راوړی «هوتك بابا په اتغر کښې زیږیدلی و، په سنه هجری ٦٦١ کښې او هغه وقت چه لوی سو نوئې کادخدای عبادت او په اتغر اوسوری کښې دقوم سردار اوبادارو.

نقل دی: چه په هغه وخت کښې په هرځل. مغولو دارغندا و پرغاړو لوټ کاوه او اولان او کلات به ئې تالاکول، باباهوتك خپل قومونه راټول کړل، او دسره غره سرد ئې پر مغلو شخړه بوتله، په دې جګړه کښې مغول تالاسول، او د پښتنو ګړندیو دېر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسی نقل وکا، چه سورغر د مغلو په وینو داسی لجند سو چه پلوشو دلمر به بر پښناندهکا، په دې شخړه کښې چه پښتانه لبز اوبې څواکه وو، چه دسرو مغلو بېښه راغله، او اخیستمه ئې وکا، بوڅوغښتلی د بابا هوتك خپلوان ومړل، بابا هوتك په لوړ ږغ دا سندره لولوله، او په غشیو ئې د مغولو تښرونه څیرل (۱)

دبابا هوتك ترانه:

پر سور غر بل را ته نن اور دی
وګړ یه جوړ را ته پیغور دی

پر کلی کور باندی مغول راغیٔ
هم په غزنی هم په کابل راغیٔ

* * *

غښتلیو ننګ کړیٔ دامو واردی
مغول راغلی په تلوار دی

په پښتو نخوا کښې ئې ناتاردی
بر کلی کور باندی مغول راغیٔ

* * *

آ، د مرغې غښتلیو راسیٔ
بر ننګ ولاړ د پښتو نخواسیٔ

توری تیرّ ې، غشی ترملا سیٔ
بر کلی کور باندی مغول راغیٔ

---

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشیو کړیء وارو نه — د تیرو تورو گزار و نه
وروړ اندی کړیء خپل ټټر و نه — پر کلی کوربا ندی مغول راغیء

* * *

زما د زلمو وینی بهیږی — مځکه اوغرونه په سره کیږی
مېړ څی زغلی او تر هیږی — پر کلی کوربا ندی مغول راغیء

* * *

پښتنو هلیء بر غره جنگ دی — سورغربه وینو ددوی رنگ دی
مهال د تو ری دی د ننګ دی — پر کلی کوربا ندی مغول راغیء

* * *

زلمو پر ننگ ځانونه مړه کړیء — د ښن په غشیو موبیه کړیء
د پښتو نخوا مځکی ساته کړی — پر کلی کور باندی مغل و راغیء

غښتلو میړو چه داسندره اوربدله، په جگړه تود پدل، ترڅو چه سور غرئې دمغولو په وینو ولاړه او ټول ئې پېښا کړل (۱) . اوسوبه ئې په برخه شوه .

وایی چه بابا هوتك دمغولو سره ډېر جنگونه وکړل، اودار غندا او پوری خواته ئې وشړل، اوهر کله به داتغر اومرغې غښتلیو پردوی یرغلونه کړل او په غرونو به مغول ننوتل، بابا هوتك چه سپین ږیری شو، عمرئې نه او یا کالو ته ور سېد، نو په سنه ۷٤۰ه وفات سو (۲)

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۱۳، ۱۱۷ مخونه

۲ : ملکیار ـ په هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه بل سړی مشهور دی اود اولس مشر توب ئې کړی دی ملکیار نومیږی ـ دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه تر پلار وروسته ئې په پنځو یشت کلنۍ د اولس دمشر توب بـګړی په سر کړله . چه په دې حساب نوده دزیږیدو کال ۷۱۵ هـ کیږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډیر غښتلی اوقوتمند سړیو ، په جنګو کی به له لسو تنو سره بهو » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشرشو نوترهرڅه دمخه ئې زراعت او کرنی ته توجه وکړه ، شاړی او ورانی مځکی به ئې ودانولې . دسیوری په لټو کښې ئې ډیر خپلوان راټول کړل ، اوهلته ئې کاریزونه وکښل اوخپل زلمی ئې په کښت او کرنه وګمارل ، په دې وخت کښې مغول له دې ودانیوڅخه غوزن شول اوځنګه چه ئې دپښتنو دملك ودانیدل پرخوانه هوا ربدل نوئې پرسیوری یرغل وکړ او ملکیار ډیر سخت جنګونه ور سره وکړه ، په دغو جنګو کښې لمړی وار دپښتنومینی ورانی شوې ، اوځینی لازوب اومرغې ته ولاړل اوځینی هم وازی خواته،خو دوهم وار بیا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل اوپر مغولوئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل اوسیوری ئې بیاودان کړ (۲) .

ملکیار دمشر توب سره روحانی جنبه هم درلوده اونېه متدین او خدای غوښتونکی سړیو ، دپښتنو اولس پرده باندی عقیده درلوده اوده وینائې خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ دخپل اکا « توخی » کورته ورغیء ، دخپل اکازوی « نوربابا » ئې ولید چه غشی تیره کوی ، پوښتنه ئې ځینی وکړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جګړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار باباد عاو کړه چه : « تر بوره ! تل سوبمن اوسې ! » اووایی چه دهمدې دعابرکتو ، چه نور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح و ، او ده ماته دهیچا یاده نده .

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

PROPERTY ACKU 5661

وایی چه یوه ورځ د مغولو تاړاك پرسیوری راغیء اوهغه وخت دملکیار بابا په کلا کښې پرته له ښځمنو بل څوك نه و ، نوربابا په خبر سو ، ژرئې ځان هغه کوټ ته ورساوه اوپه یوه تن ئې مغول وشړل اوډېرئې مړه کړل ، داټول دملکیار بابا ددعا برکت و (١) .

علاوه بردي ملکیار یوملی شاعر هم و اوپه پښتو کښې ښه سوځو نکی او له تأثیره ډك اشعار لري ، دده اشعار پرملی وزن اوملی روح دی ، چه دلته بهٔئې دنمونې په توګه یوه سندره راوړو :

وایی چه په ٧٤٩ هجری کښې دپسرلی په موسوم دترنك رود ډېرډك راغیء ، او سخت نیزونه پکښې راتوی شول ، یوه میاشت ئې چړاوګودرونه موند او غاړی غاړی ء بهېدی ، ملکیار بابا چه دترنك خنډوته راغیء دا سندره ئې وبو لله :

دملکیار سندره :

ترنك بهېږی ترنك بهېږی غاړی تر غاړی
زما زړګی خو خپل لالی غواړی

* * * * *

که روده رو ده ! دترنك روده ! خا وندی وچ کا
چه زړګی مومی زما ، خپله سوده

* * * * *

که نیز دی نیزدی نیز دبیلتون دی زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی په غم زبون دی

* * * * *

که اوردی اوردی په زړه می اوردی دا اور به وچ کا :
دویر نیزونه بل ډېر په زور دی

(١) پټه خزانه ١٥ مخ

نمنځـنه یو سه   سپینی سپوږمیه   ورته ووایه
چه تر نـښ ټال کړم   ستاله خو لـګیه

* * * * *

کهځړو ځړو !   اوبوسوان کړیء   بیل « ملکیار » دی
یاته له یار دی   سوبڼی جانان کړیء

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دټبر او اولس دمشر او خان

یه‌حیث پیژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیـکه پلاردی چه‌دخپل زوی ترقیادت دمخه دهوتـکو له نومیالیو مشرانو څخه‌و ، حتی دهوتـکو یوه پښه دده پنامه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهر تـکو دي پښې ته پدرنه سترګـه ګوری ، تر داسی حده پوری چه‌که کوم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وټاکی په ځواب کښي ورته ویل کیږی :

« ته‌نو کم ښالم خیل‌یی ! » یعنی ڪه ښالم خیل وای نودامتیاز حق‌دی درلود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج و کړ نودهوتکو اوتوخو خپلوی تر پخوا ټینګه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازوله‌نسه (چه‌دقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځه‌وه چه وروسته به‌ئي مفصل‌شرح حال‌راوړه شی) څلور زامن خدای ور کړه چه تر ټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان)او اودري نورزامن ئي داوه (۱) : عبدالعزیز خان ـ یحیی خان ـ عبدا لقادر خان ـ ددي د ر و له منځه عبد العزیز خان د میر و یس تر مر ګ و ر وسته پر تخت هم کښیښنا ستلی دی .

---

(۱) پټـه خزانه ۱۷۷ مـخ حیات افغان ۲۵۷ مـخ خورشید جهان ۲۱۰ مـخ

داو د هوتکو حال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه و لیکل شو نو ترملی نهضت د مخه څه نه څه دقندهار وضعیت هم ځینی څرګند شو ، یعنی دا ځینی ښکاره شوه چه قندهار کڅه هم ددوو طماعو ګاونډیو ترمنځ واقع و ، خو بیائي هم نسبتاً استقلال او خپلواکی وه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانته حکومت درلود ، چه دهیچا تر اثر لاندی نه و ، دا ترهغه وخته چه داصفهان ددربار څخه «ګرګین خان» دپښتنو دپایمالولو دپاره تاکل کېږه او دیوه خورالوی او مسلح لښکر سره دقندهار دحاکم او بیګلر کی په نامه قندهار ته راتیء . د ده د راسېدو سره دپښتنو دبری مېنی ورانی شولې او ډېر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصی اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشي ؛ مګر دګرګین دا ګرګوالی ډېر پیانه نشو او نه پښتنو دده ظلمونه وزغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملی مشر میرویس نیکه ته راغله او میرویس نیکه هم دملی ننګ بر ځای کولو دپاره ولاړ شو ملائي وتړله ، وخوځېد ، اودده له خوځېدو سره داصفهان تخت په خوځېدو راغیء ، ګرګین ئې له مینځه ویوست ، او بیائي دپښتنو ملی حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشی. اوس چه تر میرویس دمخه دپارس ، هند او قندهار وضعیت څرګند کړ شو ، نو به دملی زعیم میرویس نیکه په پېژند ګلوی کوتی پوری کړو او دده هغه لوړ او قیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هېر نکړی ترکمه ځایه چه مأخذ و نه پلاس راغلی و لیکو که خدای کول !

میرویس څوك و؟ اوڅه ئې وکړه؟

ده د نسب سلسله :

دمیرویس نیکه د نسب په سلسله کې او داچه دی په څووا سطو بابا هوتك اوبابا غلځي ته رسیږي دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه ئې بیرته هغه د پښتو جمله ده چه باید وویل شي : داسلسله« نه پر څه ده نه بې څه ده ! »مثلاً حیات خان او شیر محمد ده سلسله داسې را نقلوي : « حاجي میرخان ولد شالم خان ولد کرم ولد مندو لد عمر ولد جلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتك بن بارو بن توران بن غلځي (١) » مګر سلطان محمد قندهاري بیاد اسلسله د بره لنډه ضبطوي او پورتني حسین نامي دمیر ویس خان پلار ګڼي (٢) چه له او وتنو څخه ستر ګې پټوي او صرف نظر کوي ، نو پههمدې دلیل لمړی سلسله هم کاملاً داعتبار او ویسا وړنه ده خو ځنګه چه لږو ډېر د ملي عنعنو او روایاتو سره سرخوري نوتولو له سرتر پا یه غلطه هم نشو بللای .

پهر صورت موږ صرف نظر له دې څخه چه دی په څو سلسله بابا هوتك ته رسیږي ، میرویس دیوه پښتانه مشر او ملي قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلي عسکر پنامه پیژنو ، نو څه دی که ئې د تولو نیکونو ، نو مونه تر بابا هوتك پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده د خپلې سلسلې په اعتبار هغومره کارنه دی کړی لکه چه دخپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی دی ، میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه در لوده چه بیائې دپښتنو د ملیت زغ دوطن په غرورغو کښې بورته کړ ، اوخپل قوم ئې دپردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کې ئې دملي حکومت اساس کښېښود .

---

(١) حیات افغاني ٢٥٣ ـ ٢٥٧ مخونه ـ خورشید جهان ٢١٠ مخ

(٢) تاریخ سلطاني ٧١ مخ دبمبئي طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا د کلات او قندهار په منځ کې یوه جګه او باشکوهه کلا لیدل کېده له چه د تازي (۱) د رباط جنوب ته د سلطان ملخي توخي له خواچه د پښتنو ملي مشرو، جوړه شوي وه - او دغه کلا څښتن ته د غزني څخه ترجلدکه پوري ټولو قومونو د اطاعت سرټيټ کړی و، او ده مستقله حکمراني در لوده .

په ۱۰٦۱ هجری کال پهمدې کلا کې یوه ښکلې نجلۍ دنیاته راغله چه ددې مشر د کورنۍ مسرت او خوښۍ ئې یو په دوه کړه، څوك څه پوهېده چه دا پښتنه نجلۍ به دخپل قوم په سرنوشت کې څه رول ولوبوي ؟ پردې نجلۍ ئی «نازو» نوم کښېښود، څو چه دوړ کتوب څخه نجلیتوب ته او له نجلیتوب څخه، پېغلتوب ته ورسېدله .

پلارئې دخپلې لور په علمي روزنه کې ډېره توجه درلوده، له فاضلو مېرمنو او سپین ږیرو علماو څخه ئې لیکل او لوستل زده کړل، دا زده کړه تر هغه وخته جاري وه چه د دې پلار «سلطان ملخي» سره غره ته نژدې په یوه جنګ کې وفات شو، هغه وخت نو د کورنۍ چار وا داره او د اولس مشرتوب د دې پرغاړه ولوېدې، خصوصاً له هغه وخته څخه چه «حاجي عادل» د نازو ورور هم له دې جلاشو او دخپل پلار د انتقام اخیستلو په نیت جنګ ته ولاړ، د کلې او کورساتنه هم نازوته پاته شوه او دې هم د یوه پښتنانه زلمي په څېر توره تر ملا کړه او د څو ننګیالیو تر برو سره ئې خپل ټاټوبی د پردیو له هجومه وساته (۲)

میرمن نازو هم د نورو پښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه، د مېلمنو په ډوډۍ ورکولو او د مسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه، تل به

(۱) د کلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه د کابل پرلار واقع دی .
(۲) پټه خزانه ۱۷۵ مخ

د ژمي په موسم کښې دلي مسافران راتلل او د پرې د پر د پسانو قافلې به د میرمن نازو
د کلا مخ ته پنډې وې ـ په سوو تنو پردېسانو ته به ئې ډوډۍ او کالي ور کول،
څو چه ددې میرمنې دسخا نوم له خیبره تر کوسانه خپور شو (۱) په دې وخت کې
نود «نبالمخان» هوتك په نکاح شوه ، او لوی خدای څلور زامن ور کړه چه
نوموړ نه ئې دمخه ذکر شول او تر ټولو مشر نومیالی پښتون میرویس و ، چه ددې
زمري پښتنې په غېږ کې وپال شو او یو زمري پښتون ئې پښتانه ملت ته وړاندې کړ.

علاوه پردې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده ، صالحه او
نیك عمله ښځه وه ؛ ترداسې حده چه د پټې خزانې مؤلف وایي خپل او لاد ته ئې
هیڅ وخت بې اوداسه او بې طهار ته شیدې نه دي ور کړې . کم وخت چه ئې
سن پوخوالي ته ورسېد او پخه ښځه شوه ، نو بر څېره پر پورتنیو ښېګڼو دا دب
او علم سره ئې ټینګه علاقه وموندله او په لږ موده کښې نوموړې شاعره شوه ، دا
یوه رباعي ئې ترموزه پوری را رسیدلې ده چه وایي :

سحر گـه وه د نر گس لېمه لا نده   څاڅکي څاڅکي ئې له سترګو څڅېده
ماوېل : څه دی، کښلې ګله ولې ژاړې ؟   ده وېل : ژوندمې دی یوه خوله خندېده

همدا پورتنۍ فکر دی چه دا و سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر « اقبال »
په خوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وایي :

شبې زار نـالـیـدا بـر بـهار   که این زندگی گریهٔ پیهم است
در خشید وبرق سبك سیر وگفت   خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بگلشن کی برد این خبر   سخنها میان گل وشبنم است

دمیرمن نازو خوب لیدل : چه میرویس نیکه وزېږېده مور ئې په هغه لمړۍ
شپه خوبْ ولید چه حضرت بیبۍ نیکه دې ته وایي : « زما لوری ! دا زوی ښه

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ م‌ـخ

تربیه کړه ؛ کموخت چه ستا دازوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی ـ حج ته به ولاړشی . . .

زما لوری ! دده په روزنه اوتربیت کښې غفلت ونکړې ؛ دده له نسله به نیك شاهان پیدا شی ـ چه دین ته به رڼا ئې ورکړی ـ دده په تربیه کښې ښه زیار باسه اودقت کوه ، دده پراوزه دلویو لویو کاروانجام پروت دی» (۱)

میرمن نازو ددې خوب په اثر برخپره پر مورنی عطوفت یوه بله مخصوصه علاقه هم له خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله ـ دمیرویس په روزنه کښې به ئې ډیر دقت کاوه ، څوچه میرویس ددې له زمری روزنکی غیږ څخه پاڅید ، زلمیتوب ته ورسید . څنګه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دشپیږ کلنۍ څخه ئې دده په تعلیم شروع وکړه او په یوه کال کښې ئې د دین ټول فرائض به زده کړه اوتل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیت نیکه لهخولې ، تاته ډیر لوی لوی کارونه ګوری چه باید انجام ئې کړې ـ چه لوی شې دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه ـ . . .

زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ اوستا خپل قوم اواولس ستاترسیوری لاندی ستا دخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه میرویس زلمی شوتل به ئې په هر مجلس کی دخپلی مور پورتنی وصیت یادا وه اوویل به ئې : « زمامور ماته دلویو کارو دانجا مولوصیت کړی دی ، زه باید زیارو باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزیږیدو نیټه : په یقینی اوقطعی تو ګه څرګنده نه ده چه میرویس نیکه په کوم تاریخ اونیټه زیږیدلی دی ، مګر که دده د مور اودده د لمړی زوی

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ

دزیږېدو دتاریخ له رویه تخمینی تاریخ وټاکو نو دده دزیږېدو کال ۱۰۸٤ ه ټاکلای شو اویقین ته نژدې دی .

ځکه چه دده مور میرمن نازو په ۱۰٦۱ ه کال زیږېدلې ده ، او څنګه چه په پښتنو کې معمول ده دمشرانو اوخانانو لونې دپلرو پر کور ډېرې کښېني ، دشل اوپنځه ویشتو کلو په عمر کې ئې مړو ته ورکوی نو ځکه به دمیرمن نازو مړونې چه دنبالم خان پنکاح شوه په ۲۲ کلنې توب وبولو اویو کال وروسته به هم دمیرویس زیږېده فرض کړو چه پوره په ٤ ۱۰ ه کال واقع کېږی ، او داتخمین دمؤرخینو له دې قول سره چه وایی شاه محمود دمیرویس لمړی زوی دمیرویس دوفات په کال اتلس کلن و (۱) ، هم تناقض نلری . ځکه چه دمیرویس وفات په ۱۱۲۷ ه کال و ، نود شاه محمود زیږېده په ۱۱۱۰ ه کال یعنې یو کال ترواده وروسته طبیعی دی .

دمیرویس ازدواج: دمخه موږ ویل چه سلطان ملخی توخی دغلځیانو دټبر مشراو سلطان خداداد (مشهور په سلطان خود کی سره) دابدالیو مشر دنفاق اونزاع ددفع اوجلوګیرۍ دپاره دابدالیو اوغلځیو دمځکو ترمنځ ئې حدوټاکه .

دې دحدټاکلو کښې هم په ظاهره ددوی به منځ کې بېلتون اچاوه مګر معناً ډېر ګټور را ومفید ثابت شو، ځکه چه له یوې خوا ئې دډېر دیو کړ غېړن اوله فساده ډک لاسونه پرې نه ښودل چه دوی پخپل منځ کې سره واچوی اوله بلې خواهری قبیلې په ډېر جدیت سره دخپلې برخې په ودانولو لاس پوری کړاوډېر زیارئې یوست ، دا رویه دسلطان ملخی ترمرګ وروسته دده دورور حاجی عادل یا حاجی ابدال له خواهم تعقیب شوه ، خوکم وخت چه دولت خان سدوزی دابدالیانو مشر شو پرغلځیانوئې لښکرو کړ اوهغه ئې ډېرزوبل کړه او دمیرویس

(۱) تاریخ افغانستان دمیلسیون اثردمنشی احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ
ترکستاز'ن هند ٤ ج ۱٤۷ مخ ـ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

پلارئې ښارصفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب ګلونه بویوی اویو ښکـلی قوی زلمی ځینی جوړ ېږی چه دپښتنو په اُصطلاح خوربرمینه کېږدله . اتفاقاً په همدې ځای کی یوه پېغلهنجلۍ وه چه «خانزاده» نومېدله ، دی نجلۍ یوه مور درلوده چهنوم ئې « درخو »وه ، پلارئې جعفرخان نومېده چهدسدوزومشهور خان او په سدوزو کی « کامران خیل » و (۱) اوځو مده دمخه وفات شوی و، بلوارث ئې نه درلود اودېر جایدادئې هم پاته شوی و، ځوکه ئې نه درلوده چه کورنۍ او دبا ندی چاری ئې اداره کړی ؛ ـ هغه و، چه دنجلۍ مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبی فتح او الهی فیض و ګـانه دانجلۍ ئې په نـکـاح کړه (۲) کمښی چه دې ازدواج میرویس ته ګټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشرتوب ، خانی او جها ندا ری دده لا س ته ورغله دسدوزی ټبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، ځوچه ورو، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو پهزړو کی ئې هم دغلځیانو پهشان ښه ځای اولوړمقام ونیواومیرویس ئې پهاولسی معاملو کیخپل لوی مشاور وګانه.

دمیرویس کسب: دمخه ترهغـه چه آزادۍ غوښتونکی او سیاسی اوقومی لوړافکـاردمیرویس په ککره کیځای ونیسیاو یاوروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیر ویس پلارنۍ بډائې دېره کړی میرویس دتاجر په نامـه مشهور او پېژاندل کېدهاودلویولویو کـاروانو پهذریعهبه ئې دهند خواته تجارت کاوه (۳)

کښه هم دده د تجارت څخه ببله د « افغا ن او پـارس جنګ » د کتـاب له لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس دېر هوښیار ، پوه او دېر دولتمن سړی و (٤)

---

(۱) کامرانخان داعلیحضرت احمدشاه بابا له نیکه ګانوڅخهو. (۲) تاریخ سلطانی ۷۰ـ۷۱مـخ

(۳) دافغاناوفارس جنګ ـ دجارج نیون هام فورداسحاق ترجمهله لاتینی څخهپهانګـلیسی

(٤) تاریـخ افغانستان ـ اثرمیلسیون ۱۹۷ مـخ

مگرد وروستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د دربار یانو خولې دهندی قیمت بهاو تحفواوسوغاتو په زورگنډی او یاد حجاز علمأ او ملایان دځان کوی دده بډائی او ثروت ښه تأ ثیر ښندی او معلومیږی چه حقیقتا هم دی بډای ثروت مند سړی و، او هم ئې تجارت کاوه، او ترهغه و خته د تاجر په نامه یاد یده ځو چه دپښتنی مشرانو به تولی کی ئې ځای نیوه، اوددوی ښاغلی مشرتا کل کیده.

دمیرویس شخصی صفتونه: میرویس دنرمی او ملائمی طبع خاوند و، دده متین فکر، زړینه رایه، رسا ذهن، لوړ اخلاق او دده د سخاوت شهرت مؤرخین دیر ستایی (۱) مگر سربیره پر دی تر ټولو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشرتوب او ملی مقاصدو او سیاسی میدانو کی ښه مرسته کوله دده فصیحه ژبه خوږه وینا، جذاب نطق و، ځکه چه دا صفهان د دربار قانع کول او دگرگین پرخلاف دهغو رایه گرځول او بیا دحجاز علمأ خپلول او دهغو څخه دخپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نه و، چه یوازی په سوغاتو او تحفو سرته رسیدلی وای، بالاخر دپښتنانه یو ملت ترلویه او کوچنیه فداکاری او ځان نثاری ته حاضرول څومره قوت غواړی؟ دا تول میرویس دخپلی غوره وینا په زور سرته رسولی دی.

هو، لږ وروسته چه دده څولنډی لنډی وینا وی دواقعاتو پر تریخ کی و لولیء هغه وخت به دده دا ښکلی صفت لا ښه تاسی ته وځلیږی.

دمیرویس مقام دپښتنو په نزد: وروسته تر هغه چه میرویس له سد وزو سره خپښی و کړه دده مقام دپښتنو په نزده دوه چنده لوړ شو، یوخود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ور پاته شوی و، او میرویس دلوی کالخوایه مشرحیثیت دغلځو په نزد درلود او له بلی خوا دقندهار ابدالیو او سدو زو دهغی

(۱) تتمة البیان ۷۲ مخ - سرجان مالکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی اوبیا دده دشخصیت په لحاظ دده ډیر احترام کاوه ، ځو په آخر کې خود پخپله دابدالیو مشرتوب او ریاست هم‌ده ته‌ورسیږد ، خصوصاً له‌هغه وخته ځخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظرمحمد خان اود فقیر نما مې مېږ یی سر ه د گرگین پلاس پشهادت ورسیدل (۱) دپښتنو ملت دامید ستر گی دمیرویس‌خان خواته کښږي شو لي ؛ ځکه‌ هم دولت خان دوه نور زا من هم د ر لودل چه یورستم خان اوبل زمانخان (داعلیحضرت احمدشاه بابا پلار) و ، او رستم‌خان وروسته ترهغه چه گر گین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب په‌غاړه واخیست مگر سره‌له‌دې هم‌دمیرویس نفوذ ورځ په‌ورځ‌ډیریده او ورو ورو اولس پرده را غونډ بده ، اوښائی چه ددې نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و ، چه میرویس دخپل عقل اوذکا په‌زور دهغه‌وخت په‌تقاضا گرگین ځانته جلب کړی اوله‌خپله ځانه‌ئې راضی کړی‌و ، حتی ترلږي مدې وروسته گرگین دی په‌ټولو مسائلو کې دځان مشاور گاڼه ، په تېره بیاهغه‌وخت چه ددولت‌خان زوی رستم‌خان هم د گرگین له‌لاسه په‌شهادت ورسید په پښتنو کې بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو ستر گی ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیو مشرتوب میرویس ته‌وسپارل شو ، له‌همدې وخته‌ځخه دمیرویس فوق‌العاده اهمیت اوامتیاز په پښتنو کې شروع کیږي ، ځو چه تر آزادۍ ګټلو وروسته پښتنو ده ته د « نیکه » لقب ورکړاوتر اوسه‌ئې هم‌حاجی میرخان «نیکه» بولی اودده مزار ته دپښتنو ترا‌وښځې دحاجت غو ښتلو دپاره ورځي او ترهر څه‌دمخه‌ئې دده د کتیبې دالندې ستر گو ته دریږي :

د ننگ ټو ټه به مې هرهډ وی
که پس له‌مرگه پرمزارراشې مینه !

---

(۱) تاریخ سلطانی ٦٧ مخ

گرگین څوك و؟ او ولی قندهار ته راغیٔ: ددې سړی نوم چه څو لیکی

دمخه تېر شو اصلاً « وختنك » و، پخته گرجی اود گرجستان و، چه سلطانحسین دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانۍ وټاکه . مگر دمخه تر هغه چه قندهار ته راسی په گرجستان کی دپارس له پاچا څخه یاغی شوی و، څو په پای کی و نیول شو او څکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې تر گناه ورتېر شو، وئې باخښه اود « شهنواز خان » لقب ئې ورکړ (۱)

گرگین یو ډېر عصبی المزاجه او ظالم او تند سړی و، چه دپارس دملیت سره ئې څه علاقه نه درلوده او خورا خونخوار و، چه دهمدې خونخوارۍ په اثر داصفهان دربار دپښتنو داپلولو دپاره چه نه ئې غوښتل دبل تر اسارت لاندی وی مقرر کړ، اود شلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر گرجستانی جگړن هم ورسره وه دقندهار دبېگلر گی پنامه قندهار ته را واستاوه، او هم بل غرض چه دپارس حکومت دده پهرا استولو کی درلوده او: چه دهند د حکومت په مقابل کی یو ټینگ سدولری مگر گرگین یوازی دقندهار په ښار او حکمرانۍ سکته ونکړه بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی: « کمینه کشی پیش نهاد خود ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت » خپلو لښکرو ته ئې امر ورکړ چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی، وینی وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې کړی، نو هغه و، چه سرجان مالکم وایی: « . . . ومصداق ان الملوك اذادخلو قریة بظهور پیوست (۲) » او گرگین په دې گمان چه په داسی شدت او سرزنش به پښتانه خوار او محکوم کړی دخورا سختۍ څخه ئې کار اخیست . نو له همدې

(۱) زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - دنورالله لارودی اثر ۹ مخ
(۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۰٦ مخ

ځایـه څخه پښتانه دګرګین له ظلمونو او ستمونو په تنګ شول خپل ملي مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه . ځکه چه دمخه موویل چه داوخت په پښتنو کې بې له میرویسه بل څوك نهو ، چه پښتانه ئې دظلم له اوره ژغورلی وای ، میرویس هم ددوی په داد ورسید اودقوم آزادولو اوملي خدمت ته ئې پرخپل تجارتی کسب چه په اخته و، ترجیح ورکړه ـ نوداولس د آزادۍ په فکر مشغول شو ـ اود ګرګین سره ئې رابطه پیدا کړه ، چه لاندی به ئې ولیکو :

میرویس او ګرګین : میرویس وار دواره ګرګین ته دخپلوۍ او دوستۍ دلاری راغی او پخپله ذکأ او کامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ ، او ګرګین داسی وګڼله چه میرویس دده له صمیمی همکارانو څخه دی ، څوچه لنډ وروسته دګرګین په مشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اوله هغه ځایه ئې د پښتنو دمشرتوب خط راووړ (۱) چه ګویا د ګرګین په مصلحت دفارس دحکومت له خوا د پښتنو مشر مقرر شو .

چه قندهار ته راوګرزید دلته ئې له یوې خوا ملی اوقومی مشرتوب دخپل متین فکر او زرینې رایې په زور پداسی ښه توګه اجرا کاوه چه سلطان محمد په قول « محسود اقران وسر آمدا بنای عصر » شو ، اوله بلې خوا ئې دګرګین سره داسی چلاو کاوه چه ګرګین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه ګاڼه لکه سلطان محمد چه وایـی : « . . . بی مشورۀ او بکاری نپرداختی وبغیر اجازه اش اقدام صلح وجنګ نساختی واکثر مالیات دیوانی دوردست را بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسرکردگی میرویس خان باطراف فرستادی ومالیات را حصول نمودی » (۲) برخبره پردې ئې دښبار د کلانتری منصب چه په هغه وخت کې ډیر لوی اوجلیل منصب باله کېده هم درلود (۳) چه

(۱) تاریخ سلطانی ـ ۷۱ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ (۳) سرجان مالکم ۱۹۷ مخ

کهٔئې ددېوخت سره مقایسه کړو ، نوښایی چه « دبلدئې رئیس » بهٔ ېوبولو.

مګر داټول کارونه تنهااوتنها ددې دپاره وه چه میرویس خان دخپل ملی مقصد اولوړ مرام دحا صلولو دپاره وړ او مناسب فرصت او وخت پلاټه اوده په خپله اصطلاح میرویس غوښته چه فتنه ویده مړه کړی . ځنګه چه دګرګین ظلمونه ترحد تیرشول میرویس مجبورهشو دملی وکیلانو یوهیئت سره له یوې عریضې چه دګرګین ستمونه اومظالم پکښې لیکـلی وه داصفهان دربارته ولیږی چه کوندی دپښتنو پهداد ورسیږی او لمړی سړی چه په هغه عریضه کی ئې امضا کړې وه میرویس و (۱) داهیئت چه اصفهان ته ورسیده هرڅو مره سعیه چه ئې وکړه خپل عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، اوتر ډیری مدې پوری ئې دقابچیانو او در وازه وانانو د ډیرښت له کبله دتشرف موقع ونه موند لـه څو پهپای کی چه تر ډیر کوشش او زیار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم وړاندې شوه چائې پرعرض غوږ ونه نیو ، دګرګین دوستانو چه دپاچا په حضور کی وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شا نسته ٔ اعتنا نیست (۲) » او همئې علاوه کړه چه : « این سرکشان میخواهند بشکایات ساختګی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیګلرګی برآمده بازعصیان نمایند (۳ » هغهو ، چه دپاچا له حضورهئې سخت ځوابونه اوشدیدشدید عتابونه واوریدل ، پهډیری مأیوسۍ اونا امیدۍ بیرته را وګرزیدل اوټول حال ئې پښتنوته ووایه او پښتانـه ئې داصفهان ددربار پهنفرت او خیالاتو پوه کړل .

ګرګین چه له یوې خوا دملت ناراضی ولیدله اوله دې عریضې خبرشو اوله بـلې خوائې هم لیده چه دمیرویس نفوذ اوقوت ورځ پهورځ تر دولتخان ابدالی هم ډیر ډیری نود ګرجی مشرانو سرهٔئې مشوره و کړه اوچارهٔئې وغوښتله ، هغوی

---

(۱) تاریخ افغانستان ـ دمیلسیون اثر ـ پښتو ترجمه ۹۷ مخ(۲)سرجان مالکم۱۹۷مخ

(۲) دتتمةالبیان ترجمه ۷٤ مخ ·

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حاکم وقت از دست شان بجزبد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغهو ، چه گرگین او نور ټول گرجي مشران دمیرویس د کښېېستلو په فکر کې ولوېدل چه کمه پلمه ورته جوړه کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئي کړی . دهمدي اختلاف په اثرئي څهمده وروسته میرویس دپاچا پهدښمنۍ متهم کړ او دخپلو معتبر وملګرو سرهئي تحت الحفظ اصفهان ته ولېږه (۱) مګر « دافغان اوپارس جنګ » دکتاب لیکونکی لیکی چه گرگین دمیرویس له اهمیت او اقتداره بېرېدیء ، پهښکارهئي دهته دبندیګرت نومنهو اخیست اونهئي بندی کړ بلکه دتلبیس له لاری ئي میرویس ځانته وغوښت او په ډېرو نرمو او خوږو الفاظو ئي دده سره مذاکره وکړه اودیئي پهقسم اولوړه دده دځان دسلامتۍ لهخوا مطمئن کړ ، یوازی ئي داورته وویل چهدیئي داصفهان دربارته غوښتی دی ؛ بیائي نودی اصفهان ته واستاوه ، مګر پټ ئي خپلو سړوته وویل چه په لارکی دده مراقبت وکړی اودده افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . (۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کی قندهار پر ېښوه چه گرگین دده د حبس مکتوب یوځای دده سره پاچاته واستاوه ، او په هغه مکتوب کی ئی دده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائی ذکر کړی وه‌چه : « . . خوب است این مرد در اصفهان باشد ــ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دملیسون اثر ۱۹۷مخ

(۲) دفارس او افغان جګړه ـ مخ

دادي چه د پښتنو ملي قائد میرویس صفوي دربارته دیوه بندي په حیث ځی وګورو چه داپښتون بندي به دیري کابینې په مقابل کښې څه و کړي؟ ددې پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ووایو.

میرویس داصفهان په دربار کښي : (۱)

مجردی چه میرویس اصفهان ته ورسید، دی ئې یوه قوي اوغښتلی ګارډته وسپاره چه دی ښه وساتي اوڅو ورځې پرله پسې په بند کې و، اوله دې پیش آمد څخه لږ په اندېښنه کې و، په نېره بیاهغه وخت چه وائې وریدل دپاچا کابینه ده ته په ښه ستر ګه نه ګوري؛ مګر سره له دې هم باید لوستونکی انتظار وباسي چه دیوه پښتون میره فکر چه هغه هم دیوه سیاسي بندي پنامه یاد شوی وی څنګه دیوي کابینې افکار مغلوبه کوي؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله اود کابینې نورو زعماوته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندې ورووزي او ددوی سره یوساعت ملاقات وکړي؛ اجازه ور کړه شوه، را ووت، لمړی ئې اعتمادالدوله ولید، اود هغو څورا قیمتدار وهندي تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره وکړه چه له ځانه سره ئې راوړي وه. بیائې ددربار نور آرا کین ولیدل اوهر یوه ته ئې دمنصبو ددرجې په تناسب ښې ښې هدیې اوتحفې وروړاندې کړې. په هغې ورځو کې ئې دیوان بیګ هم ولید اودده سرئې هم په ګر انبېها وتحفو خپل ځانته تیټ کړ اوغاړه ئې میرویس ته کښېږه شوله ـ ځکه چه میرویس دشرقو، او پوهېدیء چه دشرق په دربارو کې در شوتو پنامه تحفې څومره مهم مهم رول لوبوي، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم دآزادۍ دپاره دخپلې

---

(۱) کم مأخذ چه داصفهان ددربار وضعیت ښه څرګندوي اوپورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوی دی یو انګلیسي کتاب «دافغان اوفارس جنګې» پنامه دی، چه دلته استفاده ځینې وشوه.

بهانئی او تیمول څخه کېږ اخلی او د اصفهان د دربار دارا کینو ژبی رانیسی او دوي دخان پرخوا کوی .

بله ورځ ئې وار وېـره چه دداخلی چارو اوقضایا ودحل دپاره یو لوی مجلس جوړ بېزی نوزیارئې ویوست چه‌دې مجلس ته لاره‌وموهی اولاره‌ئی هم ومونده، کوم وخت چه مجلس منعقد شو ، دیهم وبالـه شو ، دمجلس رئیس داستفسار په توګه‌د ګرګـین په باره کی له‌میرویس څخه پوښتنه وکړه، میرویس ددې دپاره چه‌دمجلس نظریه‌دګرګین په‌باره کښې ځانته معلومه کړی د پورته پوښتنې په ځواب کی ئی د ګرګین خورا ډېر صفت وکړ او و یویل چه ګرګـین د خپل ورور په ‌حیث ګڼې او د ګرګـین دزړه ورتوب او عدل او مساوات په باب کښې اود صفوی حکومت په نسبت دهغه دفرمانبرداری په شاوخوا کښې ښه نظریه ورکړه اوعلاوه‌ئې کړه چه:«دارشتیا ده ، کوم وخت چه‌معزول دګرګین له‌مقرریدو دقندهار دنائب الحکومه په حیث خبر شول ترهرچا دمخه مادده له قوته کار واخیست او د ګرګـین بې استشارې می دقندهارپه ساتنه‌کی زیار ویوست . . . »

په دې وخت دیوان بیګ چه‌د ګرګین طرفدارو ، وخت غنیمت و ګڼـه او دګرګین په‌بدویلوئې شروع وکړه ، وې‌ویل : «ګرګـین ډېر فضول سړی دی دی تراوسه ونه پوهېدیء چه میرو یس دی د ځان ورور بولی ، ددمسره‌ئې ډېر ظالمانه رفتار وکړ ، اونه‌پوهېږی چه‌میرویس دده‌حقیقی معاون‌اوملګری‌دی ...»

ددې ورځې مجلس تېرشو ، وایې چه دمیرو یس فصاحت او بلاغت مجلس په حیرت کی واچاوه .

بله ورځ دیوان بیګ ګرګـین ته وایـکل چه : « تولیاقت جمع آوری یکصد هزار تومان رانداری ! » داسل زره تومانه معلوم نه‌دی چه‌آیاپه‌هغه‌وخت کښې داسل زره تومانه دقندهار مالیه وه که څنګه ؟

بهرصورت څوورځي وروسته بیا میرویس خبر شو چه د اعتمادالدوله په کور کي
یو مجلس جوړیږي خپل ځان ئي هلته ورور ساوه او د سیل کوونکو په ډوله
کښې کښېناست او د مجلس د ټولو اعضاو سره ئي د لاس روغبړ و کړ (له دې څخه
معلومیږي چه په دې وخت کښې ده کولای شوه د اعتمادالدوله په اجازه هر ځای
ته ولاړ شي) ـ تر یوې لحظې وروسته صدر اعظم میرویس ته داسي وو یل :
« ستا په باره کښې له قندهاره یو مکتوب راغلی دی ، او څنګه چه تا پخپله د دې
قابل بولم ، نو خواهش کوم چه پخپله تاسي د حقیقت له رویه اعتراف و کړیء
او څه چه مو لیدلی وی هغه بیان کړیء » کله هم میرویس داسي سړی نه و ،
ئي چه د مخه د اصفهان د دولت رجال نه پیژندل او د دوی پخپل منځ کښې د دوی
د برخلافۍ څخه خبر نه و ، مګر د دې دوو مجلسو څخه ده ته ښه ښکاره شوه چه په
کابینه کښې پارټي پارټي بازي ده او برخلافي شته ، ده وغوښته چه څه ووایي مګر
اعتمادالدوله د میرویس په طرفدارۍ مداخله و کړه او وې و یل : « ته نباید
د تعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړي دي کار واخلې ، بلکه
باید د حقیقت له رویه توضیحات ورکړې او زه یقین لرم چه ته داسي سړی نه یې
چه خلاف له حقیقته به څه ووایې ...» میرویس خان چه د دوی پارټۍ پارټۍ بازي
په پټه خوله تماشا کوله نو ئی فائده په دې کښې ولیدله چه نور نو له حقیقته څخه پرده
واخلي او د زړه څخه د رشتیني رشتین خبر ی و کړي او داد ول ئي په خبرو شروع و کړه :

« تاسي زما څخه د حقیقت پوښتنه و کړه او زه هم پښتون یم ، باید حقیقت ووایم
او هغه دادی چه که ګرګین څه موده نور هم په قندهار کښې پاته شي د قندهار وضعیت
به ډیر وران شي او د قندهار د حکومت هډونه او جوارح به داسي سره بېل شي چه ،
نور به ئي یو ځای کېده امکان ونلري ـ ځکه چه ګرګین تراوسه پورې نه دی قادر
شوی چه خپل عسکر هم اداره کړي او د حیا او عفت تر قانون لاندې ئي را ولي

هغه کسان چه څه سرئې هم نه و، ښورولي گرگين د هغو مالونه او ثروت غضب کړه او د هغو اولادونه ئې د خپلو عسکرو سره گرجستان ته وايښل او په دې کې ئې زيار ويوست چه بغي وکړي او ياغيان شي مگر ما نه پرېښودل ...

نو ښه، کم وخت چه ډيري روبيې او تمول سره يو ځای کړي او ډير عسکر هم ولري، نو آيا دا خطره نسته چه د هغه د حکومت سره موافقه وکړي ؟

کم شی به وي چه گرگين له دې موافقې څخه را وگرزوي ؟

ولي پاچا د گرگين پر ځای د خپلې کابينې څخه يو لائق او تجربه کار وزير چه له خپله دينه او مذهب او ملت څخه وای د سلطنتي کارو د اجرا د پاره انتخاب نکړ ؟ تر لمر سپينه ده چه يو وخت به دا پست فطرته سړی داسې موقع پيدا کړي چه د سلطنت د ورانۍ او خرابۍ اسباب او علل راغونه کړي ...»

پر دې ځای د ميرويس وينا پای ته ورسېده او ټول مجلس په دقت وار و بدله طبيعي د ديوان بيك پارټۍ چه د گرگين په خوا وه د ده له دې وينا څخه خوا شيني او زړه تنگی شوله مگر بالمقابل د اعتماد الدوله پارټۍ ډېره خوښه او خوشاله شوه او د مير ويس سره ئې قول وکړ چه د هغه بلې پارټۍ په مقابل کی ئې تقويه او محافظه کړي او ميرويس هم دا خبره له خدايه غوښته، تر هغه وروسته مير ويس هر ځای مقبول واقع کېدی خصوصاً د اعتماد الدوله پارټۍ د ده ډېر احترام کاوه او دې پارټۍ نه يوازې د ميرويس شفاعت پاچا ته وکړ، بلکه د گرگين ظلمونه او ناحقۍ ئې ټوله پاچا ته څرگندې کړې او د فارس پاچائې د ميرويس څخه خوښ او راضي کړ او پاچا هم ميرويس له قيده معاف کړ.

په دې وخت کی که ميرويس غوښته لای قندهار ته تلای شو، مگر د پارس د دربار برهم او درهم وضعيت د ده په مغزو کی نور خيالونه پيدا کړه، چه په هغو کی نه يوازې د قوم د آزادۍ راز پټ و، بلکه د پښتني خاورې وسعت او ارتوالی هم په نظر کی نيول شوی و.

پەدې وخت کې دده دوې مهمې قوې وې: لمړی قوه ثروت او بل ئې، دوهمه قوه قابليت او سياست. او له بلې خوا هم داصفهان ددربار وضعيت دده د کاررو ائی دپاره ښەزمينه تهيه کړې وه خوسره له دې ټولو بيا هم ميرويس له تعجيل او تلواره کاروانخيست او پەدې لاره کې ئې سنجيده سنجيده قدمونه اخيستل او دا هم بايد وويل شي چەدميرويس دالمړی سفر نەو، چەداصفهان دربار تەتیء، بلکه لکەرډی خان مومند (دميرويس صميمی ملگری) چەپښتو کتاب محمودنامه (١) کې ليکی دا تګ څلورم تګ و، چەدقوم دآزادی دپاره اصفهان ته تللی و، لکه دمير ويس خان دخولې چەوايي:

داڅلورم وار دی چه راغلم سلطانه · عرض د ظالم لەلاسه کړم سلطانه
کەپاچا نکړی داد خواهی دمظلوم · ظالم حاکم کا، ظلم ډېر پرمحکوم
جورچه ډېر سی سلطنت سی برباد · د ظلم قصر بېښا بې بنياد
گرگ دی ايله کړ پررمه سوشبان · جورستم کاندی بيحد گرگين خان
موږ له طاقت نسته چه کړو بەزياتی · صبر پر ظلم د ظالم ا ر منی
کافر کولای سلطنت سی مدام · کەو کړی داد، نه وی جابر پرانام
مگر ظالم خو نسی کړای سلطنت · خالق رحيم دی، ورکوی خلافت:
چاته؟ چه زړه ئې وی پەمهرودان · دخدای عيال گڼی پر مخلکه انسان
سلطانه! واوره پەښې غوږ داوينا · مکړه ستم د خلق الله په هرچا
د ستمگارو پای، ورانی دی خراب · دظلم او رئې کا پخپله تراب

---

(١) رډی خان چەدمير ويس صميمی ملگری و او پخپل ځای کی بەئې مفصل شرح حال راشي يو کتاب د «محمود نامه» پنامه په پښتو نظم کړی دی چه څلور زرو بيتوته رسيږی او ټول هغه واقعات ئې پکښې راوړی چه ده پستر گوليدلی دی، مگر متأسفانه دا کتاب وروسته ترهغه چه سطا نحسين زرطلا وی صله ور کړه ورك شوی دی - يوازی يوه برخه ئې چه دمير ويس تگ اصفهان او حج ته او هلته دمير ويس مناجات او خوب ايدل او دمير ويس مرگ ځرگند وی په پټه خزانه کی ضبط شوې ده (بينوا)

دمظلوم آه داسې کاري وي ګوره ... چه‌اور ئې نه‌ځي دظالم له کوره
سلطانه ! ګوره پرځان رحم کوه ... خپل کلي کورپه‌جورمه‌ورانوه»

* * *

دسلطان حسين صفوي دخولې بياداسې ځواب ور کوي :

« پاچاوېل : زه‌نسواى کولای چاره ... د ګرګين ظلم و ستم د پاره
که ئې معزول کړم قند هارته بربېږدي ... جورو ستم اوخپل‌شعاربه‌پرېږدي
ګرګين‌خو ګرګ‌دی ګرګ‌خو ظلم کوي ... و ينې تويه هم پسو نه‌خيري
زه‌هم‌خائف‌يم ، چه‌به څه‌کړم ګرګين ... نامسلمان‌دی ، ارمنی دی بيدين
نه‌په‌اسلام کې ځان پابند ګڼينه ... نه‌نصرانی نه له عيسی‌پېرېږينه» (۱)

* * *

دميرويس تګ حج ته : هغه‌وخت چه‌دپارس پاچاپه‌اوراواز دميرويس

بېګناهی اعلان کړه په دربار کې دده رسوخ يو په دوه ټينګ شو ، ترڅه مدي وروسته ئې دبيت‌الله دزيارت اجازه وغوښتله اودا دليلونه‌ئې پيش کړه ، وې‌ويل :
« . . . ددنيا له مشقتو او تکاليفو څخه ستړی شوی يم ، اوبل ناروغه يم ، او دريم خوړا ډېر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځايونو زيارت و کړم اوڅو شپې ورځې هلته تيری کړم اود خدای لوی پاك دربار وويښم اود مکې‌اومدينې په زيارت مشرف شم ــ او ترهغه وروسته نو په ريا ضت او دعا بوخت شم ــ که‌اعليحضرت اجازه را کړي‌تردې زيارت‌وروسته‌نو بيرته دلته‌راځم‌اوخپله تو له کورنۍ دقندهار څخه‌اصفهان‌ته راولم‌او دلته‌ژوند کوم . هو ، که‌ستاسې خوښه‌وي خپله تو له قبيله او خپلوان دلتهٔ را غوارم اه امر صادر کړیء چه‌راسې (۲)

(۱) پټه خزانه ۱۳۹ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه.

ځنګه چه سلطان حسین ظاهراً دمذهبی مراسمو سره پابنده و، ځکه ئې ونشوای کولای چه دمیرویس داعزم فسخ کړی او علاوتاً د میرویس له خبر و څخه دیر خوشاله هم شو، نوویې ویل: «هیڅوك دی په میرویس غرض نلری او نه دی څوك له دې لوی عزمه څخه را ګرزوی» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز با نفوذه او مقدس علمأ ئې ولیدل اوهغه تحایف او سوغاتو نه چه ئې دفارس څخه دځان سره راوړی وه هر یوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه.

بیانو مدینې ته ولاړ اودهغه ښار مقدس ځایو نه ئې و کتل اودهغه ځای دمعتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدا یا او تحفې ئې ور ورانډی کړې.

* * *

دمیرویس مناجات په مدینه کښې: ریدی خان مومند پخپله محمود نامه

کښې لیکی چه په مدینه کښې میر ویس داسې مناجات وکړ چه د لته عیناً هغه منظومه را نقل کوو:

ولاړی دشپې ئې په یثرب کافریاد — رسول دخدای ته «چه سوقوم برباد
ستا پرامت راغیء دظلم دوران — واوره رسوله د دې قوم فغان
پښتون خوستا پرنامه ځان کړی فدا — اې خیرالناسه! وا وره ته ئې ندا
وژ غوره دوی، ته د ظالم له لاسه — ګ ګین له منځه د پښتون و باسه
ستا په نامه دی ء کلمه ګویه پښتون — نه بهسې هیڅکله له تانه راستون
مرګ وژوندون مو د اسلام د پاره — ستا د دربار ستا د سلام د پاره
مدمو کړه هپر خیرا لوری رسوله! — فخر کونین نورالهدی رسوله!
اوښکې مې څاځی پردرباریم ولاړ — قوم سو په اور دظلم تو له لتاړ
یو وار نظر و کړه پرموږ چه سو وړ — و ظالما نو ته تر څو به یو پړ

ستا لطف و مهر دی شامل پر جهان — هر خراب زړه دی ستا په مهر ودان
که ستا نظر نه وی خراب سو پښتون — په اور د ظلم تور کباب سو پښتون
واغلم له لیری ستا در بار ته نبی — ته می شفیع سه خدای غفار ته نبی
چه پر پښتون قوم نازل کا رحمت — کړی ئې خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس د ظالم ئې له ګر یوانه کا لنډ — وچ سی د ظلم د ګند و خیر د نډ
ستا شریعت سی ټینګ په منځ د پښتون — ورک سی بیداد او کم سی رنځ د پښتون
دا می دی ء سوال ولاړ و در ته یمه — محتاج دی تش و لږ نظر ته یمه
د قوم حال کړم در ته عرض په ادب — ته یې بادار د کل عجم او عرب
بیله تا نلری پښتون خوا له ګر — ته یې ملهم د خوږو زړو د پر هر
وژغوره زموږ نام و ناموس له بیداد — کړو بې ناموسو ظالمانو برباد
سر که را بورته زموږ حال و ګوره — د ظالم ظلم بد احوال و ګوره
نه ئې له تا شرم و حیا سته نبی — نه شرم کاندی له عیسی، او منی

عرض می د حال و کا، و تا ته پیشوا
بل څوك مونسته خوا له ګر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل : هم داشان ریدی خان په محمود نامه کی راوړی چه

میر ویس نیکه تر پور ته مناجات وروسته په همهغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرویس ته داسی وایی:

«وې ای سپین ږیری نور څه غم مکوه — قوم دی خلاص سو کورت ماتم مکوه
ولاړ سه خپل قوم ته دا زیری کړه ژر — چه د ظالم سو کم نقصان او ضرر
پښتون به خدای کاله ظالمه آزاد — نه به سی ننګه او ناموس ئې برباد
خدای به دا قوم کا په رحم ودان — نوم به ئې وینه مجاهد پر جهان
تل به د خدای په بندګی کی وی لوړ — څوك به ئې نکا سر په ټیټه ورځوړ

کلمه دخدای بهوی جاری په افواه ... ور کوی دوی به پهدې لاره کې ساه
خوئې طره وی داسلام په بگړی ... ندبه سی ورك نوم ددې قوم له نړی »

دقت: گران استو نکی پوهیږی چه په وروسته واقعاتو کښې چه میرویس قندهار ته ولاړشی ددې خوب نقل کول یا او رول په هغه عصر کې د پښتانه ملت په روح کې څه شور پیدا کوی ؟

ځکه چه داسې روایات که څه هم حقیقت ونلری دیوه داسې مسلمان ملت په روح کې لکه د پښتانه ملت چه دی، سربیره پرملی احساساتو پومذهبی او روحانی تحریك اوشور هم پیدا کړی. نو هر کله چه مذهبی اوملی احساسات سره یوځای شول نو ر نو داسې ملت دخوځولو اوپه شور راوستلو په مخ کښې هیڅ بل مانع نشی دریدلای او هر اقدام چه وکړی ددې دوو قوو په اثر حتماً یاه حو کیږی او یا کامیا بیږ ی .

هغه سوالونه چه میرویس د حجاز علماوته وړاندی کړل:

وروسته تر هغه چه ئې دمدینې علماوته هم تحفې ور کړي بیر ته مکې ته راغی او «دافغان او پارس جگړه» د کتاب لیکو نکی لیکی چه میرویس په حجاز کې دهغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانو ته دعوت ور کړ او هغوی ته ئې پټ دخپل زړه رازو وایه اوددوی څخه ئې تحریری ځوابونه وغوښتل اوور ته ئې وویل :

«..موږ ددوو مملکتو تر منځ واقع شوی یو چه یو دهند امپراطوری ده او بل دفارس مملکت دی موږ دمحمد (ص) په دین یو، او پرڅو قبیلو سره ویشلی شوی یو .

لیکن څه مده دمخه زموږ مملکت ته رافضی اوشیعه گان راغلی دی او ددوی دلاسه ډیر غیر قابل اونه زغمیدونکی ظلمونه وینو اوس ئې د گرگین پنامه یو رافضی بیگلر گئ چه ډیر ظالم دی زموږ پرسر درولی دی چه خلاف دقانون اوعدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوی .

او په داسې حال کې چې ای بزرګو او لویو علماو ! آیا موږ حق نلرو چه دخپل دین اوناموس دپاره توري له تیکو را وباسو ؟

که موږ ددوی پمقابل کې دخدای درضا دپاره دجنګ اعلان وکړو اودوی مات کړو آیا ددوی مالونه موږته ښنګه دي ؟ » (۱)

دهر سوال په مقابل کې ئې مثبت او کافي ځواب وموند ـ مګر میلسیون دسوالو شکل بلډول بیانوي او لیکي چه داسې وه :

« ۱ : آیا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو دیني کاروکې آزاد نه وي دتوري پزور ځان آزادول روادي ؟

۲ : که دیوه ملت مشران ناچاره شي دیوه بې‌دین پاچا سره بیعت وکړي او هغه پاچا د بیعت دلمړني شرطو مراعات ونکړي آیا هغه ملتکولای شي خپل بیعت فسخ کړي ؟ »

ددې دواړو پوښتنو ځواب کې‌ئې د « بلاشك » کلمه وموندله (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره لیکي چه : « . . . درمکه‌فتاوی ازعلمای اهل‌سنت گرفت که محاربه باشیعه وقلع وقمع اینطایفه موافق قانون شرع شریف ومطابق احکام ملت حنیف است » (۳)

په‌هر صورت کله‌چه میرویس بیرته اصفهان ته را گرزیده دفارس د حکومت پرخلاف ئې دیرې مهمې فتواوې دحجاز دعلماو او روحاني طبقو څخه پلاس کې وې اوبیرته راوګرزید .

---

(۱) دافغان او فارس جګړه

(۲) تاریخ افغانستان ـ د میلسیون ـ دمنشي احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را گرزیده : میرویس اصفهان ته‌را وگرزیده ـ دمکې

څخه ئې خپل له ځانه سره د بېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانو ته‌ئې وړاندي کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان‌وه اود هغوسره‌ئې ملاقاتونه هم وکړه، دهغو په زړو کې ئې کامل نفوذ وموند . او ټولو دی یا چاته مقرب کړ ـ دده دور اندیشي اوعقل‌ئې وستایه اوپه‌سلطنتي‌چارو کې‌ئې لاره ور کړه(۱) مگرمیلیسون لیکي چه‌میرویس کښه‌هم له‌وزیرانو سره تنگ اوراتنگ درلود ، خو په‌ښکاره ئې په ملکي معاملو کې مداخله نکوله (۲) اوښائي دادي دپاره‌و، چه‌داصفهان دربار پرده پرگما نه‌شي ـ په دي وخت کې کښه‌هم میرویس خان ته دا شوق پیدا شوی‌و ، چه قندهار ته ولاړشي اوهغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح کړي‌وه عملي کړي مگرپه‌دي ملي‌مرام کې‌ئې تلوار روانه باله اوله‌ځانه سره‌ئې فیصله وکړه چه‌څه مده لانورهم په اصفهان کې پاته شي .

یو تصادف : په‌دي وخت‌کې چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را

گرزیده داسې یوعجیب تصادف واقع‌شو چه‌دمیرویس دپلان‌دعملي کولو دپاره ئې زمینه‌خورا‌ښه مستعده کړه او میرویس ته‌ئې دېرښه فرصت پلاس ور کړ چه‌خپل کاروله پاخه کړی اوخپلي نظریې عملي کړي .

واقعه داوه : چه په دي وختو کې « شماخي » ته یوسفیر را ور سېد چه دروس دامپراتور «پتر کبیر» له خوا داصفهان دربارته راتلی ـ داسړی «اسرائیلاري» نومېده (۳) اویو سړی‌و، چه‌په اصل ارمني دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی وروسته ترهغه‌چه‌په‌فرانسه ایټالیا اوآلمان کې دقهوه‌خرڅونکي پنامه په‌سیاحت

(۱) دافغان اوپارس جگړه ـ (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

Israëlorii (۳)

مشغول و د لمړی «لئوپولد» د آلمان دامپراطور په عسکرو کی داخل شو ، اوورو.
وروئې په هم هغو عسکرو کی یوجزئی منصب پیدا کړ او څنګه چه یو دسیسه کارسړی و ،
« داتریش » دوزیرانو په دربار کی ئې هم پښه خلاصه شوه او ځکه چه دشرق
اکثری ژبی ئې زده وې نو مامورشو چه اسلامبول ته ولاړشی او هلته څارو کړی
چه ایا عثمانی دولت دهغې روغې دمنلو دپاره آماده او حاضر دی چه اطریش او
دهغه متحدینو (آلمان اولهستان او ونیز) ئې پیشنهاد کاوه ؟
اودا هغه روغه ده چه په (١١١١ هـ) کال ئې تړون وشو .
وروسته تر هغه اسرائیل اری دروس دقیصر خدمت ته راغی ، اوهغه په عسکرو
کی ئې منصب وموند (١) خو بیا چه ئې دروس دولت ته په عثمانی مملکت کی ښه
خدمتونه و کړه نو ئې دهغو خدمتو په عوض کی دپټر کبیر څخه خواهش و کړ
چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربارته واستوی ، امپراطور بر څېره پردې چه
ده دا خواهش و مانه امرئې وکړ چه هر څومره مال التجاره چه دی او ده
ملګری له ځانه سره وړی د ګمرکی محصول څخه دی معاف وی (٢) دا امر ددې
باعث شو چه خورا ډېر ارامنه پرده بالدی دخپلی تجارتی ګټی دپاره راغ نوښی .
هغه و ، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا داصفهان دربار ته معرفی شو ،
اسرائیل اری تر هغه د مخه چه اصفهان ته ولاړشی «وینه» ته ولاړ او د تېرو
خدمتو له امله ئې داتریش دامپراطور څخه دسلطان حسین پنامه یوه سپارښتنامه
واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس
دپاچا پنامه یو خط ورکړ (٣) تر دې دولو سپارښتنامو وروسته د ډېرو ارمنیانو
او روسیانو سره «شماخی» ته وارد شو او دپارس سرحد ته را ورسید .

(١) کاوه (مجله) دوهم کال د ١٢ شماری ضمیمه ٨٧ مخ (٢) تاریخ ایرانسرجان ملکم ١٩٧ مخ
(٣)

دپارس وزیرانو چه ددي سفیر دراتګ خبر واروید، نو یوسړیئې ورواستاوه چه ددي سفیر هویت اواحوال ځانته څرګند کړي اودوی خبر کړي چه داسفیر څوك دی ؟ او د کم ځای دی ؟ اوملیت ئې څه دی ؟

ددوی سړی چه بیرته راغیء دوی ته ئې وویل چه داسفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی داخبره واروېده ډېر مشوش شول، خصوصاً چه دي سفیرو یلي وه چه دارمنیانو شهزاده دی . ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمني سړی د سفارت په لقب (هغه هم دروس دسفارت بنامه) داصفهان دربارته راشي ، له دې کبله ئې نودفرانسه دسفیر «میشل» نامي سره چه دفرانسه دخورلسم لوئی له خوا دتجارتي چارو دپاره په اصفهان کې و ، مشوره وکړه اوله هغه څخهئې وغوښتل چه ددي سفیر ملیت او نژاد ښه ورته څرګند کړي او دوی ته دامعلومه کړي چه دروس امپراطور ته په څه نسبت معرفي شوی دی او څه قرابت ورسره لري ؟

د فرانسه سفیر چه هم داسرائیل اری په را تګ خوښ نه و (ځکه چه دي سفیر دهغه لئو پولد اعتماد نامه په لاس کې اوله چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و اوهمئې اروېدلي وه چه اسرائیل اری خیال لري داسي اسباب راغونډ کړي چه کاتو لیکي کشیشان له پارس څخه وشړل شي (۱)

نووې ویل : « . . . حقیقتاً داسفیر نژاداً ارمني دی – چه تر دې د مخه ئې په فرانسوي عسکرو کې کار کاوه اودفرانسوي عسکرو دبارهئې کافي درستوله بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کې داخل شو ، دخو وظیفو تراجرا و روسته یو کښته منصب ورکړه شو – څوواره هم جرمني ته ولاړ او دلئو پولد خصوصي ترجمان و ، بیا په روسي خدمت کې شامل شو او دسروانی په عهده مقرر شو او دجرمني شهزاده دی دروس «تزار» نه معرفي کړ - دادی چه اوس داصفهان دربار ته دیو

(۱) کاوه مجله ۳ کال د ۱۲ شمارې ضمیمه ۷ مخ

سفیر په حیث را استولی شوی دی » (۱)

او دفرانسه سفیر به دخپلو خبرو په ترڅ کښی داویل چه «داسرائیل اری طالع هم ده په نامه کښی پټ ده که دده دنامه توری ورسته وړاندی شی داسی جمله ځینی جوړیږی چه په فرانسوی ئی داسی معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم بل شی چه ددربار دارا کینو وحشت ئی ډیر اوه دقره باغ د کلی دیوسړی Aghwanitsch نامی پیشگوئی وه چه خلکو ته ئی داسی ویل :

«داسفیر دارمنی پاچهانو څخه دی چه زموږ په کتابو کی ئی دمخه هم ذکر راغلی دی چه یو وخت به پارس ته راشی او داځای به دده تر تصرف لاندی شی او دا سړی خودار منیانو حکومت پخوانی عظمت ته ونه رسوی پرځای به ئی ټینګښت ورکړي»

هغه وخت چه دی شماخی ته راورسیده دری سوه ارمنی کسان ورسره وه چه دلته سل نور کسان هم ورسره شوه او ویل ئی «زه د پخوانیو ارمنی شاهانو خلف یم!» داپیرو یا گمه ډیر زر خپور شو ، او لکه څنګه چه دوی په پخوانیو کتابو کښی لیدلی شوی وه دوی ویل :» پرېږدیء - چه دی زموږ پاچا شی ، دی خپل مملکت ته راغلی دی او باید چه حتماً زموږ له خوا تقویه شی »

دفرانسه سفیر چه داپیرو یا گنده واوریده پاچاته ئی وویل :» دد نیالر منیان دا سړی هغه پاچا بولی چه دهغه باره کښی ددوی کتاب پیشگوئی کړی ده !» او په خپلو خبرو کښی ئی ډیره مبالغه وکړه او وی ویل چه هرڅو زر کیږی باید ددې بلا خو له پټه کړه شی - پاچا ډیر په چورت کښی واوبیا او دستی ئی اعتماد الدوله راوغوښت مشوره ئی ځینی وغوښتله چه ددي سفیر به راتګ کښی څه وائی ؟

اعتماد الدوله ویل : اجازه ورکړی چه راسی !»

---

(۱) دافغان او پارس جګړه .

(۲) Israelorii—Iseraroii(roy)

دمیرویس استفاده له موقع څخه: موږ ته او س چه دمیر ویس نیکه حالات

لوستي دي، میرویس موږ ډیر یو ډیپلومات او سیاسي هوښیار سړی موندلی دی نو ځکه دي تصادف میرویس ته ښه موقع پلاس ور کړه چه دارامنه او ګرجیانو په باب کښې اودوی سره دګرګین دمناسبت په شاو خوا کښې هرڅه چه وغواړي هغه وایي ـ ځکه چه دده وینا ظاهري رنګ هم درلود ـ که ئې ویلای چه ارمنیان او ګرجستان غواړي چه آزاد اوسي او ګرګین خان ددې کار لمړی محرك دی شاید حقیقت به هم داله کیږده ـ خصوصاً هغه وخت چه دکابینې داعضاو په نظر داغوتهته خلاصې ونکې ښکاره شوه اومیرویس ئې دمشورې دپاره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس لهخپلی وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړه ئې غوښت اخیست.

چه مجلس ته حاضر شو دواړو پارټیو ده ته رجوع وکړه او ورته وې ویل :ـ ستاسه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پریښودل او که ئې ګرفتارول؟» ځکه چه یوه پارټۍ ددې نظریې پرخواوه چه سفیر دی ګرفتار شي او بله ددې نظریې مخالفه وه، خوك لا هم بې طرفه ناست وه ـ بیائې نو دمیرویس څخه داسې خواهش وکړ :ـ

«... موږ ستا خبرای در کړی رایې اوستا سلیم عقل ته ضرورت لرو ـ ته څه وایې؟»

میرویس واردواره دوی دلوړو ستایلو او احترام شکریه اوخپله خبا کساري په څو کلمو کښې خلاصه کړه او بیائې داسې وویل :ـ

«زما په عقیده ددې سړي راتګ سیاسي رنګ لري ـ چه ددې خاوري ته راداخل شي ستاسې دقوې تر شعاع لاندې کیږي ـ نو ددې قدرت او واك به پیدا نه کړي شي چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړي ـ که تاسې د کیمي شخړي انتظار له ده څخه لري، نو پرې ئې ږدی چه اقدام و کړي ـ بیا تاسې کولای شئ

(۱) دافغان او پارس جګړه په انګلیسي ـ افغان تاریخي په ترکي ژبه

چه دی محبس ته وسپارل‌شي او په‌یوه جام‌ئي ئی کار تمام کړی شي او که د
کوم داسې اقدام ونکړ ترڅه مدې وروسته چه وخت ئي پوره شو بیرته ئي
« زار » ته‌ور واستوی‌ شي په‌دې صورت کښې به‌دده په‌حق کښې لوی‌توهین شوی‌وی
او‌خورا به‌سپك شي ځکه چه دی‌ئي د باغیانو د پاخوا او دهغو دمجلس داور بلولو.
دپاره دې ځایته را استولی‌و ، او‌نا کام ولاړ ــ . له‌دې څخه هم‌باید و‌بېرېږي
که داسفیر سناسی په‌دربار کښې قبول نشي احتمال لری چه د گرگین دوروره په
شان خپل ځان روسی قونسلگری ته ورسوی او‌دار مینانو دسر کښې او‌طغیان
باعث شي ــ هغه‌وخت‌نولا زمېږی چه د گرگین دهنگامې په‌شان‌یوه بله هنگامه
تو‌ده‌شي او‌ډېرو خلکو وینې به‌توی‌شي او‌ترحد زیاتې پیسې به ولگولی‌ شي . . .
په‌هر صورت کوم‌شي چه‌په‌دې وخت کښې‌مهم او‌ضروری ښکاری دادی چه‌ترهر څه
دمخه باید خپلو سرحدا تو ته توجه وکړی‌ شي ــ وگوری‌ شي : له یوې خواه گرجی
شهزادگانو دروس له‌قیصرڅخه دمرستې او‌ساتنې غوښتنه کړې ده او نظرعلی‌خان
د گرگین دا کا زوی او‌د گرجستان والی‌ئي روسی دربارته استولی دی (۱) او
له بلې خواهم پوهېږی چه گرگین دارمنی ټبر څخه دی ، څه لیری نه ده چه د
روسیانو سره علاقه پیدا کړی ــ هو ، گرگین فرصت او‌وخت لټوی چه سر کښې
وکړی (لکه دمخه چه ئي هم په نا کامی سره اقدام ختم شو) او‌هغوی به‌دخپلې
مرستې دپاره راوغواړی او‌له خپلو گاونډیانو څخه به‌استفاده وکړی او‌یا خپل
حکومت دهغه پاچا ته تسلیم کړی او‌دهغه سره قول او‌تړون وکړی چه‌دده سره
مرسته وکړی او‌داهم څه لیری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده وکړی،
هغوی پخپله پارتی او‌حزب کې داخل کړی ـ ځکه زه هلته حاضروم او‌دده
کارونه می لیدل ــ

(۱) کاوه مجله ۲ کال ۱۲ شماري ضمیمه ۸۹ مخ.

گرگین له ماشخه کوم مخالفت و نه لید. او نه ما ظلم کړی و، مګر زما وجودئې هلته نه غوښت اوزه ئې له هغه ځایه لیری کړم خودی پخپل مقصد بنه کامیابه شی که زه هلته وای او (خدای دی نه کوی) کمه واقعه دېښتنو په منځ کښې پیښه شوې وای په خورا آسانۍ سره ما کولای شوای چه هغه اور مړ کړم په هر صورت که داسفیر و منل شي نو د راتلو نکی خطر دپاره باید کم از کم دوراندیشه او سئې او دده په کار او کړو او عمل پسی ډېر مواظب اوښا رووسئې ... » (۱)

میرویس په آخر کښې داهم وویل چه : « . . . حقیقتاً ډېر نازك وخت دی که پتر کبیر دروغی او دوستۍ له لاری غوښتلای چه یو سفیر را واستوی دا اومنی سړی به ئې نه راواستاوه په تېره بیا داسی سړی چه دار منیانو دشهزاد ګی دعوه هم کوی ځکه نو دپارس حکومت ته داضرورده چه تر ل ګرجیان او ارامنه تر نظارت لاندی ونیسی ځکه چه ډېرمده نکېږی چه ګرجیان دګرګین تر مشر توب لاندی بغاوت کړی و، او اوس چه هم د ګرګین دا کازوی دزار روس په دربار کښې لوړ مقام لری آیا دې سفیر راتګ به دګرجیانو او ارمنیانو په روحیاتو کښې خصوصاً د ګرګین په روح کښې څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (۲)

دمیرویس داوینا چه « دافغان او پارس جګړی » د لیکو نکی په عقیده یود هغو جامعو وینا وڅخه وه چه دیوه هوښیار او مقتدر سیاسی سړی څخه چه دلوړ عقل خاوندوی انتظار کېده . او وئې کولای شوه چه د ګرګین په نسبت دپاچا په مغزو کښې راز راز افکار پیدا کړی . نو پاچا فکر و کړ : څه و کړی ؟ که ګرګین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به و نه منی او دهند پاچانه به ځان تسلیم کړی . او که ئې معزوله نکړی هغه تشویش چه دده له وجوده ورته پیداشوی و، دده زړه ئې بر آرامه نه پرېښود او تحمل ئې نشو کولای .

---

(۱) دافغان او پارس جګړه مخ (۲) تاریخ افغانستان - میلیسون - پښتو ترجمه ۲۰٤ مخ

نوځه ئي وکړه؟ وروسته ترهغه چه د اسرائيل آری ئي په دېر مجلل ډول پذیرائی وکړه او اصفهان ته راغیء، دګرګین دپاره ئي داسی چاره و سنجوله چه هم معزوله نشی اوهم له اقتداره ولو ېږی چاره داوه چه میرو یس ئي بېرته دقندهار و کلانتری (ریاست بلدیه) په منصب مقرر کړچه هلته د ګرګین د حالاتو مراقبت وکړي او که ئي موقع پیدا کړه ده ځای هم ونیسی (۱) نوداد هغه میرویس چه دیوسیاسی بندی په حیث تحت الحفظ اصفهان ته لیږلی شوی و اوس دحکمران په حیث وطن ته راځی - ښائی چه ګرانو لوستو نکو به د هغې پوښتني ځواب چه څومخه دمخه مو کړیوه (چه دیوه پښتانه مېړه فکربه دیوې کابینې په مقابل کښې څه وکړي ؟) خود پخوده پیدا کړی وی .

خیر یه راشو لوستونکو پېښو کښې به څو نوری نکتې هم ولولی چه دملی زعیم دپیلو ماسی افکار لا ښه ځینې څر ګند ېږی .

❀ ❀ ❀

د میرویس راتګ قندهار ته : په دې ترتیب میرویس د ملی پرو ګرام د عملی کولو دپاره ددېرو آرزو ګانو سره په خوراشوق خپل ګران وطن ته رهی شو او درارهی کېدو په وخت کښې ئي څو مکتوبونه د ګرګین پنامه له ځانه سره را اخیستی وه چه په هغو کښې پر ګرګین باندی تاکید اوسپارښت شوی و ، چه د میرویس بې مشورې به کار نکوی اوده ته به بېرته هغه پخوانی منصب وسپاری او دېر احترام به ئي کوی ، دده عزت اوشرافت به محترم ګڼی حتی اعتماد الدوله میرویس ته په خصوصی توګه ویلی وه چه د ګرګین په کړه او وضعیت پسی دی څارووی او یو مهر شوی سند ئي هم ور کړچه کوم وخت که ضرورت پېښ شی له هغه څخه کار واخلی - دیوان بیګ هم څو مکتوبونه ور کړه او په هغه کښې ئي ولیکل چه : « میرویس یو له هغو هوښیارانو خلکو څخه دی چه دپاچا سره ئي دېر کو مکونه کړی دی »

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون اثر دمنشی احمد جان ترجمه ۲۰۵مخ.

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنډ روانه باله دستي دقندهار خواته راوخوځېد اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامي کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام ډېوې تشریفاتي عسکري ټولګۍ اوډېوې دستې موزیك له خوا ښه راغلي کېد له ـ هر پښتون دده په راتګ خوښي کوله او دده د کارو آرزو منده و (۱) ځو چه قندهارته را ورسېد .

د میرویس رسېدل قندهارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېرې ګـ مجوشۍ اوحرارت استقبال وشو ، اوټولو اهالیو په ورین تندی اوخوشالو زړودهٔ ته «سترې مشې» وویله ؛ ګرګین که څه هم په ښکاره دده په پذیرائر کې داهالیو سره ګډون وکړ اودمیرویس احترام ئې پر ځای کړ ، مګرپه زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه (داصفهان ددربار تهدید نامې اوسپارښنامې ئې ولوستلې .)

په دې وخت کښې میرویس د ګرګین څخه اجازه واخیستله خپل کوراوخپلې علاقې ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملګری دده دملاقات دپاره راغلل اوهم ډلې ډلې خلك دحج د مبارکۍ دپاره ده ته راتلل او ټول پښتانه منتظره وه چه دی څه کوي ؟ اوڅه وايي ؟ غوښته ئې چه پوه شي : میرویس د قوم دنجات اوآزادولو په باب کښې دوی ته څه زېرې راوړی دی ؟

ګرګین ددې ملاقاتو اوتګ راتګ څخه بې خبره نه و ، مګر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښته چه یوه پلمه پیدا کړي اوداسې کارو کړي چه میرویس دقوم اواولس په نظر کښې سپك اوذلیل ښکاره کړي ـ یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شوې وه (۲)

---

(۱) د افغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ ایران سر جان مالکم ۱۹۸ مخ

گرگین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور دده د زوی د ازواج دپاره (١) دگرگین کور ته ور واستوی څنګه چه داپیغام دتحکم په توګه، نو میر ویس ته غوندی اندېښنه پیدا شوه ـ ځکه چه له یوې خوا دلور استول دده له پښتني غیرت سره مخالف وه او بل سېره پر هغه ئې دده قدر دقوم او اولس په نظر کې سپک اوه او له بلې خوا په داسې وخت کښې چه میرویس لاتر اوسه پښتانه دخپلې عقیدې او عملیاتو څخه پوره نه وه خبر کړي دده حاکمانه امر ردول دده هغه طرح کړې نقشه ورو رانوله ـ نو ئې څه وکړه ؟

دقوم مشران او غټان ئې راغونډ کړه او ملی جرګه ئې جوړه کړه، چه دا خبره ورته وکړې او د ملی قانون په قرار تر مشورې وروسته یوه فیصله وکړی.

ځکه چه په پښتنو کښې دا دستور دی چه د ملی کارو دپاره مشوری مجلسونه جوړوی کښه هم معامله ډېره وړه وی په انفرادی توګه ئې بیله ملی مشورې نه فیصله کوی او نه ددوی په عقیده فیصله کېدلای شی. دا مجلسونه د پښتنو په اصطلاح «جرګه» بولی دا جرګې چه څنګه فیصله وکړی هر پښتون ئې عملی کول پر ځان لازم بلکه ملی فرض ګڼی ـ دادی چه د پښتنو ملی زعیم هم له دې دستور څخه کار واخست او دقوم مشران ئې راوبلل.

❀ ❀ ❀

لمړی ملی جرګه: میرویس د مخه تر هغه چه ګرګین ته منفی یا مثبت ځواب ورکړی دا ولس مشران ئې په کوکران کښې (چه د قندهار په شپږ کروهی کښې دغرب خواته واقع او د میرویس مدفن دی) دمشوری دپاره را وبلل ـ لمړی ئې دګرګین دډې غوښتنې په اړه خبرې شروع کړې، پښتانه چه طبعاً پر ننګ او ناموس مینان دی لوی او واړه وایي «دنیا تر سر جار سر تر ناموس!» نو طبیعي

(١) تتمة البيان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ٧٧ مخ.

دچه ددې خبرې داروېدو څخه روحاً متأثره شول، دغيرت و يني ئې په جوش راغلې او ميرويس ئې دلوړ لهٔ استولو څخه سخت منع کړ او مقاومت ته ئې تشويق او ترغيب کړ او پښتنو ئې قسم ئې ياد کړ چه دده په مرسته کښې ترسر او مال تېر شي؛ ميرويس چه دوی دځان په شان متأثر وليدل په زړه کښې د ېر ډېر خوش شو، مګر په ظاهره ئې دوی ته دصبر توصيه و کړه او وې ويل :«بهتره ده چه بلا په خوب کښې مړه کړو! مګر تاسی ته لازمه ده چه پر خپلو خبرو ټينګ سیء خپل رازپټ وساتیء او پرما اعتماد ولریء- يقين و کړی چه له دښمنانو څخه به سخت انتقام واخلم» (١)

په دې وخت کښې ملی قائد درحمان بابا ديوان راواخيست او دفال په توګه ئې خلاص کړ وې ويل :« راسیء چه عبدالرحمان باباقدس سره هم وپوښتو، چه دده ديوان ئې خلاص کړ، هسی شعرونه و:

زه مکتوب غوندی په پټه خوله ګويايم	خاموشی زما ټپری کا ترغوغا زما
ګنبت دعشق په تودوزمکه امان چری	سمندر بويه چه زيست کا په صحرا زما

چه دغه بيتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجی، وويل :«چه دظالمانو کار تمام دی، اما اوس دستی خاموشی بهتره ده، ټوله به په پټه خوله دا کو ښښ کړو، چه ظالمان ورکسی چه مناسب و قت راسی، نو به زه پر تاسی زغ و کړم، هغه وخت بايد ټول تيار يو او ظالمان له وطنه وباسو.» (٢)

دجرګې خبری اتری ترماښامه جاری وې، خو په آخر کښې ئې داسی فيصله و کړه چه: «قطعاً دميرويس خان دی نه لوړ استوله کيږی- مګر دې دپاره چه ګرګين غافل وساتو او په حال خبر نسی، بلهٔ نجلی دی دميرويس دلور په عوض واستوله شي څو چه د ګرګين دهلاکولو دپاره فرصت پيدا کړو ...»

تردې فيصلې وروسته ئې بيا ټولو په قران، توره، ډوډۍ او ما لګه قسم و کړ او دخپل قول پر وفائي بياټينګ تړون و کړ او وې ويل: «هرڅوك چه له خپلی خبری

---

(١) تاريخ ايران سرجان مالکم ١٩٨ مخ (٢) پټه خزانه ٩٥ - ٩٦ مخونه.

واوړی «زن طلاق» بهوی ـ د پښتنو په عقیده د اقسم اشدترین دقسمودی چه میرویس ته ئې دهغه په یادولو داډ ورکړ.

تر هغه وروسته میرویس یوه بله نجلۍ چه دده پکور کښې روز لې شوې وه دخپلې لورپنامه د ګرګین سرای ته واستوله (١) او هغې نجلۍ وو یل: «زه دمیرویس لوریم!» په دې تو ګه د ګرګین هغه پلمه چه دا نتقام اخیستلو دپاره ئې جوړه وله بې اثره پاته شوه او هم ګرګین وغولېده چه میرویس نو نورخه په زړه کښې نلري اوروغه غواړي او بیادده دمظالمو دپاره زمینه مساعده ده. ځکه ئې نو تر خپله وسه پوري دمیرویس زړه ساته او په هر کار کښې به ئې دده درایې مراعات کاوه

ملي زعیم میرویس خان هم دازیار پوست چه داسې ښکاره کړي چه د ګرګین ټول مظالم او صدمې ئې چه دده قوم ته رسولي دي هېرې شوي دي او د خپلوی اظهار ئې داسې حدته ورسوله چه ګرګین پرده باندې کامل اعتماد پیدا کړ ـ څو چه یوه میاشت وروسته ئې د ګرګین دور کولو دپاره دوهمه جرګه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملي جرګه : یوه میاشت وروسته چه د ګرګین دظلم اور بیا په زور کښې شو او لمبې ئې هر لورته خپرې شوې د پښتنو مشران په تنګ شول بیا پر میرویس راغونډ شول او د ګرګین دظلم څخه ئې استغاثه وکړه ـ او بیا د پښتنو یوه ملي جرګه جوړه شوه، مګر دا پلا د کو کران په کلي کښې نه وه، بلکه په «مانجه» کښې جوړه شوه چه دقندهار شمالي شرق ته تخمیناً دشلو میلو په فاصله د کابل پر لاروا قع دی او په ښار صفا پوري نښتې دی، او غالباً داځای د میر ویس خان د ښځې یعنې دجعفر خان سدوزی د لورو، ځکه چه دا حدود به هغه وخت کښې دسدوزوه. (٢)

(١) تاریخ افغانستان دمیلیسون ٢٠٦ مخ ـ دسید جمال الدین افغاني دتتمة البیان ترجمه ٧٧ مخ سرجان مالکم ١٩٨ مخ.

(٢) تاریخ سلطاني ٧١ مخ پټه خزانه ٩٦.

داجرگه هغه‌وروستنی جرگه‌وه چه‌دقوم دآزادی وثیقه ئې‌مهروله‌، اوڅنګه‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرګه کښې لاندی مشران او خوانین راغونډ شوی وه ۱) :

۱: سیدالخان ناصر، چه وروسته دهو تکو ددوری یومهم لوزړور او معروف جنرال او سپه سالاررو ـ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

۲ : بابوجان بابی ـ چه‌دده شرح حل به‌هم برخپل ځای پوره ذکر شی .

۳ : بهادرخان ـ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولی .

۴: میاجی ـ دده أصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولیء .

۵: یوسف‌خان ـ دهوتکو لەغښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په سیوری کښې اوسیده مګر متأسفانه بې له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې‌ئې ذکر نه‌دی راغلی .

۶: عزیزخان نورزی ـ چه ریدی خان‌ئې د «دلارام» دپهلوان په‌نامه یادوی نور ذکرئې نسته بنایی چه‌دفراه دنورزو مشر وی .

۷: ګل‌خان‌بابړ ـ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په ستر ګه نشو .

۸: نورخان بړیځ ـ داسړی دبړیځو لەخانانو څخه‌و، اومحتمل چه‌دښوراوك اویا پښتنی بلوچستان و، په‌نورو کتابو کښې‌دده نوم ونه لید شو .

۹ : نصرو خان الکوزی ـ دالکوزی قوم له غټانو څخه و ، چه په جلدك کښې اوسیده .

۱۰ : یحیی‌خان ـ دملی قائد میرو یس خان ورور دی .

۱۱: محمدخان ـ دمیرویس وراره چه‌په‌وروسته وقایعو کښې دحاجی انګو په‌نامه ډیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې‌وروسته درته‌راشی .

---

(۱) پته خزانه ۱٤٥ـ ۱٤۷مخونه .

۱۰۲ : یونس‌خان کاکړ ـ ښایي چه دارغسان یا ژوب له‌خوانینو څخه وي .
په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوي دي ، مګر دنورو مؤرخینو له‌لیکنو څخه څرګنده یږي چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران او ملکان هم‌دې ملي جرګې‌ته را بلل شوي وه . (۱)

دې جرګې‌بیا په‌قرآن ګوتې پورې کړې اود وفادارۍ لوړه‌ئې وکړه ، بیا نو میرویس داعتمادالدوله کاغذ دوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه د پارس حکومت هم دګرګین څخه خوښ نه‌دی اوماته اجازه راکړه شوې ده چه ګرګین له‌منځه ورك کړم اوپښتانه دده له‌ظلمه وژغورم‌مګر دا په‌هغه صورت کښې‌امکان لري چه‌تاسی ټول‌په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره‌ملګری‌شيء» ټولو دده دامرو داطاعت قول‌ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلې‌ملګرۍ پوره اطمینان ورکړ .

تردې وروسته نومیرویس خپل‌هغه‌پلان‌چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و ، دوی‌ته ووایه ، هغوی‌هم ټولو دده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوښ‌ئې کړه د جرګې له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دې‌مالیه نه‌ورکوي او خپله طائفه دې دګورجیانو پرمقابل‌پورته کړي ـ داچه داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې‌دمؤرخینو اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکي چه د«بلوڅانو» مشرته امرورکړه شو (۲)مګرتاریخ سلطانی اوخورشیدجهان د « کاکړو» طائفه‌ښیی (۳) اومیلیسون بیاد«ترین» قوم‌یادوي (٤) همدارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی څوك ارغسان ذکرکوي اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوي خوحقیقت‌ته همدادوهم قول نژدې‌دي ، ځکه‌چه دوروسته پېښو څخه څرګندیږي چه جرګې غوښته دګرجي‌عسکرد قندهار څخه یوې لیرې‌علاقې‌ته‌ولیږل‌شي اوارغسان دومره‌لیرې ندی .

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه ۰ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ
(۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ
(٤) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هر حال دامنلی جرگه ترمازیگره جاري وه، او دجرگې شاملینو هر یوه ته وظیفه وټاکله شوه اودلمړی اقدام دپاره لازمه ترتیبات په نظر کښې ونیول شوه دجرگې په پای کښې پردې وخت بیاحاجی میرخان مغفور، لهرحمان بابا څخه دابیتونه ولوستل :

چه آسمان ئې مخ پټ کړی په سحاب و | خدای وماوته ښکاره کړه هغه نمر بیا
چه رقیب راته ترلی په زنځیر و | خپل حبیب را بانندی برا نیت هغه وربیا
په وصال ئې منت باراوسه رحمانه ! | په صدف کښې دخل نشته دگوهر بیا

نقل کا: چه دخدای په قدرت، دغدورځ پر آسمان اوریځ هم وه، حاجی میرمرحوم دابیتونه ولوستل په هغه گړی لمر ښکاره سو اوریځ ئې لهمخه هسته سوه، خلقوهم دغه یوالهی مددو گڼانه اوبیا نو جنت مکان حاجی میرخان خلقوته وویل :

«دادی دخدای تعالی مهراولطف هم زموږ ملگری دی، اوس نو وقت دی چه توری لهتیکیوو کاږو، اوځانونه لهدښمنه وژغورو! . » (۱)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لمړی اقدام :

دبلو څواوکا کړو مشران چه خپلو علاقوته ورسیدل، دستی ئې خپل قومونه پاڅول اودمالیې لهورکولو څخه ئې سرونه وغړول گرگین چه دالمړی وارو، چه دداسی شدیداو برملا انکار سره مخامخ کیده سخت قهر ورغیء فورأئې ټول گرجی جگړن اوغښتلی چه یوازی دهمداسی جدی اقدامات د پاره ساتلی شوی وه دبلوڅو اوکاکړو دسرکوبۍ دپاره وټاکل اوروان شول .

میرویس چهدا وضعیت په ډیردقت کوت گرگین ته راغیء اود پورتنیو قومو دسر کښې له املهئې تأسف وکړ او دگرجی لښکرو له لیږلو څخه ئې خو ښی څرگنده کړه، اوضمناًئې دښاردباندی یوباغ ته گرگین دعوت اومیلمه کړ (۲)

---

(۱) پټهخزانه ۹۷مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۸مخ ـ دسیدجمال الدین تتمه۷۸مخ تاریخ افغانستان میلیسون ۲۰۷ مخ.

او په دې ترڅ کښې ئې وويل چه په دې مېلمستيا کښې غواړی د خپل قوم دوه غښتلی سرداران ده ته معرفي کړی چه د حکومت په خدمت کښې شامل شی (۱) گرګين دامېلمستيا ومنله. د مېلمستيا ورځ راورسېدله: دپښتو و ملي زعيم ميرويس خان د قوم دمشرانو په مصلحت څو تنه پښتانه په مخصوصو ځايو کښې سره وويشل چه هلته دی اشاري او فرصت ته منتظره وی .

گرگين د خپلو ملگرو او څو تنو محافظينو سره دباغ خواته وخوځيد او هلته ورغی؛ ميرويس او د پښتنو نوروغټانو مشرانو په ډېری گرمی ردده «هر کلي» وو ايه او «ښه راغلې» ئې و کړه مېلمستيا ډېره مجلله وه هرډول شراب ددوی دپاره مهيا شوی وه او هرمېلمه دومری وڅښل چه بې هوښه ولوېدل، اوياد سيد جمال الدين افغاني په اصطلاح په دې مېلمستيا کښې د مېلمنو د مرگ شراب تهيه شوی وه او پخپله ميرويس ئې ساقي شو . - پر ټاکل شوی وقت د انتقام اشاره يا دوطن دآزادي زغ چه داتولی مقدمي او نيرونگونه دههغه دپاره وه ، دملی زعيم ميرويس له خوا وشو په دې اشاره اوزغ گرگين او د گرگين ملگری دپښتو تر تورو تېر شول او دادهغو زروزروبې گناهو پښتنو دوينو انتقام و ، چه د گرگين دشخصي اميالو اومقاصد و په اثر قرباني شوی وه .

په دې کښې چه د گرگين قاتل څوك و؟ بې د محمد مهدی څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه ليکي، محمد مهدی په جهان کشای نادری کښې ليکي چه « مراد خان » نامی د ميرويس په امر گرگين مړ کی‌ء (۲) او هم ليکي چه دا مراد خان نامی زښځی و .

نور مؤرخين په مجموعی حيث د گرگين وژل ذکر کوی - مگر بې له سر جان مالکم . سيد جمال الدين افغاني او ميليسون نور مؤرخين لکه محمد هوتك ،

(۱) تاريخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ (۲) جهانکشای نادری ٦ مخ .

دافغان او پارس د جگړې لیکونکی او سلطان محمد او نور - د گرگین دوژلو وضعیت بل ډول په جلا توگه بیانوی یعنی دمېلمستیا ذکر نکوی - مثلاً سلطان محمد لیکی چه یوه شپه گرگین خان د کاکړو د طائفی د تنبیه دپاره تللی و ، دارغسان د «ده شیخ» په کلی کښی میرویس او نور و غلجیانو دشپې یرغل پرو کړاو شهنواز خان ئې دستگیر او کارئې ورتمام کړ (۱) بالعکس بل مؤرخ لیکی چه میرویس تردوهمی جرگی وروسته د گرگین قصرته ورغی او په بلوڅانو پوری ئې و تړل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړی ده - گرگین دستی خپل افسران را وغوښتل اودبلوڅانو دنیولو امرئې ور کړ ، هغوته ئې وویل «زه دررسپېږم» بیائې میرویس ته مخ را واړاوه اووې ویل : «تاسی هم ژرخپله وسله را واخلی اودخپلو نفر یو سره زما سره ولاړشی څوچه د گرجی عسکرو سره یو ځای شو اودمخه ترهغه چه غلیم پوه شی یرغل پرو کړو !» ټول کارونه په دې حکم ختم شوه مگر میرویس پټ دبلو څومشرانو ته خبرور کړ اوهغه ئې دغفلت له خوبه و یښ کړه اوهغوته ئې خبرور واستاوه چه : «داهم هغه ورځ ده چه موږ او تاسی سره تړا کلی وه او تاسی قول راسره کړی و !»

فوراً میرویس د درو زرو پښتنو سره د گرگین رارسید وته معطل و ، اوپه ډېری سرانښی ئې د گرگین د راتنگ انتظار یوست - ترلږ گړی وروسته گرگین له زروتنو محافظو سره راورسید - بیله دی چه خبروی دپښتنو ددوو کتارو عسکرو په منځ کښی داخل شو اوله هری خوا محاصره شو او دفرعون په شان د مرگ په دریاب کی ډوب شو او د ټولو عسکرو سره له دنیا ولاړ او یو نفر هم پاته نشو چه دد ې قربانی خبر قند هار ته یوسی (۲).

خو د پټې خزانې لیکونکی محمد هوتک چه په هوتکی دربار کی روزل شوی دی

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ (۲) دافغان او پارس جگړه مخ

اودده‌قول ته‌باید د ډېر اعتبار ور کړه شي په مجهول ډول لیکې چه : « اولس ټول سول اوجنت مکان حاجی میرپمدد په قندهار ورننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (۱) کټه هم‌داقول دسرجان‌مالکم ، سیدجمال‌الدین‌افغانی او میلیسون له قولو سره چه مېلمستیا یاد وی ترېو ځایه پوری منافی نه دی ، ځکه چه دا مؤرخین هم وایی چه میرویس د گرگین تروژلو وروسته‌سره‌دنوروومشرانوښارته داخل شول ، مگر بیاهم تصریح ئې نه ده کړې .

❀ ❀ ❀

ددې اقدام نېټه : مؤرخین ددې اقدام په نېټه او تاریخ کښې چه‌دېښتنو ملی قائد دآزادۍ غوښتلو په نیت کړی دی ، یا په‌بل عبارت دگرگین د وژلو په تاریخ کښې مختلف دی :

شیرمحمد د ۱۱۲۰ ه د صفری میاشت لیکی (۲) سلطان محمد ۱۱۲۱ ه د صفری میاشت ټاکی (۳) او نواب صمصام الدوله دا اقدام په ۱۱۲۰ ه کښې بولی (٤) مگر خافی خان چه د خپل وخت حوادث یې تر ۱۱۳۵ ه پوری لیکلی دی او دهوتکی شاهانو معاصردی ددې اقدام تاریخ ۱۱۱۹ ه لیکی وایی پدې تاریخ د هند دربار محمداعظم شاه ته‌دگرگین د وژلوخبرراورسید(٥)میلیسون دافغانستان په تاریخ کښې ۱۷۰۹ ع = ۱۱۲۱ ه کال ښوولی دی (٦) او نورالله لارودی د «زندگانی نادر شاه» په کتاب (۱۱۲۱ ه) کال لیکلی دی (۷) دترکتازان هند مؤلف بیا (۱۱۲۰ه) کال ضبط کړی دی (۸)

---

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ
(۲) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ
(٤) مآثرالامراء - ۳ ج ۷۰۱ مخ د کلکتې طبع (٥) منتخب اللباب ۲ ج ٦٤۳ مخ
(٦) د تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۸ مخ (۷) زندگانی نادرشاه بسرشمشیر ۹ مخ
(۸) ترکتازان هند ٤ ج ۱٤٤ مخ

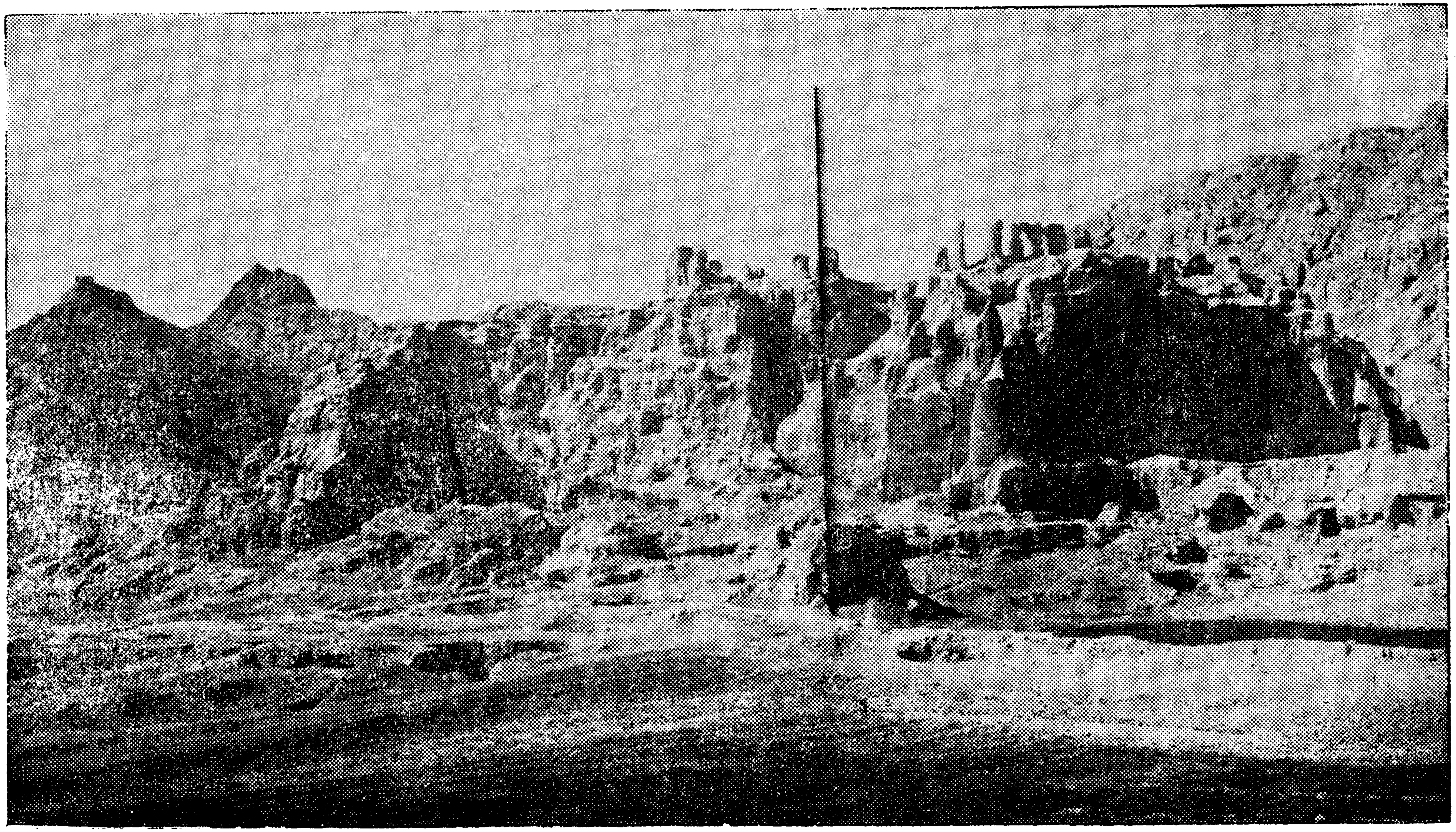

د قندهار زوړ ښار د غره پر سر

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی همدا«پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پیښو کښي حاضردی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه : «په ۲۹ د ذیقعدة الحرام سنه (۱۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . . » (۱) او هغه څه چه ریدی خان په خپله محمود نامه کښي وایی (۲) :

گرگین یې مړ کـاټول گرجی سوكشتار قوم کـا خلاص لـه ظلم و جوره غفار
چه داسی کـار و کـا حاجی گرندی د پښتـنو ناموس یې و کـا خو ندی
کـال وبوسل نونس او زر پـه شمار خلاص سو له ظلمه د گرگین قند هار

هم ددې مدعا تائید کوی . نو په مؤرخینو کی هم هغه د خافی خان قول په منتخب اللباب کښي درست او د پټې خزانې د روایت سره موافق دی . ځکه نو د ذیقعدة الحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ھ) کـال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو د یوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتـکو د شهنشاهی د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تربوې لویې اوږ دې و قفیې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښي یو «ملی حکومت» تاسیس کېږی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزادېږی .

❀ ❀ ❀

د قندهار د ښار نیول : گرگین ووژل شو ، مگر د قندهار د ښار نیول او فتح کول لاڅه آسانه کـار نه و ، ځکه چه په ښار کی د گرجیانو ډېر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو اودروازو یې توپونه ایښی و ه . هغوی کولای شوه چه هم د میرویس سره مقابله وکړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك پقتل رسېدلی

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ (۲) پټه خزانه ۱٤۸ ـ ۱٤۹ مخونه .

وای او نه د ښار په نیولو کښې د میرویس آزادي غوښتونکي زلمیان دمقابلې سره مخامخ شوي وای ـ نو دا چاره یوه حربي خدعه وه ، چه میرویس کار ځینې واخیست او هغه داوه چه یخپله ده د ګرګین کالي واغوستل او دده ملګرو د ګرګین د ملګرو او ساتونکو کالي واغوستل او د هغوی په آسو سپاره شول ترغوني ماښام په هغه د بد به او برم لکه ګرګین چه روانیدی ء دښار خوا ته روان شو ـ او نوربې دري زره پښتانه د ښارشاو خوا پټ کښېنول چه دده اشاري ته معطل وي ـ چه د ښار دروازي ته راورسېدل ګرجي پهره دارانو د میرویس پرسوارلي د ګرګین د سوارلي خیال وکا ، پرې یې ښودل چه ښارته ننوزي په مجردي چه ښارته ننوتل د دروازي او کلا پر محافظینو یې یرغل وکړ ، په دې وخت کښې هغه دري زره پښتانه چه د باندې منتظر وه هم ښارته را داخل شول او د ګرجیو عسکر یې ټول تارو مار کړل او ښار ئې ونیو او د میرویس اعلان وکړ او جارچي جار وواهه چه:

«دهغه چاماال اوځان په امان دی چه ګرجی اوپارسی عسکرونه ساتي او ځای ورنکړي!» (۱) د ښارخلکو دا د آزادۍ اعلان په ډېره خوښۍ واروېده او یو رتني شرط ئې ومانه ، نورنو متجاوزینو ګرجیانو سرپناه او د ساتنې ځای نه درلود ټولو دمرګ یا کهڼې و کولای شوه د ښتي پر لور و تر پالل او په دې صورت دقندهار ښار چه له څه مدې راهیسې کله د مغولو او کله دپارسیانو ستر ګی ورته سرې وې او حملې به ئې پر کوای بیا دپښتنو دملي حکومت مرکز شو .

په همدې شپه میرویس خدای ته سجده وکړه او وې ویل:

« خدایه! دایو دهغولویو کارو څخه و ، چه مورماته وصیت کړی و ، او ماته ئې راسپارلی و ، داخو ستا دعباتو او بندګانو خدمت و ، چه ماترسره کا » (۲)

---

(۱) دمیلیسون «دافغانستان تاریخ» پښتو ترجمه ۲۰۹ مخ ـ دسید جمال الدین د تتمة البیان ترجمه ۷۸ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۱۷۷ مخ .

دریمه جرگه او دمیرویس وینا: کوم وخت چه قندهار دمخالفینو څخه

خالی شو، نو میرویس دقوم مشران اوغټان را وبلل او دریمه جرگه ئې جوړه کړه یا په عصری عبارت «لویه جرگه» ئې تشکیل کړه، چه ټول رابللی شوی مشران راغو نډ شول نو میرویس ولاړ شو او دا وینائې په فصیحه او خوږه لهجه ایراد او بیان کړه:

«پښتنو! په ایمان در ته وایم چه زما مطلب یوازی او یوازی ستاسی آزادی وه او آزادی هغه بې بها نعمت دی چه دهغه دلاس راوستلو دپاره دا ټول چاو نه او جنگونه رواوه — گرگین له منځه ووت.

دقندهار دپښتنو دپاره چه تل ئې دطاقتور مغل سره اوزه ور کړي او مقابله کړېده دهغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جرا گانو څخه تشکیل شوی دی څه گران کار نه ښکاری (١)

که زما سره لاس یو کړیء او متحد شیء اوزما ملا وتړیء، زه به ستاسی له غاړی دذلت او مریتوب ځنځیر لیری کړم او د آزادۍ او عزت جنډه به مو د وطن په هر گوټ او دجهان په ټولو ملتو کښې پورته شي — او دپارس دشیعه گانو دسلطې جوغ به مو له اوږو بیر ته شي (٢)

پرخدای توکل و کړیء — زړونه مو خوشال لرییء، په داسی حال کښې چه زموږ او ستاسی نیتونه پاک او خالص دي، داوی خدای یکومک کولای شو چه پر غښتلیو روافضو باندی بری ومومو.

اوس دپارس دولت دنااهلانو په لاس کښې ولی دی او له ډېری مودې راهیسته د نړېدو خواته د رومی. زه چه په اصفهان کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبر وم ددولت غټان پردوولارو روان دی، په تدبیر او رایو کښې یو دبل پرضد کار کوی او یو دبل دپښو خاوری سره کاږی، هرفرد ئې دخپل نفس تابع او پیرو دی — دټولو

(١) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ٢١٠ مخ (٢) مرجان ما لکم ١٩٨ مخ سید جمال الدین ٧٩ مخ

مشغله همیشه عیش او عشرت دی ـ دولت او ملت ئې هېر کړی دی ـ هیڅ ستر ګور سړی نه و، چه د مملکت د نظام په باره کښې ئې خوله ښورولې وای .

د خدای له خوا هم بلا وی باندی نازلېدلې چه یوه بلا خارجی ایلچی او سفیرو چه د شیروان او آذربایجان ارمنیان ئې پاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې ګرجستان هم د روسیې تابع شو او شاه ئی د دښمنانو له هجومه د ېر متزلزل و ایا په داسی حال کښې بیا هم امکان لری چه د وی لازمه تدارکات و نیولای شی ؟

خدای مومل او ساتند وی دی ـ نو بری او فتح هم زموږ ده .

(نعوذ بالله) که موږ مقاومت و نشو کولای بیا هم د هند پاچا زموږ مرستی ته حاضر دی ـ خو که موږ په قربانی او ځان نثاری سره زیار و باسو هغه ملك او مال چه مو نیولی دی او یا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی، نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس له لاسه و باسو ؟؟

د ښتنی لوړ همت څخه کار واخلئ، څو (څلور طلاوی او قبه) چه هره ورځ پارس ته تلله او هغه ثروت چه زموږ له وطنه د پردیو لاس ته ورتی، راوسپموو او نور ثروت لا هم لاس راولو چه خپل ځان بډای کړو او خپلې اړی په پوره کړو . (۱)

او بر سېره پردې ددې ضلاله او ګمراهی ډلې ور کول د ټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جګړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او د مکې د ملایانو فتوګانی ئې ملی جرګی ته ښکاره کړې او وی ویل : ـ « ـ د خپلی تیری خبری پر صدق تر دې ښه شاهد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسی الفاظو پای ته ور سوله چه دیوه مېړه وطن دوست د خولې د آزادو زلمیانو د اروېدو سره ورځ او داسی ئې وویل:ـ

۱ـ افغان تاریخی ـ ترکی اثر مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه مې تاسې ته وویل اوس که ستاسې په مینځ کښې داسې څوك وي چه بیاالاهم دمریتوب ذلت دآزادۍ پر عزت غوره گڼي او دآزادۍ په دې رشته سره چه تاسې ته دآسمان لهخوا راغلې ده ځان نه تړي یعنې آزادي ئې خوښه نهده اود ظالمو ملحدانو خدمت ئې د گرانو پښتنو ورونو تر متابعت خوښ وي ــ په دېکهخوله دې ووایي هیڅوك به غرض پهونهکړي؛مگر دومره ده چه داسې څوك دې نو زموږ سره دهستو گڼې هیله نهکوي اوزموږ د آزادي خاورې او قومي ریاست تر پولې دې ها خوا تــه ووزي ــ او د کوم نوي ظالم پاچا تر سیورې لاندې دې ژوند وکــړي » (۱)

دپښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډېرمینه اود لــگرمۍاوریدله ، خصوصاً چه پهدې وینا کې له یوې خوا ددوی پښتنې اوملي احساسات په ښور راوستلي شوي وه ، او له بلې خوائې دا اقدام پر محمدۍ(ص)شریعت سم او برابربالهاودحجاز دعلماًو فتواوۍئې پخپلو سترگو ولیدلې ــ اوهم لهبلې خواچه څهوخت د گرگین ترسخت فشار لاندې وه ، اوس ئې په هوسائۍ ساوئیستله اوهم دبل پلوه دپښتنې طبیعت له مقتضا سره سم له ډېره زړته آزادۍ ته تږي ناست وو ــ نوددې څو عواملو په اثرئې دمیرویس سره پښتو وکړه اودده پر اقدامئې آفرین او شاباش ووایه اویاد « لارودی» پقولئې دمیرویس سره قول وکړچه څوچهئې وروستنۍ څاڅکې وینه په بدن کې وي دخپلې آزادۍ حاصلولو په لاره کې به زیار باسي او خپل همت به نه سپموي اودده له امره به سر نه غړوي ، میرویس چه لهخدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلــگو ونــکو ویناوئې دپښتنو وینې په جوش را وستلې اوپه آخر کې ئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ ــ سرجان مالــکم ۱۹۹ مخ ــ سیدجمال الدین ۷۹ مخ.

« زما ورونو ! الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان باید د جور او ستم تر بار لاندی ولاړ نشی . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس دځان مشر و ټاکه — کڅه هم میرویس دشاهی رتبه او حیثیت درلود مګر ده پرځان دپاچا نوم نه کښېښود (۲) دشاه او شاهی دنامه څخه ئې ځان وژغوره او یوازی ئې د« ملی مشر » په نامه اکتفا وکړه چه دا هم دمیرویس یوه مخصوصه ممیزه ګڼلای شو او ځینی څرګندېږی چه میرویس دا ټول اقدامات او کړونه د کوم شخصی غرض دپاره نه وه کړی ، بلکه فقط او فقط دملی لوړتیا او دملت دآزادۍ دپاره ئې زیاریوست.

دولجې نیول : دګرګین تر مرګ څلور ورځې وروسته دسهار مهال چه لاشنه څرګنده وه د کلا دسر محافظینو دلیري څخه ولیدله چه یوه لویه عسکری رساله د ښار خواته راځی او دا رساله همغه شپېږ سوه ګرجی عسکر وه چه دبلو څو او کاکړو د تړلو دپاره استول شوی وه ؛ ددوی سره دېری ولجې وې چه پښتانه ئې چور او چپا و کړې وه او هم دیوه کال مالیه نغدی پیسې ئې ورسره را وړی وې . دوی کڅه هم شپېږ سوه تنه وه مګر رشتیا خبره هم داده چه دېر جنګیالی او مړنی زلمیان وه او د میلسیون په عبارت دېرو جنګو ددوی څخه او سپنه جوړه کړې وه او د فولاد په شان ئې ټینګ کړی وه (۳)

دوی دګرګین دمرګ څخه ناخبره ښار خواته راتله او د ښار له خوا هم دوی ته هیڅ نه ویل کېده ، څو چه ښه د ټوپکو او توپو تر خولو لاندی را غله ، نو ناخاپه د ټوپکو او توپو دګولیو سره مخامخ شول او په «اوربل » ئې استقبال او ښه راغلې وشوه . په دې وخت کی دوی وپوهېده چه معامله بل رازده او ښار دلاسه وتلی دی نو ئې په مقاومت شروع و کړه ، کڅه هم ماتې وکړه او د میرویس

---

(۱) زندګانی نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۲ - ۷۳ مخونه .
(۳) دافغانستان تاریخ - میلسیون ۲۱۲ مخ.

زلمیــا نو دوی تر گریشك او هیلمند پوری تعقیب کړه او دېر تاوان ئې و رور ساوه تول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنې و گرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانی په اثر و کولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نهو ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې و گڼل چه بیرته قندهارته را وگرزی نو هغو عسکرو و کولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د دېری خسارې تر تحمیل وروسته نجات ومومی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی اودهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بـله وینا اود پښتنو څلرمه جرگه : تـردې وا قعـې وروستـه

میرویس بیا دپښتنو مشران اوغټان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبـلل چه دښاره لیری په غرو کې اوسېدل اوحال ئې وز واستاوه چه : «موز بریالی شوو ژر راسیء او زموز سره یو ، سیء (۲) » چه دهغو مشران‌هم راورسېدل‌نو دڅلرم وارد پاره جرگــه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته‌ئې دټینـگ عزم او استقامت توصیه کولـه. له‌یوی خوائې پښتنوته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلې خوائې دوی ته سختی پیښبی اود پارس متقابله اقدامات‌یادول ، یعنی‌ده غوښته‌چه‌پښتانه دبیری او امید په منځ کــې وی ـ څو نه داسی مغروره شی چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیژی چه بیله شرطه تسلیم وی ـ بیائې نوداسی وویل :

« . . . حقیقتاً تاسوداسلام ددین په لاره کې یو لوی خدمت پای‌ته رسولی‌دی

---

(۱) دسیدجمال‌الدین دتتمةالبیان ترجمه ۷۹ مخ .

(۲) دافغانستان‌تاریـخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ .

سکه مو په مرمرکی کېندلي ده او د قیامت ورځی ته مو ښه نېك عمل پرېښی دی، په هغه لویه ورځ به ستاسی په حسنه اعمالو کی وشمېرل شی او ستاسی دیادولو باعث به وګرځی . . د دې ښه کار له کبله دی ستاسی خوانه پر تاسی مبارك او ستاسی داروښی ! ستاسی د زیار او همت ډېره مشکور یم – مګر په دې هم پوه شیء چه هغه فرمان چه ګرګین د قتل په باره کښې د اعتماد الدوله له خوا تاسی ته ښکاره کړی و، هغه جعلی و – او هغه د دې خبری په اثر کښې و، چه دینی غیرت زما ډېره صبر او تحمل یووړ او نورمی نو پخپل ځان کښې د طاقت او صبر ځرك نشو . ایستلای او همدې غیرت او پښتنوالی زه مجبور کړم چه داسی وکړم .

تېر پر تېر – خو تر دې وروسته پر موږ لازم دی چه ټول په یوه زړه، متحد شو دزړه له صدقه یو د بل ملاتړ و او د محمدی (ص) دین په لاره کښې خپل سر او مال فدا کړو . ځکه چه دا کار چه موږ کړی دی د پارس د شاه په نز دیو عصیان دی او د پارسیانو په نزد موږ باغیان یو، او دوی به ضرور د انتقام اخستلو په فکر کښې وی او عسکر به راولیږی او په نتیجه کښې (العیاذ بالله) که لاس ئی برسی او بری ومومی د پښتنو نارینه به ټول تر تیغ وباسی او ښځی او واړهٔ به بندیان د مریانو په تو ګه بوزی »

په دې وخت کښې یو خان ولاړ شو وې ویل : « د پارس دولت ډېر قوی دی او ډېر عسکر لری، د پښتنو دا لږ زلمیان به څنګه د هغو مقابله وکولای شی ؟ »

میرویس د ده په ځواب کښې دا آیهٔ کریمه ولوسته چه : « کم من فئة قلیلة غلبة فئة کثیرة » او د دې آیة د مضمون سره ئې موافق د زړه د داډ وېناوی وکړې، څو چه د جرګې د هری خواڅخه د آزادۍ د ساتلو د پاره زغونه پورته شول او میرویس ئې د ځان کالخوای او مشر و ټاکه ټول واك ئې ده ته ور کړ او جرګه منحله شوه .

په کار بېل : میرویس دستي پکار شروع و کړه اوټوله وسلهچه ورسره وه

اویائې د ګرجی عسکرو څخه په غنیمت نیولې وه دخپل اولس په زلمیانو ئې وویشله او دمیلیسون په قول ټول وسله جوړونکی کارګرانو ته میرویس امرو کړ چه ډېری وسلی او اسلحې جوړی کړی (۱) او ځینی ئې باروت جوړولوته و ګمارل او بیائې د کلا ددیوالو او حصارونو مرمت کاری شروع کړه، توپخانه ئې منظمه او باقاعده کړه او ټول عسکر تر نظام لاندی راغله (۲)

کوم وخت چه په دې تدابیرو او استحکاماتو مشغول و، نووئې غوښته چه څه وخت نور هم د اصفهان دربار غافل کړی۔ چه ددفاع دپاره ښه لازمه تر تیبات او تدارکات و نیسی۔ ځکه ئې نودحربی چل او خدعی له رویه دستي دپارس دپاچا په نوم یو مکتوب ولیکه ۔ په دې مضمون :

دمیرویس مکتوب دپارس پاچاته : (تر القابو وروسته) «په دې تقریب چه

تاسی ماته اجازه را کړې وه او دمخه مې جسارت کړی ، تاسی ته مې خپل عرض وړاندی کړیو، چه باید د ګرګین اوضاع او حالات تر مراقبت او څار لاندی و نیول شی ځکه چه ماویل ده حرکتونه به په مملکت کښې دفتنې سبب شی اوس زما هغه پیشگوئی رښتیا شوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسېدم، څه مده تېره نشوه چه دپښتنو قبیلې سره یوځای شوې او ددې کبله چه د ګرګین د ډېر ظلم او جور ئې نشو ګاللای نو په پای کښې ئې ګرګین د ښار تر کلا راویوست او به یوه کلی کښې په یوه هجوم هغه و واژه ـ بیائې د ښار کلاونیو له ـ زه په خپله محکمه مشغول وم، زه ئې دخپلی محکی څخه راوستلم دخپلو ځانو مشر اورئیس ئې و ټاکلم ـ اوس ئې ډېري لوئې ډلی او جمعیتونه جوړ کړی دی ـ او نه ښائی چه زما دد دولت خیر اندیش غوندی په حق

---

(۱) دمیلیسون ددې عبارت څخه څرګندیږی چه هغه وخت په قندهار کښې د اسلحه سازی صنعت ښه رواج درلود (۲) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ .

کښېږي اشتباه و کړيء ـ بلکه د الاهم دشکر ځای دی چه په د اسې نازك او د اختلال په وخت کښې کوم ناپوه او ناحق شناس سړی ئې دځان په مشر توب نه دی تا کـلی او زه ئې و تا کـلم چه د اهم ستاسی ددولت نیکـرغۍ ده ځکه چه تر څو چه زه د پښتنو مشریم ددې اختلال په رفع کولو کښې به دزړه زیار باسم انشاءالله د تدبیر او فکر په واسطه هر مشکل آسانه کېږي او دا اور به وروړو مړشي او دا هواد به د پخوا په شان خپر نظام ماهوالمرام پیدا کړي، که په دې خصوص کښې تاسی ته څه و ویل شی باید تاسی اهمیت ورنه کړي او ددې خوا تول احوال او اوضاع ماته را وسپاري او تر یوې مدې پورې باید داغماض العین معامله وشی او نه بنائی چه تهور و کړيء او دخود بینانو په خوله و داسې فتنې ته عسکر راو لېږيء ـ ځکه چه که عسکر راولېږل شي، ټول پښتانه تر لوی او واړه پورې دمقابلې دپاره پر دوو پښو ولاړ دي. یا به دشاهي عسکر دڅو بلېږدو او مرگ سره مخامخ شی او یا که بیخی دېر عسکر را و لېږيء دخپل ژوند دساتلو په غرض به خپل مملـکت دهندپاچا ته تسلیم کړي او دا خبری دا کـثرو دخولو هم اورېدلی کېږي ـ لنډه دا چه په دې وخت کې لازم دی چه ددې غوټې په خلاصولو کښې دتدریج او تأنی او احتیاط څخه کـار واخستل شي او دا نکته دېره مهمه ده ـ ددې سیمې نظام دې بنده ته تفویض وبولیء ـ کـڅه دا اشارة جسارت دی مگر سره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت دتانی او تدریج دقواعدو او اصولو مراعات وشی دلوی خدای په مرسته او فضل به په کـارو کښې دېر سهولت او آسانی پېښه شی . » (۱)

دې اقدام په اصفهان کښې څه تاثیر و کړ ؟ شاه حسین او ده نور دربار یان

چه په دې واقعه خبر شول ، په هغه اندازه چه انتظار کېده متأثر نشول او نه ئې دا تصور کـاوه چه پښتانه د آزادۍ لېوال دی ، دوی به ویل : «تاریخی پېښې تکرار یږي

---

(۱) افغان تاریخی مخ ـ دافغا ن او پارس جگړه مخ ۰

ځنګه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئې رابللی وه اوس به هم هغسی شي . مګر کوم وخت چه موز حمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱) نود اصفهان دربار ددې په عوض چه قندهار ته عسکر راو لیږي یوازې ئې محمد جامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچي او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئې راوبولی دا ایلچي چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لوړی لوړی خبری ئې شروع کړې اوددې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوار بدلو اوذلیل کېدلو دماميي ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی مګردده داخبری پرمیرویس بدی ولګېدلې او دده خبری ئې پرې کړی ورته وې و یل :

« ته‌چه وا یې‌عقل‌اوحکمت‌یوازې په‌نازاو نعمت کی متصوردی؟»
« اویوازی دهوسائی د خاوندانو په ماغزو کی ځای لری ؟ »
« زمـوږ غرونـه هم پـوهان او هـو ښیا ران لـر ی ! »
« که ستا شاه څه نورڅه کـار کو لا ی شوای ـ ستادې : »
«بې معنی او لا طـا ئـلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې و کړ چه دایلچي بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرو یس دده په حبس کښې دوه مقصدونه‌لرل یو داچه دپارس تیاری اوامادګی وڅنډېږي ځکه چه ځواب ته به ډېل ور کـېږه شي اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شي چه دی په رضاطاعت نه‌منی اودپښتنو د آزادی لوبه شروع‌شوی ده (۳) او کم دخپلوا کی جنډه چه میرویس جګه کړې ده بیرته به کښته نشي او داصفهان د دربار تطمیع به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مګر د میرویس داحرکت هم‌داصفهان په دربار کښې بدتلقی نشواو د « سرجان مالکم » په‌عبارت‌دوی‌ئی‌دغفلت له‌خوبه‌ویښ نکړه اوسر بېره پردې چه‌وائې ور بدل

---

(۱) دافغانستان تاریخ ـ دمیلیسون ـ پښتو تر جمه ۲۱۲ مخ
(۲) د تمة البیان ترجمه ۸۰ ـ ۸۱ مخونه ـ اوسرجان مالکم ۱۹۹ مخ .
(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د د و ی ا یلچی بندی شوی دی بیائي هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه دمیرویس زوړ اشنا او دحج دلاری ملګری و ، د نما یند ه پحیث میرویس ته راولیږه اودائی یقین و ، چه دده ملګرتیا وخپلوی به د پښتنو ملی زعیم دخپل ملی اولوړ مقصدڅخه را وګرزوی ، مګر کوم وخت چه دا ایلچی قندهار ته راورسیدا ومیرویس ئی دانقیا د او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکر وباسه چه دزړې اشنائی اوملګری حق دی »
« را بساندی ستہ او زما ستر ګو ته در ښزی ، که نه وی تا به هم »
دهغه په شان سزا لیدلې وای ـــــــــ مګر پوه شه : »
« پښتانه میړونه به بیاد مریتوب په قید کښی و نه لو ښزی »
« زمر یو څنځیرونه وشلول او توری له تیکیو وئیستلی شوي »
« تر هغو به په تیکیو کښی و نه لو ښزی ، څو چه : »
« ستاسی پاچا مشکوب او ستاسی مملکت مسلوب شی ! »
« الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتقم »
« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئې »
« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کله هم دمحمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خو بیاهم حکم وشو چه دی دیوه معززمیلمه په نامه پمحبس کښی وساتی .

هغه وخت چه دا خبر داصفهان دربارته ورسید ، نوهغوی و پوهیدل چه بې له جنګه د تنبتی لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقررشوی و ، په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۰ ع) کال کی امر ورکړ چه خپل عسکر دقندهار

---

(۱) سرجان مالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړیءاو پرقند هاریرغل و کړیء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوا ته وخوځېدل .

مگر میرویس‌هم دپارس د پاچا ددې حکم څخه بی خبره نه و ، د یر پښتا نه زلمیان ئې دمقابلې دپاره تیار کړی وه ، او دپنځو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته ورو تل او تولبز جگړې وروسته ئې دپارس عسکروته سخته ماتی ور کړه تردې مــاتی وروسته د پارسیانـو لښکر و به اتلسومیاشتو کښی څلو ر لویې حملې و کړې چه په څلورو سرو حملو کښی نا کامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښی خو دپارسیانو پنځو زروعســکرو چه دمحمد خان د تبریز دحا کم ترقومانداني لاندی وه ، د پښتنو دپنځو سوو زلمیانو طـاقت را نه ووړ ، و تښتېد ل او په دې حمله کښی ئی تر زرو تنو دېر تلفات ور کړه اوپخپله حا کم ددروزامنوسره دپښتنو جنـگیالیو پلا س ورغیء (۱) دمحمد مهدی دلیکنې پقرا ر پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارا» پوری مځکې بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام‌مرام هم آغوش شد وازمنحل کـامرانی جرعه نوش» (۲)

دې پرله پسوماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سلمه کړ، او پوه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغومره آسانه هم‌نه‌وه، لکه هغوی چه‌تصور کړی‌و وپوهېد ل چه د پښتنو د آزادی پیاله تشول او نسکورول څه دعراقی شرا بو ساغر نه‌دی چه دشاه په‌سلامتیی‌ئی‌پرسر پورته کړی نوئی دا لازمه وبلله چه‌باید دپښتنو دپایمالولو دپاره دېرپوخ اولښکر تهیه‌اوآماده کړی اودې کـارڅه‌مده‌هم غوښتله ځکه نودیوې خوا دپارس سلطنت په‌لویو حربی ترتیباتو او تدار ک تو مشغول شو اودبلې خوا میرویس‌هم دمقابلې دپاره‌وسائل سنجول، چه‌ددې‌وسائلو څخه یوه وسیله دهغه ددربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته‌ئې له‌سره تازه اوتینـگه کړه .

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱٤مخ (۲) درهٔ نادره ـ۳۹مخ.

دميرويس مراوده دهند د دربار سره : دا بايد وويل شي چه مير ويس

داستقلال او خپلوا کۍ تر اعلان وروسته دډېرو سياسي مشکلاتو اوسختيو سره مخامخ شو، ځکه چه‌ديوي‌خوا دهند مغولي‌دربار داوضعيت په ښه‌ستر‌گه نه کاته اودپښتنو خپلوا کۍ‌ئې ځانته لوی خطر‌باله، لکه «صمصام‌الدوله» او«خافي‌خان» مؤرخ‌چه ليکي: هغه وخت چه‌دپښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولي دربارته راورسيد، دهند د ربار ظاهراً دمجبوريت له کبله دپښتنو دا استقلال په‌رسميت سره وپېژاند اوخپله خوښي‌ئې ښکاره کړه او دبل پلوه‌ئې داصفهان ددربارسره مفاهمې او مخابرې و کړې چه‌ددې پېښې (چه دخافي‌خان په تصريح ددوی‌و ملتو اوهوادودپاره‌دصائبي‌رايي‌څخه‌ئې مخالف کار باله) په‌دفع کې‌ژر کوښښ‌و کړی.(۱) کڅه هم ميرويس خان ته دا وضعيت ښه‌معلوم و، مگر دخپل سياست‌له‌رويه ئې نه غوښتل چه‌دهند سره مراوده و نلري اوياد مخني مراوده قطع کړی، ځکه چه مير ويس د پخوا څخه دهند ددربار سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه‌ئې تجارت کاوه دخپل ثروت اوبډائي په‌سبب‌ئې دهند په‌دربار کښې ښه‌شهرت اوامتياز موندلی و اوخپل هغه‌تجارت چه‌دهند سره ئې‌درلود ورځ په‌ورځ زياتاوه اودهند د وزيرانواوحکمرانانوسره‌ئې خپلوی اچولې‌وه، تل به‌ئې دهغوسره‌مکاتبه کوله اودصميمي اواعتمادي خپلوانو په واسطه‌ئې دهغو دمراتبو په قرارهغوی ته سوغاتونه‌او تحفې‌ليږلې اودخپل‌وضعيت څخه‌ئې هغه‌خبرول‌اوځانته ئې جلبول.

نو همداسبب و، چه‌په‌دې وخت کښې‌ئې هم‌وغوښته‌چه‌دهند دربارځانته‌متوجه کړي، که کوم‌وخت ارتيا حس کړي يوملاتړولري اوهم‌ئې‌غوښته چه‌په‌دې وسيله دهند او پارس ددولتو په منځ کې دخلاف نظر ټکی پيدا کړي، ددې مفکورې

---

(۱) منتخب اللباب ۶۴۳ تر۴۶۶ مخ‌پوري ۲ ج - ماثر الامراء ۷۰۱ مخ ۳ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکتوب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وټولو ګاوڼدیانو ته دهند دپاچا په ګاونډ یتوب ډیر افتخار کوو ـ ځکه چه زموږ په مذهب اودین را شریک دی اوله همدې نقطهٔ نظره تینګ امید او اعتمادلرو چه دضرورت په وخت کې به زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپا رس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی ـ ځکه چه هغه ز موږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی څنګه چه اوس هلته (په هند کې) پوره امنیت دی، نو که یوه دسته عسکر زموږ دکمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په مرحمت به خپل ددین اومذهب پردښمنانو بری ومومو او پردوی به غالب شو!

پښتانه زړوردی اوښائی چه ځینی مقتضیات به له‌نبه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه ددوقشونو (هند اوپښتون) سره دیو ځای کېدلو په وخت کې وکولای شو چه دپارس ځینې توابع دپارس دحکومت پرضد و پاځوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته وړاندی شو، هغه ظاهراً ډیر خوښ اوخوشاله شو، اودمیرویس استازوته ئې ډیر دحرمت اوعزت په سترګو وکاته اوبیه احترامانه اومعززانه وضعیت ئې ورسره وکړ اودیوه اطمینان بخښه ځواب سره ئې رخصت کړه. مګر په دې ځای کې خافی خان دمنتخب اللباب مؤلف څه قدر داغراق او مبالغې خوانه تللی دی او داسې لیکی چه : میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحةً خطبه دقطب الدین بهادرشاه پنامه دبدنامی درفع اود استحکام دبندوبست دپاره وویله او د کلا دتسخیر طلائی کلی ئې دیوه مکتوب په او د

(۱) دامکتوب د(۱۷۰۹م) کال په آخر کې چه بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست وه دشاه دوزیرانو په عنوان لیکلی شوی دی ـ ماخذ دافغان اوپارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ ـ اودافغان اوپارس جګړه

کلاداریډ دسند سره دهغه دربارته ولیږله ـ خلد منزل خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداریډ سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دې مکتوبو ډیر خوشاله شو اودهغه دخوا د کومې پیښې څخه بالکل مطمئن شو ، اوښائی چه دمکتوب په لیږلو کښې هم مهم غرض داو چه دقندهار او پښتنو په نسبت دهغه ددربار نظریه ځانته معلومه کړی چه په هغه باریك وخت کښې ددوی په‌نسبت څه نظریه لری ؟ اوس چه دهغه له خوا مطمئن او بې غمه شو نودملکی او نظامی چارو سمولو ته‌ئې ملاوتړله اوډیر پارسی مفسدین اوفتنه غوښتونکی خلك چه لاپه قندهار کې وه له‌منځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانۍ : وموویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئې ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملې بې اثره پاته‌شولې او ډیر له‌پسې شکستونه ئې وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووې غوښتل چه په دې پوځ کې دپارس ډیرغښتلی اوجنګجویه او جگړن زلمیان د پښتنو پرمځکې دتجاوز دپاره راغونډشی ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسی سفیر اسرا ئیل اری لـه خوا مطمئن شول . یعنې وروسته تـر هغه‌چه‌دا سفیر ئې په احترامانه توګه رخصت کړ د « استراخان » په ښار کی مړشو (۲) چه دهغې خوا څخه دفارسیانو زړونه بې‌غمه شوه نودقندهار دتسخیر دپاره ئې لوی اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په دربا کی تر مذا کرې لاندې و نیول شوه مگر نظریات مختلف وه ، څوپه آخر کی‌په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان د وژل شوی گرگین وراره چه هغه‌وخت دگرجستان حاکم اوډیرد ماغد اره سړی و ، دلښکرو په قوماندانۍ مقرر کړشی ، څوډخپل آکا او نورو گرجیانو

---

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ د کلکتې طبع . (۲) د افغان اوپارس جگړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کی ښه زیار وباسی ـ اوهم له دې جهته چه په هغه وخت کی گرجیان په توره او جنگ ډېر مشهور وه څېنو دربار یانو دامشوره ورکړه چه باید ټول عسکر د گرجستان دهغوءلاقو څخه چه د پارس دحکومت پلاس کې دی راغونډشی مگرمخالف حزب ددې نظریې سره مخالفت وکړوي ویل: که ټول عسکری گرجی واستول شی او هغه بریالی هم شی ، بنائی چه د پارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوی ، ځکه نو بایدشپېز زره پارسی عسکرهم دعباس قلی بیگ ترقوماندانۍ لاندی ورسره ولاړشی اوداچه خسروخان دوه سوه زره تومانه دلاری دمصرف دپاره غوښتی ؤ دی باید پنځوس زره تومانه ورکړه شی » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکونکی قول و ، مگر میلیسون په مجموعی توگه لیکی چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دې جملی څخه یو زرو دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډوډ د هر فریق څخه پکښی شامل کړشوی وه ـ (۲) په دې ترتیب خسرو خان دیو د یرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانۍ وټاکل شو ، چه قندهار ته ولاړ شی او دخپل آکا انتقام واخلی ؛ خسروخان هم داامر په ډېری خوښۍ ومانه او په (۱۱۲۳ هـ ـ ۱۷۱۳ ع) کال یاڅېنو مؤرخینو دلیکنی پقرار په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۲ ع ـ ۱۷۱۱ ع) کال د قندهار خواته په ډېر دبدبه او برم را رهی شو او بی له کومی پیښی فراه ته را ورسید ، په فراه کی میشته شو ، مخبران او جاسوسان ئې پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکرو حال رانه وړی ، او هغه بیرته ژر راوگرزېدل ، ځکه پښتنو د گرشك او فراه دمنځ دری خوشی کړی وې .

دخسرو خان نفاق اچول : کوم شی چه ډېرد تأسف وړ دی او بد بختانه هروخت پېردی اودښمنان له دې لاری څخه ښه کامیاب شوی دی او پښتانه ئې په دې وسیله ښه هر یه در کړی دی دپښتنو په منځ کښې دنفاق اچولو فتنه ده ، چه په

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ (۲) دمیلیسون د افغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دې وسیله چه دغلیمانو دلاسه شوی دی ددې فتنې په ویښولو شپې ئې زیار ایستلی دی او کامیاب شوی هم دی ـ نو خسروخان هم دا فکر دراود چه که د نورو حربي چالو او آلاتو څخه مأیوسه شی باید دا «پښتون تباه کړونکې» حربه ورسره آماده وی او کار ځنې واخلی ـ په دې فکر کښې لاهغه وخت و، چه د پارس څخه ر وخوځېدی ـ هغه وخت چه دمشهد څخه لا فراه ته نه و رارسېدلی دعبدالله خان سره چه دحیات سلطان (مشهور په سلطان خدکه ابدالی سدوزی خضر خېل) زوی دی یوځای شو ـ دا عبدالله خان دهرات دابدالیو پښتنو په غوښتنه سره دخپل زوی اسدالله خان سره دملتان څخه هرات ته راخوځېدلی و ( ) خسروخان دستی دپارس دحکومت له خوا دهرات په حکومت او مشرتوب مقرر کړ او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې کومك ځینې وغوښت ـ او هم ئې بیا دده په ذهن کښې دابدالی او غلځی ورك شوی فکر تحریك کړ، او دقبیلوی اختلاف مړشوی اور ئې بیا غوښت چه دعبدالله خان او میرویس خان ترمنځ بل کړی ـ نو دهرات د ابدالیانو څخه ئې د ډېر زلمیان چه عبدالله خان ئې په خپله مشرو، راغونډ کړه او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې دخان سره بوتله، مگر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان دخپل په مقابل او د پردی اجانب پرخوا ولید، نو ملی عنعناتو او ملی قانون دده وجدان ته اجازه ورنکړه چه دخسروخان پراوزه ودرېږی او دپښتنو سره جگړه وکړی ځکه چه د پښتنو دا ملی قانون او عنعنه ده چه کله هم په خپل منځ کښې زر کېږی او د ښمنی سره ولړی خو کم وخت چه د پردیو او غلیمانو مقابل ته خبره ورسېږی نو پرخپلو شخصی او داخلی بدیو او گوندیو ډېره زدی اویو د بل په اتفاق د غلیمانو په مقابل کښې جنگېږی، هغه وخت چه د پردیو جگړه پای ته ورسېږی بیائی چه بیا دنا پوهی او جهالت ا بدبختی په اثر هغه ډېره واخیستله شی او دوه ورونه په خپل منځ کی یو د بل وینې توی کړی.

(۱) خورشید جهان ۱۳۲ مخ

نوداسبب و، چه د ناصري روضة الصفا د ليکني په قرار عبدالله خان پر لاری خسروخان ته يوه بهانه او پلمه وکړه او سره د خپل لښکره خپل ايل ته ولاړ (۱) او د غلځيو او ابداليو پر شخصي عناد و ئې د بره کښېښود له .

دميرويس آمادگی : د پښتنو ملي زعيم چه د پارسيانو د لوی لښکر څخه خبر شو پښتانه ئې خبر او ټول ئې جنګ ته چمتو کړل - امر ئې وکړ چه ټول کښتونه او کرهنې وربېل شي او حصار ته دې يووړه شي او په دې لاره کښې ئې ډېر زيار و يوست چه ملځکې او کروندې توری تشې شي او ټوله غله دې ښار ته يا کو روته ننه ايستله شي .

په دې ترتيب ئې د خوراکي مواد او نور ضروري شيزونه په کافي اندازه راټول کړه او د افغان او پارس د جګړې د ليکونکي په قول د دوو کالو د محاصري د پاره ئې پوره ترتيبات ونيول (۲) او د ښار اکثر خلک چه سپين زيري يا ښځې وې او د جنګ نه وه د ښار څخه ليرې ځايو ته واستول او په تيکرلو بوځايه کې ئې ميشته کړه او هم ئې خپل د سپرو د نظام لويه برخه د داؤد خان (د پټې خزانې د مؤلف پلار) تر قيادت او سپهسالاری لاندې د فراه د دروخواته واستوله ، څو روسته ترهغه چه ئې په فراه ، سيستان او ګلستان کې د پښتنو سره مرکې وکړې او د نور زو ، بارګزو و اوسا ګزو ډېر زلميان ئې د ځان ملګري کړه پر خسروخان ئې چه د فراه څخه راوخوځيد يرغل وکا او د هغه سره په جګړه اخته شوه (۳) پخپله ميرويس خان د ډېر ولږ و پلو عسکرو سره د هلمند پر غاړه د بست په کنډو او خرابو کښې د خسروخان انتظار يوست ، که څه هم د پښتنو زلميانو شمېر پوره نه ځرګند يږی خو د ميليسون په قول ډېر لږ و ، او دی

(۱) روضة الصفا ۸ مخ (۲) د افغان او پارس جګړه مخ (۳۰) پټه خزانه ۱۹۷ مخ .

وایي چه سره ددې چه دپښتنو عسکر دېرلږو ، بیاهم دامې نیوفتـو حاتو په نشـه دومرې مست وه چه دیوه پرش زرواو دوه سوه تنو پارسیانو مقابلې ته حاضرولای وه (۱)

دقندهار محاصره : خسروخان را وړاندی شو ، د هلمند ترغاړو راو رسید ! دلته بیادجګړې اوربل شو ، کڅه هم ددې جنګ تفصیل ښه معلوم نه دی ، مګر دومره ئې ایـکلی دی چه دخسروخان لښکر په دېرزوروریرغل و کړ او پښتانه چه د هغو لسمه برخه هم نه وه نوځکه میرویس خسروخان ته موقع ور کړه چه دهلمند له سینده راتیرشی او دقند هارښارته راورسیږی ، قند هار محاصره شو ، مګر میرویس تر محاصرې دباندې پاته شواو دمیلیسون په قول «میرویس دناپلیون په څیر په (۱۸۱٤ ع) دایقین درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړی نو ښه داسې کـارو وکړی چه دښمن به دماتې او شکست نغاره و د نګوی (۲) »

پارسیانو ددې محاصرې دټینګولو دپاره هرډول اقدامات وکړه ، مګر کوم شی چه خسروخان اودده عسکروارخطـا اوسراسیمه کړه داو ، چه هغوی په دې امید چه دمنې موسم دی غلې اووا ښه دېرپیدا کیږی دځانه سره ئې هیڅ خورا که اوآزوغه رانه اخیستې نه وه ـ دلته چه ټول کښتونه او کرهنې له منځه تللـی وې اومځکې ئې تشې توری ولیدلې خورا پریشا نـه او مضطرب شول ، مـګر بیا ئې غوښته داخپل اضطراب پټوساتي ، خو میرویس ددوی دآذوقې په حال ښه خبرو ، نو دښار ساتونکوته به ئې دصبراوتحمل کـولو توصیې را استو لې ؛ کڅه هـم د میلیسون په قول دښار څو کمزوروتنـو د میرویس او نورو پښتنو بې مشورې اومصلحته وغوښتل چه د میرویس سره هغسې معامله و کړی لکه پاریس چه دناپلیون سره و کړه ، یعنې وې غوښتل چه دخسرو خان سره خبـری اتری شروع کړي اوتر څوشرطو لاندې دروغې معاهده ورسره وتړي ، مګر ددوی دا درخـواست دخسرو خان امیدونه را پاخول اوښارئې دځان وباله

(۱) دمیلسون د افغانستان تـاریخ مخ (۲) میلیسون ۲۱۵ مخ .

ځکه ئې د تسلیم بلاشرط څخه ماسوا ددوی « بله خبره نه اوریدله ـ د ښار هغه څو خلك چه د خسروخان په تصمیم پوه شول او دیوې خوائی د میرویس او اولس نارضائی و لیدله او د بلی خوا « بلاشرط تسلیمیدل» غوښتل کیده نو پښیمانه شوه تر بی شرطه تسلیمیدو ئی مرگ غوره وباله او د نورو پښتنو په شان ئی مقابلې ته ملا و تړله او د همت پښې ئی ټینگی کړې او په هره حمله کی ئی د پارس قواوی پرشاوهلې او هم د دغه ښاری له خوا ملی زعیم خپلی تیتی شوی قوې را یوځای کړې او د سره ئی د بلوڅانو، تړینانو او د پښتنو د نورو قبیلو زلمیان راغونډ کړه او د قندهار د جنوب له خوائې د خسروخان پر پوځ یرغل و کړ او د ښار ساتونکو ته ئې داسی پیغام واستاوه :

« که موږ بې ننگه شو، او دښمن بریالی شی زموږ څخه به یو هم ژوندی پری نږدی نو »
« بهتره داده چه ټول په مړانه زیار وباسو، څو چه یا په نیکنامی مړه شو او یا »
« پر غلیمانو بری ومومو! » (۱) د ښار پښتنو چه د میرویس دا پیغام واروید لا ئې د غیرت وینی په جوش راغلې او مقابلې ته ئې ملاوی وتړلې.

د خسروخان مرگ او د پارسیانو تېښته:

خسروخان او دده لښکری د محاصرینو د مقاومت څخه دیوې خوا او د آزوغې او ذخیرې د نه لرلو څخه د بلی خوا د خپل موفقیت او بریالیتوب څخه ورځ په ورځ مأیوس او ناامیده کیدل، او هم د بلی خوا د میرویس حملو ددوی کار مشکلاوه او ددوی معنویات ئې ورورانول، او هم سربېره پردې حملو د ژمی حملې هم نږدې وې ځکه نو دوی نه پوهېدل څه و کړی؟ ـ او سی یا ولاړ سی؟

په دې وخت کی میرویس پر دوی د ذخیرو د راتگ لاری هم وتړلې خسروخان

(۱) داستان ترکتازان هند ـ څلوم کتاخ ۱۴۶ مخ.

چه‌خپل نیم‌اردو په‌دې گیرو دار کې له‌لاسه ایستلی و، که‌څه‌هم محاصره یو کال‌ته رسېدلې وه، مگر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس و کښل غوښته‌ئې بیرته‌پارس‌ته ولاړشي مگر‌داردو په‌منځ کې‌ئې بې‌اتفاقي او ناق‌پیداشو پارسیانو غوښته دیوې لارې ولاړشي او گرجیان هم پردوو لاروسره ولاړه په‌دې وخت کې چه‌عباس قلي‌خان دپارس ددربار معتمد دا بې اتفاقي او تجزیه ولیدله قندهار‌ته راغئ‌او‌دپارسیانو داردو ټول حال‌ئې میرویس‌ته وو‌ایه (۱) میرویس چه داحال واورېد اود دښمن په‌ډېرې وارخطائي‌خبرشو، امرئې وکړ چه‌دستي اته سوه اوښ په حربي لوازمو بار اوتهیه کړی او وروسته ترهغه پخپله دخپلو شپاړس زرو پښتنو زلمیانو سره‌ئې پرخسروخان حمله وکړه اوپه ډېر زړورتوب پرورغئ، نوهغه‌و، چه خسروخان‌ئې پخپل آکاپسي قبرته واستاوه، د گرگین سره یوځای‌شو اود پارسي مؤرخینو په‌اصطلاح «سر در پای قلعه گذاشت» او میرویس‌خان دگران‌وطن صحنه دمتجاوزینو له‌وجوده پاکه کړه اولکه سرجان مالکم اونورمؤرخین‌چه‌وایي دیوه‌ډېرش‌زرو اودوه سووتنو څخه‌فقط پنځه‌سوه، یا اوه‌سوه‌تنو دډېرې‌چابکۍ تېښتې‌په‌اثر خپل‌ځانونه دپښتنوله‌تورو اومرگ دخولې څخه خلاص کړه (۲) نورو‌ټولو دخپل‌ناروا تجاوز سزا ولیدله اومړه‌شول اوددوی ټولې وسلې او حربي تجهیزات دپښتنو لاس ته ورغله.

میرویس پردې‌فتح اوډېرې بانډې دلوی‌خدای شکر اداکړ اوپه‌ډېرې خوښۍ قندهارته راوگرزېد اوټولې ولجې‌ئې په‌اولس ووېشلې.

دمیرویس دالویه فتح یادخسروخان مرگ دروژې په ۲۷ په ۱۱۲۳ ه کال کښې‌وه (۳) او میلیسون ۱۷۱۳ ع کال لیکلی دی (٤)

---

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ.

(۲) سرجان‌مالکم ۲۰٤مخ ـ میلیسون ۲۱٦مخ ـ سیدجمال‌الدین ۳۵مخ زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ ـ تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون د یاسمی ترجمه ۱۰۱ مخ.

(۳) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (٤) میلیسون ۲۱٦ مخ.

دپارسیانو د بل لښکر ماتې : دوه کاله وروسته بیاداصفهان دربار یو لښکر سره جوړ کړ اودرستم‌خان په‌سرداری‌ئې دقندهار خواته راواستاوه، مګر څنګه چه زموږملی‌زعیم دپښتون ملت په‌اتفاق اومرسته دپرغښتلی شوی‌و، دې اردو هم څه ونکړه په‌جنګ کې مغلوب شوه اورستم ددې دپاره چه د خپلو اسلا فو کانه په‌ونشی بیرته‌پارس‌ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲۶هـ ـ ۱۷۱٤ ع) کال و(۱) اوهم دادسلطان‌حسین اوداصفهان ددربار وروستنی کوښښ‌و، چه‌پنا کامی تمام‌شو. مګر سلطان‌محمد اودجهانکشای نادری مؤلف او دروضة‌الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستم‌خان نوم‌نه‌اخلی بلکه‌دده‌په‌عوض کی‌محمدزمان خان شاملو یا دوی چه‌دده‌پر لښکر سره دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأ سفانه پرلاری‌ئې نفس وخوت اودمخه تردې چه‌قندهارته راورسیږی ځان‌ئې‌حق‌ته‌تسلیم کړ اولښکرئې وتښتېد (۲) په‌هرصورت تردې‌پېښو وروسته میرویس دپښتا نه‌ملت مستقل اوخپلواک او ملی‌مختاره مشرشو اودمیلیسون په‌قول میرویس لمړی سړ ی دی چه (بې‌دهرات له‌ابدالیو) نورټول دافغانستان قومونه اوقبائل‌ئې داسی سره متحد کړه چه دمخه نه‌وه‌لیدل‌شوی (۳) او دپښتنو درياست پایتخت ئې د قندهار زوږښار وټاکه اودمملکت په‌نظم اونسق ئې شروع وکړه .

د میرویس وفات : دپښتنو ملی قائد اولوی زعیم میرویس ترډېرو جنګو وروسته چه‌دمتجاوزینو سره‌ئې‌وکړه اوهغه‌ئې‌دخپلی‌خاوری څخه‌وشړل اوه‌پښتانه ملت زره آزادی ئې بیاددوی په نصیب او پښتانه ئې دپخوا په‌شان آزاد کړه ـ

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ـ دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ ـ د ایران د ادبیا تو تاریخ د برون اثر ـ دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانکشای نادری ٦ مخ اوروضة‌الصفای ناصری ـ ۸ ج صفحه نلری ـ تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(۳) میلیسون ـ ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی مځکوڅخه‌ئی ترفراه او سیستان پوری بیرته د پښتنو کړې اودملی‌وحدت رسیږئی‌بیا وغښتله اوټینګه ئی کړه نوپدی‌وخت کی داجل استازی راورسید اونه‌ئی پرینښود چه‌داستر زعیم‌خپل‌نور افکار اوآرزوګانی ښه‌عملی کړی ــ دذیحجة الحرام په ۲۸ ورځ په ۱۱۲۰ ه کـال ئی‌دي استازی ته لبیك ووایه (۱)

که دده نوری آرزو ګـانی عملی نشوې اوبائی ارت تشکیلات وضع نکړای شوه دا به ښاغلی لوستونکی‌دده دنه‌فرصت له‌جهته وګڼی، ځکه‌چه څو لیکی د مخه موولیکل چه‌دپښتنوملی‌زعیم په ۱۱۲٦ ه کـال‌دمتجاوزینو له‌جګړ ووز ګار شو او په ۱۱۲۷ ه یعنی یو کـال وروسته ئی وفات وکړ ، نو‌دده د آرزو ګانو او افکـارو دعملی کولو د پاره یو کـال ډیر کم‌وختو .

دافغان اوپارس دجګړې لیکونکی دملی زعیم وفات داسی‌لیکی :

« دي معروف اودانشمند قهرمان اوه کـاله (۲) په قندهار کی حکمرانی وکړه او دپارس دډیری غښتلی او مقتدری امپراطورۍ په مقابل کی کلك ودرید او هیڅـکله د یاس او نا امیدۍ اند ښنې دده د مخیلیی بار یکتر ینه رشته هم متزلزله نکړه - څوچه دده قوا دسن دلویوالی په‌اثر ورو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئی نا توانه او مریض شو ـ د ده په ناروغۍ ټول پښتانه ویر جن او مغموم شول ، همیشه به دده د پوښتنی د پاره د لی دلی پښتانه راتله او دده ګټوراومفید نصیحتونه‌ئې‌اروېدل‌اوپه‌هغوئی عمل کـاوه (۳)

دمیرویس ورو ستنۍ خبری : دپورته‌لیکونکی دلیکنی په‌قرار کوم وخت

چه میرویس خپل دحال خرا بوالی حس کړنو دپښتنو مشران‌ئی راوغوښتل او په‌لاندی لندولنډو جملو کی‌ئی‌دا سی وصیت ورته وکړ :

---

(۱) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۲) اصلاً اته کـاله دی . (۳) دافغان اوپارس جګړه مخ .

«خپل ټول کارونه خدای ته وسپاریء او پرخدای تو کل و کړيء ! »

«جنګ پهمړانه پرمخ بوزيء ! »

«پههر کار کې شرافتمند انه وضعیت غوره کړيء اوخپل پت ساتيء ! »

«هر کله اوپههر ځای کې‌سره متحد اوسيء ! »

«خپل هررګ اوپله قوی کړيء ! »

«هیڅکله دپار سیانو اطاعت‌ونه‌منيء ! »

«پههر قوت اوسعیه چه‌ممکنه وي‌خپل دښمنان چه‌پر تاسي حمله کوی پرشا وهيء ـ ځکه چه‌ستاسي‌دښمنان ددرباری اختلا فاتو په‌اثر اودوی دخلکو دفساد اوخیانت له کبله خورا په‌تلوار دفنا خواته روان دي ! »

«ددوی دشمېر له ډېروالي مه بیریږيء ـ ځکه چه‌تاسي متحد یاست »

«اوپر خدای موتو کل کړی دی . »

«یقین لرم چه‌دوی به‌مغلوبه کړيء ! » (۱)

په‌دې وخت کې ئې سالنده‌لنده شوه اونو رئې نود خبرو توان نه‌درلود ، په‌ډېر تکلیف ئې سترګې رونې کړې اودشهادت تر کلمې دمخه‌ئې داوروستې جمله وه چه‌و یویل :

« اصفهان ونیسيء: » (۲)

تردې وروسته ئې یوه اوزده ساویستله اودپاك اوسپیڅلي روح مارغه ئې جاودانې ځالي اوعلیین‌ته‌والوت (۳) اودآزادی‌خواهی په دنیا کې‌ئې‌لوړ‌مقام‌اوژوندی نوم پریښود اوترمرګ وروسته موږته وائی :

« دننګ توته‌بد مې‌هر هدوی ـ

که‌پس له‌مرګه پرمزارراشې‌وینه! »

---

(۱) (۲) دافغان اوپارس جګړه مخ (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

ده مزار : اوس ده مزار دقندهار دزاړه ښار پهدوه کروهی ازدنوی ښار پهشپږ کروهی کی د زاړه ښار دشمال غرب خواته اودنوی ښا غرب پلوته‌دکو کران په کلی کیدی ، دده مزاردپښتنو دورو اولویانو نراوښځو مرجع اوټول پښتانه دده مزار ته ورځی او دده د روح څخه فیض او مرسته غواړی ، داعلیحضرت شهید محمدنادرشاه پهوختو کی ددي ملی قائد پرمزار د اعلیحضرت احمد شاهبابا د گنبدی پهشان یوه‌عالیشانه گنبده‌جوړشوه چه‌تاسی‌ئی مقابل‌عکس‌و بنیء .

هو ، په‌یوه ملت کی چه‌دپر لږحس هم‌وی‌خپل‌ملی‌نومیالی نه‌هیروی اوتل‌ئی پخپلو زړو کی‌ځای‌ور کړی‌وی . * * *

تر میرویس وروسته

څنگه چه پهدي کتاب کی‌اصل غرض دملی‌زعیم اوپښتون قائد میرویس د ژوندون حالات بیانول دی اودهوتکو دوري مفصل حالات غرض‌نه دی نوځکه تر میرویس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره لیکو چه فقط دومره معلومه‌شی چه دملی زعیم تروفات وروسته څه‌وشوه ؟

اودهي برخی مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کی ولیکم چه د تاریخ دعمومی مدیریت له خوا دهوتکو تولهٔ دوره ماته را سپارلي‌شوي‌ده چه هلته‌ئي ولیکم نوځکه کهدشاه‌محمود اوشاه‌حسین دمیرویس دزامنو دپاچهی او جنگو مفصل بیانات نهوی دلته راغلی گران لوستونکی بهماعفو کړی ، اوهمدي سببه داصفهان دجنگ تفصیل چه دپښتنو دخوا محاصره شوی‌و ، دلته نه ځائیږی او کله چه دهوتکو تولهٔ دوره لیکم هلته بهئي ولیکم

دمیرویس ورور عبدالعزیز : دمیرویس‌دوه زامن پاته شوه چه یو ۱۸ کلن او بل ۱٤ کلن و . ځکه چه دازامن ئي نسبتاً دسن دخوا ز نهکسیان وه نو د میرویس ورور چه عبدالعزیز نومید دمیرویس پرځای کښیښنوست . کڅه هم دده

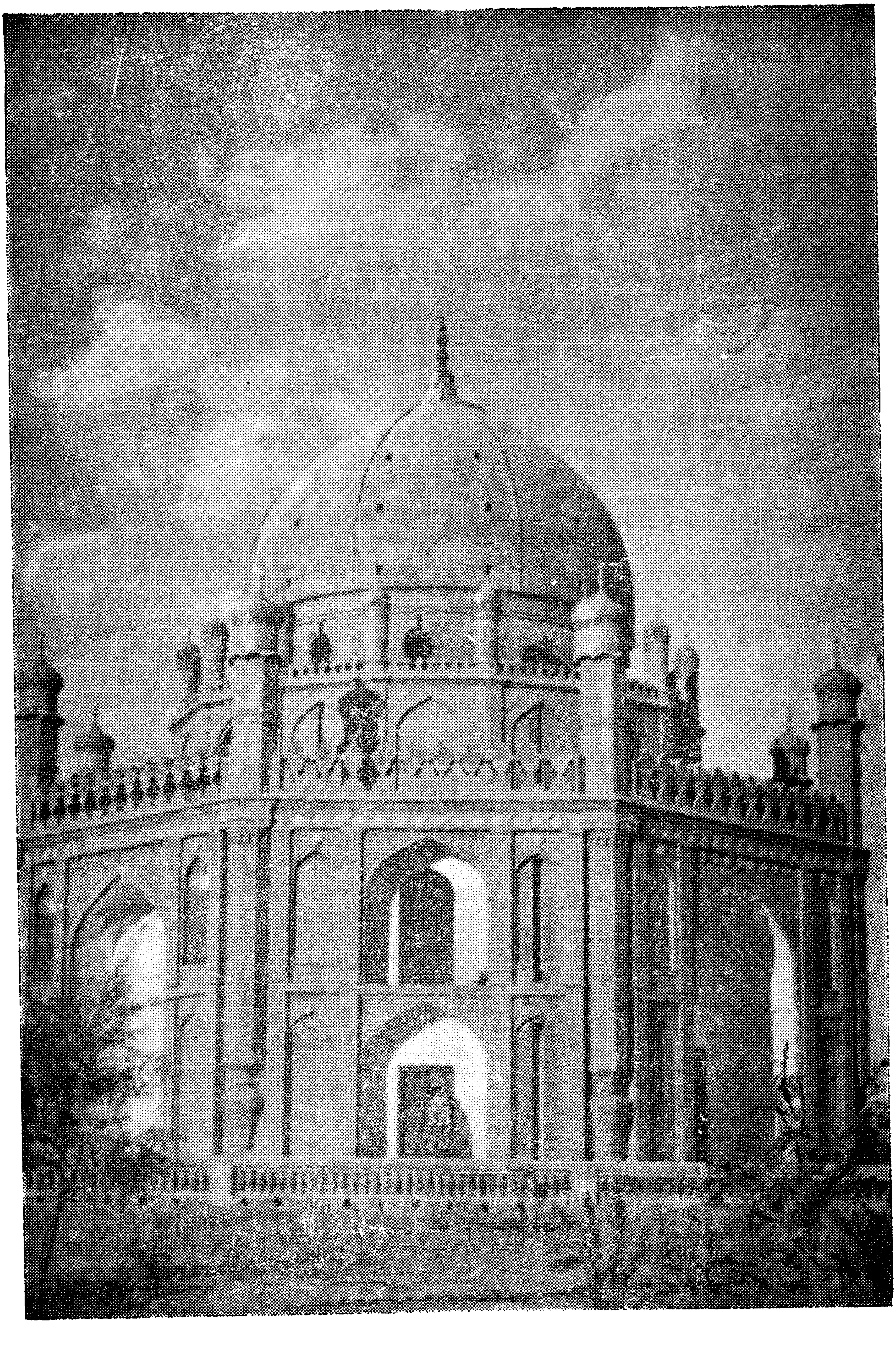

د ملی زعیم میر ویس نیکه هدیره په کوکران کی

نوم ملیسون اوسرجان مالکم او سیدجمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مگر ځکه چه سلطان‌محمد او شیرمحمد اوجهانکشای نادری او روضة‌الصفای ناصری او پټی خزانې چه دهوتکو په دوره کی لیکلې شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم دپټی خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو .

دې سړې دوړور په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائی او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې ؤ ، اود جنگ څخه ئې کرکه کوله ، نوچه مشر توب ده ته ورسېد دپښتنو مشران ئې را وغوښته ملی جرگه ئې جوړه کړ او پښتنو ته ئې داسی وویل : ـ « تر دې ډېرو مشکلاتو او ډېرو جنگو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتونکی یاست ؛ او آرامی به غواړیء ؛ اوس چه‌می مشر وړور مرحوم‌شو او پښتنو ته ئې لوبه سوبه اوفتح گټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه وکړو د پارس پاچا به ئې په ډېره خوښی ومنی (۱) »

دده دې خبری دپښتنو په‌منځ کی‌شورماشور جوړ کړ اوهغه حرارت اومحبت‌چه ئې ترغه کړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو اووې ویل چه : « موږ هیڅکله دادبې ننگی‌ خبره نشو منلای ـ دا خبره دمیرویس نیکه دوصیت سره مخالفه ده که د وړور پر قدم نشې تلای نوروغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کڅه هم ملی جرگې دده خبره ونه منله مگر عبدالعزیز په پټه دپارس حکومت ته دروغی دالاندی شرطونه داستازی په ذریعه وړاندی کړه :

۱ : پښتانه‌دی دهغه باج څخه چه‌دگرگین‌په‌وخت‌کی اخیستل کېده‌معاف‌وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکرنه راځی .

۳ : دپښتنو پاچهی دی همیشه دعبدالعزیز دزامنو اولمسیانو وی . (۳)

---

(۱) دافغان او پارس جگړه‌مخ (۲) سرجان مالکم ۲۰۰ مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ ـ سیدجمال‌الدین تتمة‌البیان ترجمه ۸۳ مخ

ځنګه چه پښتنو خپله دا آزادي په خپلو وینو لاس ته راوستلي او راتیولي وه نو چه د عبدالعزیز پدي ناوړه کار خبر شول عبدالعزیز ته ئي د ېری ستر ګي سري شوي ، په تېره بیا د میرویس زوی شاه محمود ، چه دا کا دا پیشنهاد ونه ولیدل د خلو ښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئي د شپي بلی دنیا ته واستاوه او دده د بي ننګیو جزائي د خپل خنجر په واسطه دده په تور کي کښېښوله (۱) مګر پټه خزانه وایی چه عبدالعزیز د ملت غم نه خوړ ، ځو چه په ۱۱۲۹ هـ کال د شپي د نارنج د قصر د بامه خطاسو او راولوید مړ سو (۲) کڅه هم باید د پټي خزانی داقول معتبر وبالله شي چه لیکو نکی ئی معاصرو ، مګر زما په عقیده د همدې جهته چه لیکو نکی د عبدا لعزیز معاصر دی نو نه ئی غوښته یا د هغه وخت سیاست تقاضا نکو له چه دده د مرګ نسبت شاه محمود ته و کړی که نه وی نور ټول مورخین متفق دی ، داوا قعه د میلیسون په قول د ۱۱٦۱ ع په مارچ پیښه شوه (۳)

د میر ویس اولاد: میرویس چه وفات شو دوه ئی زامن (٤) او یوه ئی لور پاته شوه د مشر زوی نوم ئی «محمود» چه اتلس کلن و (۵) د کشر زوی نوم ئی «حسین» چه څوارلس کلن و (٦) د لور نوم ئی «بی بی زینبه» وه (۷) چه دلته به د ېر لنډ لنډ د هر یوه معرفی و کړو :

شاه محمود: شاه محمود د پلار د مرګ په کال که څه هم اتلس کلن و ، مګر بیاهم د ېر مېړه پښتون زلمی و ، او پر پلار هم د ېر ګران و ځکه چه د پلار سره په

---

(۱) میلیسون ۲۲۰ مخ ، سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سید جمال الدین ۸۳٦ مخ - تاریخ علی قلی میرزا ۱۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ او نور ...

(۲) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۳) میلیسون ۲۲۰ مخ

(٤) دافغان او پارس جګړي لیکونکی لیکی چه د میرویس دری زامن پاته شوه مګر د دریم زوي نوم ئي نه دی ذکر کړی مخ (۵) میلیسون ۲۱۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

(٦) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۷) پټه خزانه ۱۸۵ مخ

اعلیحضرت شاه محمود د ملی قائد میر ویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتنی قوت ئی متجا و زینو ته ماتی
ورکړه او اصفهان ئی فتح کړ . (۱۱۱۰ه - ۱۱۳۷ه)

ټولو جګړو کې ملګری و، او په حربي چارو کې ئې ښه تجربې حاصل کړې وې د پلار تر مرګ وروسته بیا د خپل آکا په خدمت کې ولاړ و، او د پښتنو د کار وباره سره ئې ډېره دلچسپي درلوده (١) مګر کوم وخت چه ئې د خپل آکا پیشنهاد و لید نو دا کار ورڅخه بیزاره شو او د هغه کار ئې ور تمام کړ، او څنګه چه د پارس او قندهار پخوانی رواج و، چه د ښار په هر خوا کې یوه یوه مناره وه او په هره مناره کې به یوه نغاره د خلکو د خبرولو دپاره پرته وه، هر وخت چه به یوه مهم خبر و، نو دا نغارې به وډنګېدلې او خلك به راغونډېدل (٢ محمود چه خپل آکا مړ کړ، نو دا نغارې ئې وډنګولې او خلك راغونډ شول، محمود د خپل آکا پیشنهاد دوی ته وښود او د پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ او بیائې څرګنده کړه چه د ده آکا د خپل شخصي آرامۍ او خوش ګذرانۍ دپاره غوښته چه پښتانه بیا د پارسیانو تر لاس لاندې او د هغوی مطیع کړي او زموږ مملکت بیا وران شي. تر دې وروسته ئې ټولو ویل چه: «ما هغه وواژه!» (٣) پښتنو چه هغه پیشنهاد ولوست او ورمعلومه شوه چه محمود رښتیا وایي، نو ده ته ئې آفرین وواېه (٤) او دی ئې د ځان پاچا کړ او د شاهۍ لقب ئې ور کړ نو «شاه محمود» و باله شو. دا زلمی پښتون د پښتنو پاچا شو او تر ١١٣٤ هـ کال پورې د افغانستان د پاچا په حیث ئې حکمراني وکړه او څو واره ئې د پارس او سیستان شرقي برخو ته لښکرې و ئستلې څو په ١١٣٤ هـ کال د پارس د حکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تر اته میاشتې محاصرې وروسته ئې د محرمې د میاشتې په ١١ یا ١٥ په ١١٣٥ هـ ـ ١٧٢٢ ع کال د صفویانو وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکر ته تسلیم کړ (٥) دې پښتون زلمي پاچا د خپلې شهنشاهۍ په وختو کې د اصفهان

---

(١) د افغانستان او پارس جګړې مخ (٢) (٣) د افغان او پارس جګړه مخ

(٤) (٥) تاریخ سلطاني ٧٠ مخ ـ خورشید جهان ، سرجان مالکم ٢٠٩ مخ

تر فتح وروسته ډېرى لوېى لښکر کښېږ وکړې ، ځو چه تر دوه نيمو کالو پاچهۍ وروسته دېرات د مياشتې په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ ه کال په اصفهان کې ددماغې ناروغۍ له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنۍ تردنيا تېرشو اود پښتنو په تاريخ کې ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲)

دده دژوند مفصل حالات او دده دجګړو دميدانو وضعيت او کوائف به په بل مفصل کتاب کې چه دهوتکو دوره ښپړه ليکم کاملاً راوړه شي .

❀ ❀ ❀

شاه‌حسين : د ميرويس دوهم زوى حسېن نومېد ، چه د ۱۱۱٤ ه کال دربيع‌الاول په ۲۳ د کلات په سيورى کې وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پورى ئې دفقه او تفسير او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه په ۱۱۳۵ه کال اعليحضرت شاه‌محمود اصفهان فتح کړ ، نوخپل کشر ورور شاه‌حسين ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعليحضرت شاه‌حسين ډېر عالم اراديب اوعلم‌روزونکى‌پاچاو ، اودده عصر بر پښتنو باندى په ډېرى آرامۍ او راحت تېرشو ، غربى او شمالى خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پورى او شرقى خواته ترغزنى او ګومل پورى ده حکمرانى کوله ، او پرځپېره پردې « پښېين » شال اود پنجاب داسماعيل خان اوغازى خان ډېرې هم د شاه‌حسين په وختو کې فتح شولې (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهديد شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددې زلمى پاچا دعلم پرورۍ دثبوت دپاره همدا دليل بس دى چه په شاهى ارګ کې‌ئې ادبى انجمن تشکيل کړى‌و ،

(۱) تاريخ سلطانى ۷۶ مخ - خورشيد جهان ۱۳۵ مخ مآثر الامرأ ۷۰۱ مخ ۳ ج روضة‌الصفاى ناصرى - مګر سيد جمال الدين او ميلسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ ه) ليکلى دى .

(۲) دروضة‌الصفاى ناصرى‌بقول (۲۱) کلن و . (۳) حيات افغانى ۶۷ مخ (٤) سير المتأخرين ٤۸۰ مخ

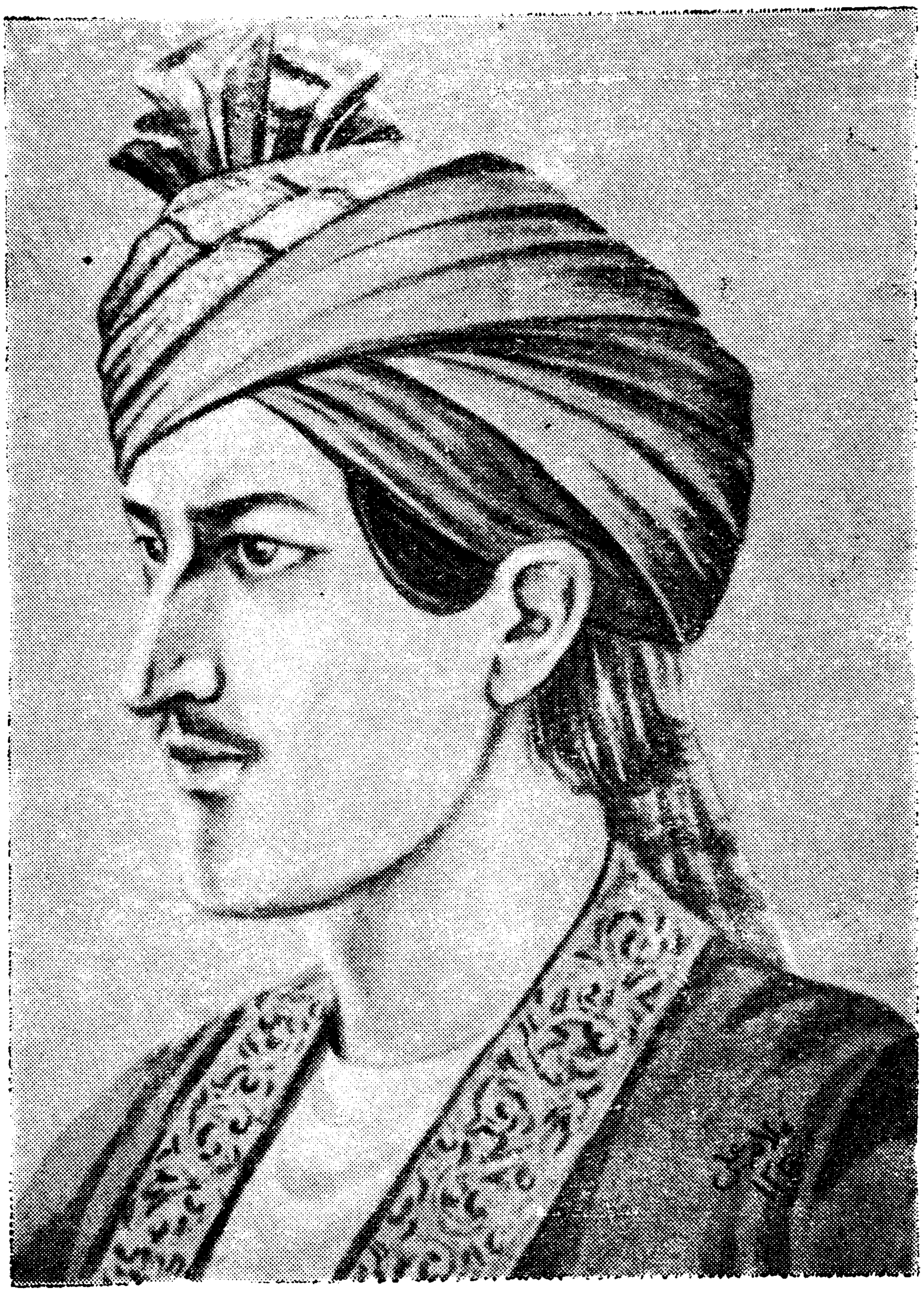

اعلیحضرت زلمی پاچا شاه حسین دملی قائد میر ویس نیکه
زوی ، چه هم عالم و٫او هم تور یالی٫
(١١١٤ ه - ١١٥٢ ه)

او په هفته کې به ئې يوه ورځ دخپل وخت دېر لوی علما او شاعران او اديبان خپلې کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به ئې اروېدل او ادبی مجلسونه به ئې کول شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې ټولنې په برکت او ددې پاچا پهامر دپښتو گرانبها اثر « پټهخزانه » ميدان ته را ووتله او وليکله شوه او نور دېر کتابونه په پښتو کې پيدا شوه چه دهوتکو په دوره کې به مکمل وليکل شي . اودی پخپله هم دپښتوژبې ښهشاعرو ، پرملی وزنئې خوازهشعرونه ويل ، ددېعلمدوست پاچا پاچهاهی تر ۱۱۴۹ هـ کال پورې دوام وکړ ، څو دهمدې کال درجب په۱۷ نادر افشار دافغانستان خواتهدضبط پخيال راوکوچېد ځکه چه ده ددرې څلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر دهرات دابداليو حکومت له منځه اخيستیو ، اود پښتنودقواو باقی پاته برخه ئې هم په پارس او گرجستان کې ماته کړې وه ، ځکه ئې نو اوس بې دقندهاردغلجيود پايمالولو څخه بل کارنه در لود ، دکوچنی اختر دمياشتې په دوهمه نادرشاه ترسيستان را تېر شو اود همدې مياشتې په ۱۸ ددلخك اودلارام لهلاری دهيلمند غاړی ته را ورسيد او ددې ځای ترنيولو وروسته دکوچنی اختر په ۲۱ تر هيلمند را پورې ووت د ۱۱۴۹ هـ دذيقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه . شاهحسين دقندهار زلمی مدافع سره دخپل معروف سپهسالار سيدال خان ناصر سره يو کال او څو مياشتې په مړانه دفاع وکړه او پرېئې نه ښوده چه : نادر شاه سره دهغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰هـ دذيحجې لمړۍ ورځی وې چه دزلمی شاهحسين نظامی طاقت پای ته ور سېد ځکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددورې مشهور او زړور سپه سالار سيدال خان د شاهحسين دزوی « محمد » نامی سره دکلات په کلا کی دنادر دجگړنو پلاس ورغیء اودا نامتو او نومړی سپهسالار دنادر په امر د سترگو دنعمت څخه محروم

---

(۱) پټهخزانه ۱۱۱ مخ

او بړوند کړشو (۱) ځکه نو شاه‌حسین هم نادرشاه ته تسلیم شو او دده ددې تسلیمېدو سره دهو تکو دشهنشاهۍ لمر هم ولوېد او لکه سلطان محمد چه لیکي : زلمی شاه‌حسین تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو اوهم هلته دنادري قهر په زهرو دبرات په لسمه په (۱۱۴۹ ؟) باید (۱۱۵۲ هـ) وی له دنیا ولاړ (۲)

❁ ❁ ❁

دمیرویس لور میرمن زینبه : میرمن زینبه دملي‌قائد یوه عالمه او محترمه او هوښیاره لوروه ، داسلامي احکامو اوفقې اکثر کتابو نه ئې لوستلي وه ، دفارسي مشهور اومتداول کتب ئې هم تر پایه رسولي وه ، خپل دا تحصیل ئې دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځي څخه کړی‌و ، چه دي عالم دحرم ټولو مخدراتو ته درس وایه ، چه وروسته بیا پخپله میرمن زینبې داوظیفه پر غاړه واخیستله او د حرم او نورو ښځوته به ئې تعلیم کاوه (۳) وایی چه بی‌بی زینبه ډېره هوښیاره میرمن‌وه اودمملکت په اداري چارو هم‌ښه پوهېدله ، خصوصاً د خپل وروږشاه حسین سره‌ئې ډېری‌فکری‌مرستې کولې اودپټې‌خزانې د مؤلف په قول هر کله به ئې د امورو مشکلات په صایبي رایي حل کول اوشاه حسین به‌هم ددې په خبرو عمل کاوه او ددې نصیحتو نه به ئې ارو بدل (٤) بلکه د «تاریخ افاغنه » د لیکونکي سید ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله څرګند یږی چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړی‌و ، هم د حکومت ټوله کار وائی ددې میرمنې پلاس کی‌وه‌اودمحاصرې

(۱) سلطاني ۹۲ مخ- نادر نامه قلمي ۱۰۷ مخ- زندګاني نادرشاه پسر شمشیر ۱۰۵ مخ

(۲) سلطاني ۹۰ - ۹۶ مخونه - خورشید جهان ۱۵۶ - ۱۶۱ مخونه - نادر نامه قلمي ۲۰٤ سیرالمتاخرین ٤۸۰

(۳) (٤٠) پټه خزانه ۱۸۰ مخ د کابل طبع ٠

په پای کې هم دا میرمن د ښاره را ووتله او د نادر سره ئې د مقار کې مذاکره شروع کړه (۱)

برسېره پردې، دې میرمنې د ادب سره هم زیاته مینه درلوده، تل به ئې د شاعرانو قدر کاوه او د پښتو انیو شعراو، دیوانونه به ئې لوستل، پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خوازه اشعار ئې ویل چه د دې د اشعارو څخه یو شعر هغه مرثیه ده چه د خپل ورور شاه محمود په مرګ ئې پر ملي وزن ویلې ده او د دې د امنظومه هم د شعري لطافت څخه ډکه ده او هم پښتنې روح پکښې دی، موږ ئې د دې د اشعارو د نمونې په توګه را نقلوو :

زغ سوچه ورور تېر له دنیا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا
زړه مې په ویر کې مبتلا سونا   چه شاه محمود له ما جلا سونا

* * *

داروني جهان را ته تور تم دی نا   زړه د بېلتون په تیغ کړم دی نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی نا   د پاچهي تاج مو برهم دی نا
چه شاه محمود تېر له دنیا سونا   قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

ځوانو، مېړه د توري جنګ و نا   ولاړ د کام په ننګ و ننګ و نا
دښمن له ده یه وینو رنګ و نا   پر میدان شیرو، یا پلنګ و نا
افسوس چه مرګ دده په خوا سو نا   قندها ر واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده ! نه یوازې خورژاړي   پر مرګ دې تول له کلې کورژاړي
خپلوان لا څه، پاچادې ورور ژاړي   لښکر سپاه دې پلې سپور ژاړي
پښتون دې تول په واویلا سونا   قندهار واړه په ژړا سو نا

---

(۱) تاریخ افاغنه - اردو د سید ظهور الحسن موسوی تألیف طبع دهلي ۵ مخ
تاریخ سلطانی ۹۵ مخ

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه! چه شاه محمود سو نن په گور عالمه!
د پښتون لمر سو، تیاره تور عالمه! راته د ښمن ه کا پیغور عالمه!
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی ار یان په خوږ روحای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د تول اصفهان زړه ئې راسوړ سو، کا خوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

آسمانه! بیادی خه ستم کاخر گند و شلاوه تاجه د پښتون و، پیوند
دښمن دی بیا زموږ په وېر کاخور سند چه شاه محمود دی کا په قبر کې بند
پر کور موږ شور و غو غا سو نا قند هار واړه په ژړا سو نا

* * *

هوتکو! ژاړی ء محمود شاه خه سو نا؟ پښتنو! ستاسی لوی سپاه خه سو نا؟
له اصفها نه تر فراه خه سو نا؟ پاچا چه و، حشمت پناه خه سو نا؟
د پښتنو پر تم فنا سو نا قند هار واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده! ځوان وې ولې ولاړې له ما؟ . اه تخت و تاجه ته پر خه سوی جلا؟
اصفهان و لی پاته سو نا له تا؟ سر دی راپور ته کړه، چه خه کړی اعدا؟
د ښمن ولاړ بیا شاو خواسو نا قند هار واړه په ژړا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کړینه فریاد پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړونه چه تل به وو ښادمن سوه ناښاد دساند وزغ دی چه را وړینه ئی باد
ماتم زده پیر و برنا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

د ملی قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود تر مرگه وروسته
د اصفهان پر تخت کښیناست . (۱۱۴۲ هـ وفات)

ورو ره ! مقردی ستا مولا کی جنت | در دی کی تاته پس له مر گه راحت
روح دی وه ښاد په لو یه ورځ د قیامت | مخ دی وه روڼ د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو نا | قند ها ر وا یه په ژړا سو نا (۱)

* * *

دا میر من دوورغم ډیره غمجنه کړه او بیائي د دنیا له کارو باره زړه سو ړشو تل به د خدای په عبادت مشغو له وه او عمر ئي د قرآن شریف په تلاوت تېرا وه او ورو نجنګیو ته به ئي لوست او لیك ورښود .

دمیرویس وراره (اشرف) : اشرف د میر ویس وراره او د عبد العزیز

زوی و، د اعلیحضر فاتح شاه محمود تر مرګ وروسته د ا یوه زلمی د یارس پر تخت کښیناست او په شاه اشرف مشهور شو . د ي زلمي د خپلې پوهې او ذکاء په اثر کې د سلطنتي چارو اداره په ډېر ښه صورت سره وکړه او سیدالخان ناصر(د هوتکو د دوري هېر و او پهلو ان) ئي بېرته په سپه سالارۍ و ټاکه او ډېر ی لښکر کښېږ او فتوحات ئي وکړل او دده د عصر د مهمو وقائعو څخه یوه واقعه د بغداد د والی احمد پاشا د لښکر را تلل دي چه د اعلیحضرت شاه اشرف ـ جلوس په دریم کال د ۱۱۳۹ ه د برات د میاشتې د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ ه تر منځه پېښه شوه او شاه اشرف د هغو مدافعې ته ور جګ شو، مګر پر ي ئي ښبو ول چه پښتني عسکر د هغو ی سره په جګړ ه ونښلی څو هغه و ، چه دا واقعه د ده د ښه سیاست په اثر کي تر نه میاشتې ډېر لبزجنګ وروسته په روغي او صلح سره فیصله او ختم شوه(۲) نو دده د جلوس په پنځم کال په(۱۱٤۲ه) د سلطان احمد ثالث ـ عثما نی خلیفه له خوا «راشد پاشا» نامی

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخو نه . (۲) رو ضته الصفا ۸ ج ـ تاریخ نظا می ایر ا ن
۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت په‌توگه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کی د پښتنو د دربارځخه هم محمد علیخان بلوڅ دایلچی‌گری په‌دول عثمانی دربارته واستول شو، اوپه‌دې توگه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینگ شول (۱)

تردې وروسته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار په جگړو بوخت شواو ځنگه‌چه‌دپښتنوعسکر لادمځه هرېلوته سره تیت شوی وه او د قندهار ځخه هم کومک نه رارسېدی‌اونادر افشار هم په‌ډېر زورکی و، نوترډېرو سختو جگړو وروسته پښتانه زلمیان اکثر تباه شول اوا علیحضرت شاه‌اشرف ترپنځو کالو اواوو میاشتو ترپاچهی وروسته دگرمسیر د«ملخان» کلاته چه دهیلمند پرغاړه ده ولاړ اود هغه ځای ځخه دکښته بنوراو ك زرد کوه ته ورغیء اوهلته دعبدالله خان بلوڅ‌دزوی لەخواچه ابراهیم نومید مړ کړه‌شو - دده مرگ د۱۱۴۲ په‌آو اخرو کی واقع شوی دی (۲)

* * * *

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ - دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۸٦ مخ ماثرالامر - ۳ ج۷۰٦ مخ - دسید جمال الدین تتمه ترجمه ٦٤ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ - نادر نامهٔ قلمی ۹۸مخ

دمیرویس سپه سالاران

او جنگیالی ملګری

اوس چه دمیر ویس داولاد دلنډی معرفی څخه وزګار شوو، نو بایده ده چه دملی قائد دهغو غښتلیو او نامتو ملګرو او یا دونه وګړو چه دده سره په جګړو کی حاضر او ده دخپل ملی لښکر سپه سالاران یا سالاران ټاکلی وه، هغه دادی :

۱: سیدال خان ناصر :

څنګه چه دپټې خزانې مولف لیکی سیدال خان دا بدال خان زوی او بابړی زی ناصر دی چه پلار ئې دوازیخوا سرته په ډیله نومی ځای کی اوسیده. هغه وخت چه سلطان ملخی استقلال ومو ند نو بابړی زی د ابدال خان سره اغلل او په اتغر کی میشته شول (۱) سیدال خان دهوتکو ددوری یو مهم او غښتلی او پهلوان نظامی سپه سالارو، او بی مبالغی ویلای شو چه دا پښتون ژنرال د هوتکو د جنګ و ملی هیرو دی ځکه چه دی ددوی په ټولو جګړو کښې شریك و، او مهم جنګونه ئې کړی دی او په ټولو فتوحاتو کی (څه به داخل او څه په خارج کی) دخور اځلیدونکو کار نامو خښتن دی، اودمحمد هوتك په عبارت «په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزګار سو» دهغه وخته څخه چه میرویس ګرګین مړ کړ سیدال خان ناصر دپښتنو دلښکرو سپه سالارو تا کل شواو دمملکت په حربی او نظامی خدمتو کښې داخل شو. بیا هغه وخت چه صفوی لښکر دقندهار دنیولو دپاره را غله همدا ملی پهلوان دملی قائد له خوا دهغه دمقابلی دپاره ور مخ شو او صفوی لښکر ئې څوواره پر له پسې ماتی کړې اوډیر جګړن ئې تري ووژل او دمیرویس خان د وخت په ټولو جنګو کی بریالی او فاتح و (۲) بیا چه ملی زعیم وفات شو اعلیحضرت شاه محمود ددې ملی ژنرال په مرسته اصفهان ونیو او دپښتنو شهنشاهی ئې تشکیل کړه او بیا دشاه محمود تر مرګ وروسته د اعلیحضرت شاه اشرف سره دپارس او عثمانی او روسی

---

(۱) پټه خزانه ۱۶۹ مخ (۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

په‌دوو جنګو کښې ملګری او غښتلی سپه سالار و او په هر جنګ کې سوبه او بری دده په برخه وه .

همدارنګه وروسته د نادر افشار سره په‌مدافعوي جګړو اخته و ، او هم دا سیدال وچه د پښتنو د شهنشاهۍ څخه ئې سخته دفاع کوله څو دا دفاع ئې تر قندهاره راورسیدله، او په قندهار کې هم تر وروستني طاقت پورې د شاه‌حسین سره یو ځای د نادر په‌مقابل کې و جنګیدیء او دسیدال قوي‌روح تر پایه پورې نادرته سرټیټ نکړ او څو چه ئې کولای شو د پښتنو د حق څخه ئې دفاع وکړه .

دسیدال جنګونه :د ١١٤٢ ه کال په محرم کې چه نادر افشار پر هرات حمله وکړه او دا بدالیانو دغښتانو سره په جنګ اخته شو او شاه اشرف غوښته چه بیرته خراسان د ځان کړي په‌دې جګړو کې سیدال خان د پښتنو جګړونو او لښکر و سردار او قوماندان و ، او په کرمان کښه میشته و (١) دغه کال د ربیع الاول د ٣ تر ٦ پورې د «مهمان‌دوست» مشهوره جګړه د پښتنو او نادر افشار تر منځ واقع شوه چه په پای کې دواړو خواو ته سخت تلفات واوښته (٢) تر دې جنګ وروسته سیدال خان د اعلیحضرت اشرف له‌خوا دقز وین په حکمرانۍ مقرر او انتخاب شو او د لښکر په‌غوښتو لو بوخت شو . د ١١٤٢ ه د ربیع الاول د ٢٠ تر ٢٣ پورې سیدال خان د اسلا مخان په ملګرۍ د خپلو اتلسو زرو عسکرو سره ئې د نادر شاه سره اوږه ور کړه . او پښتانه له تهرانه‌را ووتل (٣)

دسیدال خان دریم‌دفاعي جګړه د «مورچه خورت» مشهوره جنګ دی چه‌دلته هم د څه‌عسکرو قوماندانۍ په‌اسلام خان او په‌خپله شاه‌اشرف اره‌در لوده او ١١٤٢ ه د ربیع الثاني په آواخرو کښې وښت. کومه آخرینه‌مقابله‌چه په‌پارس کې سیدال خان

---

(١) (٢) جهانکشای نادری ١٠٥ مخ (٣) جهانکشا ١٠٨ - ١١٠ مخونه او تاریخ نظامی ایران ٤٥٣- ٤٤٥ -٤٥٠

دشاه‌اشرف په‌ملګرئ دنادرشاه سره‌وکړه د«از قن» او «فسا» د پل جنګ دی چه‌دهمهغه کال دجمادی الاخر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو وروستنی زلمیان دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فداکارئ صحنې ته وروړا ندی شول (۱)

په‌۱۱۴۳ﻫ کال دشوال په‌میاشت کښې چه نادرافشاردهرات‌خواته متوجه شو اودهرات دابدالیو دخواجنګ ورسره‌ونښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین‌څخه مرسته وغوښتله اودهمدې درخواست‌په‌اثردربیع الاول‌په میاشت کښې دڅو زرو امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخوا هانو دکومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

څو کاله وروسته د۱۱۴۹ﻫ کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفاع کیدله دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اږ څو میاشتو پوری وځندیده اودې زړور قوماندان ترآخر ګړیه پو ری په ډیر ا ستقامت او شهامت اودلاورئ اوپښتنی غیرت‌دفاع وکړه‌اوځنګه‌چه نادر خپله‌څه قوادکلات خواته واستوله نوسیدال‌خان هم دځلوررزرو کسوسره هلته ولاړ اود کلات پر کلا ئې دنادر دجګړونو سره پرسپین ډاګ سختې مقابلې وکړې ، څو چه په آخر کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره د کلات د کلا دباندی پـه جګړه کښې دنادر دلښکرو پلاس‌ورغیء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته راووست‌دستی‌ئی امروکړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار سترګی‌ړندې کړی(۳) اودده دسقوط سره دهوتکو شهنشاهئ سقوط وکړ .

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهئ په‌لاره کی

---

(۱) جهانکشا مخ زندګانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ

(۲) جهانکشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵مخ سلطانی۸۸مخ

(۷) جهانکشای نادری ۳۱۵ مخ ـ نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خورشید جهان ۱۶۰ مخ زندګانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

ستر ګي بایللي نودخپلو خپلوانو اوخپلې کورنۍ سره دقندهار څخه و کوچېد او د کابل د کوهدامن شکردرې ته راغې او دلته له دنیا ولاړ ددې مېړه پښتون ژنرال مزاردشکر درې دسیاسنګ په مقبره کښې دی اودده څخه یو زوی د شیرمحمد په نامه پاته شو چه تراوسه هم ددې کورنۍ محترم احفاداو اولادونه هلته او په کابل کښې او سی . (۱)

❀ ❀ ❀

د سېدال ادبی مقام : ښنګه چه پټه خزانه لیکی سیدال خان ناصر علاوه پردې چه دجنګ دمیدان مړنی و دادب په میدان کښې هم لمړی سړی و، اوډېر ورې سره ئې قلم هم درلود، ښه پوه او ادیب سړی و، مروجه علوم لکه : فقه تفسیر فصاحت، صرف، اونحو اوفارسی کتب ئې لوستلې وه (۲) دادبیاتو سره ئې ښه مینه درلوده اوپه کوم وخت چه به له جنګه وزګارو شعرونه به ئې و یل، پخپله هم ښه شاعرو، اوپر ملی لحن اووزن به ئې سندری ویلې چه دلته ئې یو سندره رانقل کوو :

یار ما له هسې ګران سو　　　را تېر تر ټول جهان سو
نور نه وینم په ستر ګو　　　جهان ټول راته جانان سو

❀ ❀ ❀ ❀

دوې زلفې دی او ږدې کړې　　　پر مخ دی را خپرې کړې
سرې اشرپۍ دی په تندی باندی سپرې کړې
ګرزی په باغ کی په ګلونو کی نخرې کړې
په اور دی وسوم یـاره　　　راته اور تـازه بوستان سو

❀ ❀ ❀

---

(۱) دپټې خزانې تعلیقات دښاغلی حبیبی لیکنه ۲۵۷ مخ
(۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

مین چه اشنا یې کا — شپه او ورځ به ګریاني کا
ښهر ده ستمګاره خوشحال زړونه به زخمي کا
لېندۍ لرې دوړځيو، د باڼو غشي کاري کا
پرهار مې ګوره خلقه — د دلبر د تېر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لیو غروځي — سرتور په نیمو شپو ځي
ووزی له وطنه، وطن پرېږدي پر چولوځي — فریاد ونارې وکا، په نارو په غلبلوځي
وصال ئې نصیب نه سو — ګوره زړه ډك په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناري وهم عالمه! — د شپې تر صبحدمه
ناتوانه د بېلتون یم یو ګړی نلرم دمه — بېتامي نفس خېژي راځه زما د زړه همدمه
نظر پر ما غریب کړه — چه تاخون مې ستا، په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر ګلو ښکاري — زما اوښکي داري داري
خوناب ځي ستا له غمه زما په مخکي لاري لاري
تمامه شپه کم تېره په ژړا په ناري ناري
ښکاره سوه چه مجنون یم — لېونتوب مې اوس عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلی زیبا دی — رنګین په اوښکو زما دی
د زړه پرهار ګلګون دی، چه بلبل په تماشا دی
په سینه مې زړه وچاودی ته وایي پخندا دی
قتلې د بېلتون یم — زه «سیدال» دامې بیان سو (۱)

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۱ - ۱۷۳ مخونه.

۲: بابوجان بابی: بابوجان بابی د کرمخان بابی زوی دی، چه په اتغر کښي اوسېدیء او یو دهغو غټانو اومشرانو څخه دی چه په ملي جرګو کښي د میرویس خان ملګری او په جنګو کښي دملي زعیم بازو او دپښتنو لښکرو مشرو دی پیا ئی سالار په هغه وخت چه ګرګین وژل کېده له کلاته دپرغنبتلي راوستل اودماشور(۱) له خوائي دقندهار دښار حصار ونیو اوچه ښار ونیول شو نو دمیرویس خان له خوائي په کلات کښي حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ ه کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان دنیو لو عزم وکړ نو بابوجان بابی هم ددروزروتنو هوتکو، توخو، ترکو او آکا خیلو سره قندهارته راغیء اودشاه محمود سره اصفهان ته ولاړ اودپټې خزانې په عبارت بابوجان په ټولو جنګو کښي «هسی مړانه وکړا، چه رستم دوران ئي هېر کا» (۳)

سلطان محمد لیکي: چه بابوجان دشاه محمود او شاه اشرف په وختو کښي د پارس دلارو بندر حاکم و، اودهوتکو دشهنشاهۍ وروسته قندهارته راغیء، جهانکشای نادري ئي د«بارو خان» په نامه یادوي. هغه وخت چه نادر افشار دهرات څخه دقندهار خواته وخوځېد او امام ویردی بیګ د کرمان حکمران ده په امر د ګرشك او کلابس لوری ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین دبابوجان بابی په قیادت او قوماندانۍ یو لښکر دهغه دمقابلې دپاره ورواستاوه اردي زدور قوماندان دهغو سره جګړې وکړې او هغه ئي دفراه لوری ته وځغلول اودېری ولجې ئي څني راوګرزولې (٤)

---

(۱) دماشور کلی دقندهار دزاړه ښار جنوب ته اودنوی ښار جنوب غربي پلوته تخمینا ۷ میله لري واقع دی. پخوائي دزاړه ښار د جنوبي حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.

(۲) (۳) پټه خزانه ۳۵ مخ. (٤) تاریخ سلطاني ۸۸ مخ جهانکشای نادري ۱٦٦ مخ.

علاوه پردي بابوجان ښهعالم اوادیب سړی هم و ، دادب سرهئي مینه درلوده تل بهئي دشعرأو دیوا نو نه لوستل او پخپله هم شاعرو. ده په ۱۱۲۹ ه کال د«شهااو گلان» هغهقصه پهمثنوی نظم کړه چهپښتانهئي پهمجلسوکې نقل کوی او داکتاب ئي « قصص العاشقین » نومیږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق یو هسی توریالی دیء — چه پرهر ځای ئي بری دیء
دعشق اورهسیسوزان دیء — چه سو ځلی ئي جها ن دیء
زړهبي عشقه کله زړه دیء — چه بې عشقه زړه د مړه دیء
پښتا نه کاندی متل — چه دیء خوږ تر شات عسل:
چه: « بې عشقهسر کدودی» — تش بې مغزه یو لاړو دیء
زړهبې عشقه په کارندیء — هم هر زړه سزا وار نه دیء
چه د عشق وکا خبری — کړی په غوږ دا مرغلری

دیاکانو عشق سزا دیء
امانت دا ، دمولا دیء

* * *

۳ : بهادر خان : بهادر خان چه پټه خزانه ئي « دصدراکیا بر دوران » په لقب یادوی،هم یو دهغو غښتلیو خانانو څخه دی چه د ګر ګین دوژلو پهجرګه کې دملي زعیم سره ملګری و (۱) اود هوتکو د دوري ډیر مشهور بهادر او

(۱) ریدی خان په محمود نامه کې وایی : سیدال اصر ، او بابوجان وبابی
بل بادرخان و ، دبادرو لمسی - (۱۴۵ مخ پټهخزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنګو کی ئې برخه اخیستې‌ده او هری خواته چه‌ئې په جګړه کی مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتك چه لیکی بهادر خان د شاه‌حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « ژوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه‌حسین بازو و ؛ چه وایی شاه‌حسین‌ده ته‌ورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالامرأ » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره او ښندنه (سخا) دېر مشهور و ، دده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پرتوره او سخا بهادرخان ښه علمدوسته سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستې کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه‌و ، شاعرانوته به‌ئې ښې ښې صلې ورکولې ، لکه پټه خزانه چه لیکی « په صله کی په دوران طاق دی ، اوپه ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا مېلمه کا ، او دوی ته ښندنې وکا . خالق‌تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر دېره ژوندیء وساتی ... » (۳)

دبهادر خان د بدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل شعری احساسات په ملی اوزانو کی څرګند کړی دی اوپر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی‌دی چه دلته ئې یوه نمونه را وړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کویټې حدود دی ـ چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کېده اودختو کلائې درلوده چه کاسی او بلوڅ پښتانه پکښې اوسېدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټې خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ ـ

(۲) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

بېلتون دی زوردی ترلېمومی سهارنم خاڅي | لکـه شبنم څاڅي
داسرهیاقوتمی په لمن کی ستاپه غم څاڅي | پــه غم الـم څاڅي
گوره لیلی باران داوښو ستا پــه چم څاڅي | ځنګه پر چم څاڅي

❀ ❀ ❀ ❀

راغله لیلی په شینکی خال نښا په گلو کوی | پهسرومنګلو کوی
سهار چه وزی سیل کـا، زغ په بلبلو کوی | گل پهاوربلو کوی
مـلالی ستر گی ئې کـاته په ویر ژلو کوی | زیب په گجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر گـړی هردم څاڅي | لکـه شبنم څاڅي

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلیه ! دباغ په لورمه ځه ښا مکوه | عاشق رســوا مکوه
وریت سوی زړهمیدی مینپوری خندا مکوه | را شــه جفا مکوه
زه یم پتنــگ ته یې ډیوه مـا جلبـلا مکوه | نور ظلم بیا مکوه
یم ستا لــه عشقه لیونــی پرمــا ، ماتم څاڅي | غم او الم څاڅي (۱)

* * *

٤: ملا پیرمحمد میاجی : داملاهم یودهغو روښن فکرو علماو څخهو، چه دملی زعیم میرویس سره پهملی لویه جرگه کی شامل او هم بیا وروسته په ټولو جنگو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملگری و .

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئې د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړیو او ده بیادخپله پلاره څخه فیضومو ند (۲) او وایی چهبیادی دشاه اشرف

(۱) پټهخزانه ۱۲۵ ـ ۱۲۷ مخونه
(۲) پټهخزانه ۱۲۹مخ

او شاه محمود مرشد شو (۱) ملا پیر محمد میاجی وروسته ترهغه چه په تولو ملي جگړو کی برخه واخیستله او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړ نی زوی اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان د نیولو د پاره ولاړ دی ئې هم وروغوښت چه د اصفهان ترفتح وروسته ئې هلته درو افضو سره دینی مباحثې کولې او پیر محمد میاجی هلته دو مره شهرت وموند چه د روم علماؤ چه په اصفهان کی وه ده ته د «پیر افغان» لقب ور کړ. میاجی د شاه محمود ترمرگ وروسته د شاه اشرف سره هم اوږه پر اوږه ولاړو؛ او ده ته ئې مشوره ور کوله، څو په ۱۱۴۳ ه کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلې قواوی له لاسه ایستلې وې او د شیراز څخه د قندهار لوری ته راروان و، او د نادر لښکری په پسې وې، شاه اشرف د «فسا» د پل سر ته (د شیراز په ۳ فرسخی کی) راورسید، په دې وخت کی ئې پیر محمد میاجی چه په پښتنو کی ډېر د احترام په ستر گو ورته کتل کېدل د خو پښتنو سربازانو سره د پله د ساتنې د پاره پریښود او په خپله تر پله تېرشو، چه ملا پیر محمد میاجی په همدې ځای کی د متجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

د ده علمی مقام: ملا پیر محمد علاوه پر توریالیتوب ښه لوی عالم هم و، او د همدې علمی لیاقت په اثر د روم علماؤ ده ته د «پیرافغان» لقب ور کړ، ده په اصفهان کی روافض په ډېرو مباحثو کی ملامت کړی وه او وخلک ئې د امام اعظم صاحب مذهب ته را بلل. بر سېره پر دې ښه مؤلف او لیکونکی هم و؛ ده دوه کتابونه تألیف کړی؛ یو کتاب ئې د اخلاقو په علم کی «د افضل الطرایق» په نامه لیکلی دی چه په هغه کی د عقائدو او اخلاقو بیان کوی، او بل کتاب

---

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱ مخ (۲) جهانکشای ۱۲۱ مخ.

ئې د « القرایض فی رد الروافض » په نوم لیکلی چه دا دوازه کتابونه په پښتو دی او « افضل الطرایق » ئې منظوم هم دی ، چه د هغه څخه دا څرګند یږی چه ملا پیر محمد میاجی ښه شاعر هم و ، اودده یو شعر په پټه خزانه کی راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤدخان هوتک : داؤد خان هوتک دپټې خزانې د مؤلف پلار اود قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ هـ کال دقندهار د کوکران په کلی کی زیږیدلی دی ...ده دخپل وخت متداول علوم لوستلی وه او په زلمیتوب کی ډیر عمر له قندهاره دکسې غرونو اوزوب او ډیرو اوپیښورته په علم پسی تللی و څو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کی دنامه خاوند شو .

هغه وخت چه ملی زعیم اونورو پښتنو ګرګین واژه داؤدخان هم دده ملګری و اوبیا وروسته په ټولو جګړو کی ورسره وه .

په ۱۱۲۰هـ کال چه دصفویانو لښکری پرقندهار راغلې نو دملی قائد میرویس نیکه له خوا داؤد خان فراه ، سیستان او ګلستان اونورو ځایو ته ولاړ چه پښتانه دمیرویس نیکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی او هغه ، هلته دپښتنو سره مرکې وکړې اود نورزو ، او بارکزو او ساکزو ډیر پښتانه ئې د ځان ملګری کړل او پرخسروخان ئې یرغل وکړ ، په دغو جنګو کی داؤدخان د میرویس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ
(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم علاوه پر توره د ښې طبع خاوند و ، او ښه شعرونه به ئې ويل دا دوې رباعی چه د تجنيس صنعت هم پکښې سته داؤدخان ويلې دی :

چه دچا په زړه کی اور د مينی بل سی — په اور بل ئې لمبې گډ ی حال ئې بل سی
اور د مينی کله مری د زړه له مينی — د اور بل مينه که تل د زړه په تل سی

* * *

که ئې وينې وينې تل ځاځی له زړوڅخه — څوك چه وينی تا ، له ځوانو له زړوڅخه
دزړو له زړو که وينې وينی ځاځی — په کړو دغم لو يدلی ستاله کړوڅخه

تبصره : تردې ځایه چه دميرويس نيکه سپه سالاران او جنگې ملگری ذکر شوی د هولو دژرند له حالاتو څرگنديږی چه دا ښتانه جنگيالی ميړونه هم د توری خاوندان وه او هم دقلم هم توريالی وه او هم عالمان چه دا يوه رونه او ځانته مميزه ده .

دسړو ځایو او دکتابو نومونه

۱: دسړو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱_۱۰۳

ابراهیم ۱۰۲_۲۰

ابوالفضل ـ۴_۱۱۰

احمدشاه بابا ـ ۹۲_۳۲_۳۴

احمدجان منشی ـ۳_۳۱_۴۸_۵۶

اسرائیل اری ـ۴۹_۵۰_۵۱_۵۲_۸۲ـ

اسدالله ـ ۸۴ ـ

اسلام‌خان ـ ۱۰۴

اعتمادالدوله ـ۳۹_۴۱_۴۲_۵۲_۵۶_۶۲_۷۴ـ

اکبر باچا ـ۱۱ـ

اورنگ زیب ـ۱۸_۱۹ـ

امیرالامیر ـ۱۱۰ـ

امام اعظم رح ـ۱۱۲

ب :

باروخان ـ۱۵_۱۶_۲۰_۱۰۸_۲۷

بار تولد ـ۳ـ

بارو ـ۲۰_۱۶ـ

بابوجان ـ۲۰_۶۱_۱۰۸_۱۰۹ـ

برون ـ۴ـ

ـوار ـ۲۰ـ

بیت نیکه ۱۶_۲۹_۳۰

پ :

پاپ ـ۵۰ـ

پتر کبیر ۴۹_۵۰_۵۴ـ

پیر افغان ـ۱۱۲ـ

پیر محمد میاجی ـ ۶۱_۱۱۱_۱۱۲_۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس ـ۸ـ

توخی ۱۶_۲۰_۲۳ـ

توران ۱۵_۲۷ـ

تولر ـ۱۵ـ

توماس بست ـ[illegible]ـ

توماسچك ـ۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق ـ۳ـ

جلال الدین ـ ۲۷ـ

جعفرخان سدوزی ـ۶۰_۳۲ـ

جهانگیر ـ۱۲ـ

جیمز اول ـ۸

ح :

حاجی میرخان ـ ۱_۲۷_۶۳_۶۶ـ

حاجی عادل -۲۸-۳۱-
حاجی ابدال -۳۱-
حسین -۲۷-۹۴-۹۶
حبیبی -۱-۴-۱۰۶-
حیات خان -۳-۲۷-
حیات سلطان -۸۴-
حسامی -۷

خ :

خافی خان -۱۰-۶۶-۶۷-۸۰-۸۱-
خانزاده -۳۲-
خسروخان -۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۶-۸۷-۸۸-
۸۹-۱۱۳

د :

داؤدخان -۲۱-۸۵-۱۱۳-۱۱۴-
درخو -۳۲-
دولت خان سدوزی -۳۱-۳۴-۳۷-
دیوان بیگ -۳۹-۴۰-۴۲

ر :

رستم خان -۳۴-۸۹-
ریدی خان مومند -۴۳-۴۵-۴۶-۶۱-۶۷

ز :

زار - ۵۴ - ۵۵ -
زمان خان - ۳۴ -
زینت محل ۹ -
زینبه -۹۴-۹۸

س :

سرجان مالکم -۳-۴۸ - ۵۷ -۶۴-۶۶-۶۹-
۷۰-۷۱-۷۷-۸۸-۹۳-
سر پرسی سایکس -۳-۷-۱۰۲-
سلطان محمد - ۳-۱۸-۱۹-۲۷-۳۶-۶۵-۶۶ -
۸۹-۹۳-۹۸-
سلطان حسین -۷-۳۵-۴۳-۴۶- ۴۵ - ۵۰-
۸۹-۹۵-
سلطان حیدر -۵-
سلطان احمد -۱۰۱-
سلطان خدا داد (خود کی) - ۱۸-۳۱ -
سلطان ملخی ۱۸-۱۹-۲۵-۲۸-۳۱-۱۰۳-
سیدال خان ناصر -۶۱-۹۷-۱۰۱-۱۰۳-۱۰۴-
۱۰۵-۱۰۶-۱۰۷-۱۰۹-۱۱۰-
سید جمال الدین افغانی -۳-۷-۵۸-۶۴-۶۶-۶۸-
۶۹-۷۱ ۹۳-۹۴-۹۶-۱۰۲-
سید ظهورالحسن -۴-۹۸-۹۹-
سید مسعود -۴-

ش :

شاہ اشرف -۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ ۱۰۴ - ۱۰۵
۱۰۸-۱۱۱-۱۱۲-
شاہ اسمعیل صفوی -۵-۶-
شاہ حسین ۷۶ ۹۲-۹۶-۹۷-۹۸-۱۰۴-۱۰۵-
۱۰۸-۱۱۰-
شاہ عالم -۹۰-
شاہ عباس -۶-۱۱-۱۲
شاہ صفی -۶-
شاہ محمود -۷-۹۴-۹۵-۹۶ - ۹۹-۱۰۰ - ۱۰۱
۱۰۳-۱۰۸-۱۱۲-
شهنواز - ۶۵ -
شیخ صفی الدین اردبیلی -۶-
شیر محمد خان -۳-۶۶-۹۳-۱۰۶

ښ :

ښالم خان -۲۰-۲۵-۲۷-۲۹-۳۱-

ص :

حضرت صدیق رض -٤٦-
صمصام الدوله -٦٦-٨٠-

ظ :

ظهیر الدین محمدبابر-٧-

ع :

عباس قلی بیک -٨٣-٨٨-
عبدالله خان-٨٤-٨٥-٩٣-١٠٢-
عبدالعزیز خان -٢٥-٩٣-٩٤-١ ١-
عبدالقادر خان-٢٥-
عزیز خان نورزی-٦١-
عمر-٢٧-
حضرت عمر فاروق رض -٤٦
علی اکبر شهامی -٣
علی قلی میرزا ٤-

غ :

غلځی -١٥-١٦-١٧-٢٠-٢٧
غازی -١٦-
غلجی -١٦-
غرزی -١٦-١٧-
غلزی -١٧-
غیلجائی -١٧-
غلجه ئی -١٧-
غلجائی -١٧-

ف :

فراهی -١٥-
فرعون -٦٥-
فرخ یسار -٥-
فقیر - ٣٤-

ق :

قادر خان-١١٣-
قطب الدین بهادر شاه -٨١-
قلزه ئی-١٧-

ک :

کامران -٣٢-
کرم -٢٧-١٠٨-

ګ :

ګرګین -١٠-٢٦-٣٣-٣٤-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨-
٤٠-٤١-٤٢-٤٣-٤٤-٤٥-٤٧-٥٣-٥٤-٥٥-
٥٦-٥٧-٥٨-٥٩-٦٠-٦٢-٦٣ - ٦٤-٦٥-٦٦ -
٦٧-٦٨-٦٩-٧٢-٧٤-٧٥-٨٢-٨٨-٩٣ - ١٠٣-
١٠٨-١٠٩-١١٣-
ګل خان بابر -٦١-
ګلان -١٠٩-
ګویا -٣-١٢-١٥-

ل :

لارودی -٤-٧١-

م :

متوبی بی-٦ -
محمداعظم-٦٦
محمدجامی خان -٧٧
محمدخان (مشهور په حاجی انګرم -٦١
محمدخان -٧٨-٧٩-٨٢
مراد خان -٦٤-

محمدسرور -۱۱۱-
محمدشاه -۱۰-
محمد صالح -٤-
محمدعلیخان بلوخ -۱۰۲-
محمدمهدی - ٤-٦٤ -
اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید-۹۲
محمدهوتك -۳-٦٤-٦٥ -۱۰۳- ۱۱۰-
ملکه الیزابت-۸
ملکیار -۲۰ ۲۳-۲٤-۲٥-۲۷-
محمود - ۹٤ - ۹٥ - ۹۹ ۱۰۰-
موسی کاظم -٦٠-
میان فقیرالله -۱۱۱-
میرویس - ۱-٤ ٥ -۷ -۱٥-۱۹- ۲۰ -۲۳ ۲٥-۲٦ - ۲۷-۲۸- ۲۹ -۳۰ -۳۱ -۳۲ ۳۳-۳٤ -۳٦ -۳۷-۳۸ -۳۹ -٤۰-٤۱ ٤۲-٤۳-٤٤ -٤٥-٤٦-٤۷ -٦۸ -٤۹ -٥۳ -٥٥-٥٦ -٥۷ -٥۸ -٥۹ - ٦۰ -٦۱ -٦۲ -٦۳ -٦٤ -٦٥ -٦٦ - ٦۷ -٦۸ -٦۹ -۷۰-۷۱ -۷۲ -۷۳ - ۷٤ -۷٥ -۷۷ -۷۸ -۷۹ -۸۰-۸۱ -۸۲-۸٤ -۸٥ -۸٦ -۸۷ -۸۸ -۸۹ -۹۰- ۹۲ -۹٤-۹٦ -۹۸ -۱۰۱ -۱۰۳-۱۰۸-۱۱۱ -۱۱۲ -۱۱۳ -۱۱٤-
میشل - ٥۱
میلیسون -۳۲ -٤۸ -٤۹ -٥٥ -٥٦ -٦٤-٦٦ -٦۸ -۷۲ -۷٥ -۷۷ -۷۹-۸۳-۸٥ -۸٦ -۸۸ -۸۹ - ۹۳ -۹٤ -۹٦

ن :

ناپلیون -۸٦ -
نادرشاه افشار - ٤-۷۲- ۱۰٤ - ۱۰۸-۱۱۲
نازو -۲٥ -۲۸ -۲۹ -۳۰ -۳۱-
نصروخان الکوزی -۱۰-
نوربابا -۲۳-۲٠-
نور خان -٦۱
نورالدین محمدجهانگیر -۸-
نورالله لارودی -٦٦-
نور محمد غلځی -۹۸-

و :

ویردی بیگ -۱۰۸-

ه :

همایون -۷-
هوتك بابا -۱٥ -۱٦-۱۸ -۲۰-۲۱ -۲۲-۲۷-

ی :

یحیی خان -۲٥ -٦۱ -
یوسف خان -٦۱ -
یونس خان کاکړ -٦۲

* * *

۲ : دځا یونو مونه

الف :

اتریش -٥٠-
اتغر - ۱٦ -۱۸ -۲۱ -۲۲ -۱۰۳-۱۰۸-
آذربایجان -۷۰-
ارغسان -٦۲ -٦٥-
ارغنداو -۱۸- -۲۱ -۲۲-
اروپا -۸-
ازقان -۱۰٥ -
استراخان-۸۲-
اسلامبول -٥۰ -

اسماعيل‌خان اوغازى خان‌ديرى -٩٦ -
آسيا -١٧-
اصفهان -٤-٦-٣٣-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨
-٣٩-٤٠-٤٣-٤٤-٤٨-٤٩-٥٠-٥١
-٥٦-٥٧-٦٩-٧٩-٨٠-٨٢-٨٩-٩١
-٩٢-٩٥-٩٦-١٠٠-١٠٣-١٠٨
-١١٢-١١٣ -
افغانستان -٥-١٠-١١-١٢-٢٦-٢٧-٦٧
-٨٩-٩٥-٩٧-
المان -٤٩-٥٠ -
امو -١٧-
اندجان -٧-
انگلستان -٩-
اولان -٨-٢١
ايتاليا -٤٩-
ايران -٣-٤-٦-٧-١٧-٨٩-
ايروان -٨-

ب

برمه -٩-
بست -٨٥-
بغداد -٧-
بلخ -١٠-١١-
بلوچستان -٦١-٦٢-
بمبئى -٨-
بيت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦-١٠-١١-١٥-٢٦-٣٥-٣٦-
٤٢-٤٤-٤٥-٤٧-٤٨-٤٩-٥٠-٥١-٥٢
٦٢-٧٠-٧٤-٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٠
٨١-٨٢-٨٣-٨٤-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٥-
٩٨-١٠١-١٠٣-١٠٤-١٠٨-
پامير - ١٧ -
پښتو نخوا - ٢١-٢٢-
پښين - ٩٦-
پنجاب - ٩٦-
پيښور - ١١٣-

ت :

تازى - ٢٨-
تبريز - ٧-٩٧-
ترنك - ٢٤-٢٥-
تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨-١٩-٢٨-٦١-

ح :

حجاز - ٥-٤٧-٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤-٧٣
خلج - ٦١-
خيبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩-٩٧-
دلخك - ٧٩-٩٧-
ده شيخ - ٦٥-

ډ :

ډهى - ٧-٩٩-
ډيله - ١٠٣

ر :

روس - ۴۹-۵۰-۵۱-۵۴-
روم - ۵۰-۱۱۲-۱۱۳

ز

زابل - ۱۱-
زردکوه - ۱۰۲

ژ :

ژوب - ۲۳-۶۲-۱۱۰-۱۱۳

س :

سبزوار - ۹۶-
سورت - ۸-
سور غر - ۱۶-۱۸-۲۱-۲۲-۲۸-
سوری یا سیوری - ۱۶-۱۸-۲۱-۲۲-
۲۸-۹۶
سیاسنگ - ۱۰۶-
سیستان - ۸۵-۹۰-۹۵-۱۱۳-

ش :

شال - ۹۶-۱۱۰
شالکوټ - ۱۱۰
شاجوی - ۱۸-
شرقی هند - ۹-
شکر دره - ۱۰۶-
شماخی - ۴۹-۵۰-۵۲-
شیراز - ۱۱۲-۱۱۳-
شیروان - ۵-۷۰-

ښ :

ښار صفا - ۳۲-۶۰-
ښوراوک - ۶۱-۱۰۲

غ :

غرج - ۱۶-
غرجستان - ۱۷-
غرچه - ۱۶-۱۷-
غزنی - ۲۸-۹۶-
غلنج - ۱۶-
غورك - ۱۷-

ف :

فرانس - ۲-۴۹-
فراه - ۱۲-۶۱-۸۳-۸۵-۹۰-۹۶-۱۰۸-۱۱۳
فسا - ۱۰۵-۱۱۲-

ق :

قایانلوی - ۴۹-
قزوین - ۱۰۴-
قندهار - ۵ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۵ -
۲۵ - ۲۶ - ۲۸ - ۳۵ - ۳۸ - ۴۰ -
۴۱ - ۴۲ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۹ - ۵۶ -
۵۷ - ۵۸ - ۶۰ - ۶۲ - ۶۵ - ۶۶ -
۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۵ - ۷۷ - ۷۸ -
۷۹ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۶ - ۸۸ - ۸۹ -
۹۰ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۵ - ۹۸ - ۹۹ -
۱۰۰ - ۱۰۱ - ۱۰۲ - ۱۰۳ - ۱۰۴ -
۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۸ - ۱۱۲ - ۱۱۳ -

ك :

کابل - ۷-۱۱ - ۲۱ - ۲۸ - ۶۰ - ۹۸ -
۱۰۶ -
کرمان - ۳۴ - ۱۰۴ - ۱۰۸ -
کسی غر - ۱۱۳ -

کلابس - ١٠٨ -
کلات - ١٠ - ١٩ - ٢١ - ٢٨ - ٩٦ -
- ٩٧ - ١٠٥ -
گلستان - ٨٥ - ١١٣ -
کوسان - ٢٩ -
کوکران - ٥٨ - ٦٠ - ٩٢ - ١١٣ -
کوهدامن ١٠٦ -
کویټه - ١١٠ -

گ :

گرجی- ٦٢ -
گرجستان - ٤٥ - ٤٢ - ٥٤ - ٧٠ -
- ٨٣ - ٩٧ -
گرشك - ٨٣ - ٧٣ - ١٠٨ -
گرماو - ١٨ -
گرمسیر - ١٠٢ -
گومل - ٩٦ -

ل :

لندن - ٨ -
لهستان - ٥٠ -

م :

مازندران - ٩٨ -
مانچه - ٦٠ -
ماشور - ١٠٨
مدینه - ٤٤ - ٤٥ - ٤٧ -
مرغه - ٢١ - ٢٢ - ٢٣ -
مکه - ٤٤ - ٤٥ - ٤٧ - ٤٨ - ٤٩ - ٧٠ -
ملتان - ٩٦
موچه خورت - ١٠٤ -
مهمان دوست - ١٠٤ -

ن :

نارنج - ٩٤ -

و :

وازه خوا - ٢٣ -

هـ :

هرات - ١١ - ٨٢ - ٨٤ - ٨٩ - ٧٨ -
٩٦ - ١٠٤ - ١٠٥ -
هلمند - ٨٥ - ٨٦ - ٧٣ - ٩٧ - ١٠٢ -
هند - ٣ - ٥ - ٦ - ٧ - ٨ - ١٠ - ١١ -
١٥ - ٢٦ - ٣٢ - ٣٣ - ٣٥ - ٤٧ -
٦٦ - ٧٠ - ٨٠ - ٨١ - ٨٢ - ٧٦ -
٧٧ -
هندوستان - ٨ - ٩ - ٨١ -

* * *

٢: د کتابو نومونه

الف :

افغان او پارس جگړه - ٣ - ٣٢ - ٣٨ -
٣٩ - ٤٤ - ٤٧ - ٤٨ - ٤٩ - ٥٢ -
٥٣ - ٥٥ - ٥٧ - ٦٢ - ٦٥ - ٧٦ -
٨١ - ٨٢ - ٨٣ - ٨٥ - ٨٨ - ٩٠ -
٩١ - ٩٣ - ٩٤ - ٩٥ -
افضل الطرایق - ١١٢ -
افغان تاریخی - ٤ - ٥٣ - ٧٠ - ٧٦ -
٨١ -
القرایض فی ردا لروافض - ١١٢ -
اویستا فرهنگ - ٣ - ١٧ -
آئین اکبری - ٤ - ١١٠ -

پ :

پټه خزانه - ٣ - ١٥ - ١٦ - ١٨ - ١٩ - ٢٠ - ٢١ - ٢٢ - ٢٣ - ٢٤ - ٢٥ - ٢٨ - ٢٩ - ٣٠ - ٤٤ - ٥٩ - ٦٠ - ٦١ - ٦٣ - ٦٥ - ٦٦ - ٦٧ - ٦٨ - ٨٥ - ٩٠ - ٩٤ - ٩٧ - ٩٨ - ١٠١ - ١٠٣ - ١٠٦ - ١٠٧ - ١٠٨ - ١٠٩ - ١١٠ - ١١١ - ١١٣ -

پټې خزانې تعليقات - ٤ - ١٠٦ -

ت :

تاريخ ادبيات ايران - دبرون اثر ديا سمي ترجمه - ٤ - ٨٨ - ٨٩ -

تاريخ افاغنه - ٤ - ٩٩ -

تاريخ افغانستان - دميليسون تأليف د منشي احمد جان ترجمه : ٣ - ٣١ - ٣٢ - ٣٣ - ٣٧ - ٣٨ - ٤٨ - ٤٩ - ٥٥ - ٥٦ - ٦٠ - ٦٢ - ٦٣ - ٦٤ - ٦٦ - ٦٨ - ٦٩ - ٧١ - ٧٢ - ٧٣ - ٧٥ - ٧٧ - ٧٩ - ٨٣ - ٨٦ - ٨٨ - ٨٩ - ٩٣ - ٩٤ -

تاريخ ايران - دسرجان مالكم اثر - ٣ - ٣١ - ٣٣ - ٣٥ - ٣٦ - ٣٧ - ٣٨ - ٤٨ - ٥٠ - ٥٧ - ٥٩ - ٦٣ - ٦٨ - ٦٩ - ٧٠ - ٧١ - ٧٨ - ٨٨ - ٩٣ - ٩٤ - ٩٥ -

تاريخ روابط ايران واروپا در دورهٔ صفويه ٣ - ٨ - ٩ -

تاريخ سلطاني - ٣ - ١٦ - ١٨ - ١٩ - ٢٠ - ٢٧ - ٣٢ - ٣٤ - ٣٦ - ٦٠ - ٦٢ - ٦٥ - ٦٦ - ٨٩ - ٩٥ - ٩٦ - ٩٨ - ٩٩ - ١٠٢ - ١٠٥ - ١٠٨ -

تاريخ علي قلي مرزا - ٤ - ٩٤ -

تاريخ مختصر ايران - دسرپرسي سايكس تأليف ٣ - ٧ - ١٠٢ -

تاريخ نظامي ايران - ٤ - ١٠١ - ١٠٢ - ١٠٤ - ١٠٥ -

تتمة البيان - دعلامه سيدجمال الدين افغاني اثر ٣ - ٧ - ٣٣ - ٥٨ - ٦٠ - ٦٨ - ٦٩ - ٧١ - ٧٣ - ٧٧ - ٩٣ - ٩٤ - ٩٦ - ١٠٢ -

ج :

جغرافياى تاريخى ايران - دبار تولد اثر - ٣ - ١٧ -

جونګ - فراهي قلمي - ٣ - ١٢ - ١٥ -

جهانكشاى نادري - ٤ - ٦٤ - ٨٩ - ١٠٤ - ١٠٥ - ١٠٨ - ١١٢ -

ح :

حيات افغاني - ٣ - ١٥ - ١٦ - ١٩ - ٢٠ - ٢٥ - ٢٧ - ٩٦ -

خ :

خورشيد جهان - ٣ - ١٦ - ٢٠ - ٢٥ - ٢٧ - ٦٢ - ٦٦ - ٨٤ - ٨٨ - ٩٤ - ٩٥ - ٩٦ - ٩٨ - ١٠٥

د :

دائرة المعارف بستاني - ٣ - ٧

داستان ترکتازان هند - ٣ - ٩ - ٢١ - ٦٦ - ٨٧ -

درهٔ نادره - ٤ - ٩ - ٧ -

د هندي او انګليسي قاموس - ٣ - ١٧ -

ر :

رحمان بابا (دیوان) ـ ٥٩ ـ ٦٣ ـ
روابط ادبی ایران و هند ـ ٣ ـ ٥ ـ ٦ ـ ٨
روضة الصفای ناصری ـ ٤ ـ ٨٥ ـ ٩٦ ـ ١٠١ ـ ١٠٥

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ـ ٤ ـ ٣٥ ـ ٣٧ ـ ٦٦ ـ ٧٢ ـ ٨٨ ـ ٩٤ـ ١٠٥ ـ
زبان پامیر ـ ١٧

س :

سیر المتأخرین ـ ٤ ـ ٩٦ ـ ٩٨ ـ

ف :

فرشته ـ ٧ ـ ٨

ق :

قصص العاشقین ـ ١٠٩

ک :

کاوه مجله ـ ٤ ـ ٥٠ ـ ٥١ ـ ٥٤

م :

مأثر الامراء ـ ٤ ـ ٦٦ ـ ٨٠ ـ ٩٦ ـ ١٠٢ ـ
منتخب اللباب ـ ٣ ـ ١٠ ـ ٨٠ ـ ٨٢ ـ
محمود نامه ـ ٤٣ ـ ٤٦ ـ ٦١ ـ ٦٢ ـ ٦٧ ـ ١٠٩

ن :

نادر نامه ـ قلمی ـ ٤ ـ ٩٨ ـ ١٠٢ ـ ١٠٥

❀ ❀ ❀

ددی کتاب فهرست

مضمون	مخ
پیل	١
ددې کتاب مأخذونه	٣
تر میرویس دمخه	٥
د پارس وضعیت	٥
د هند وضعیت	٧
په افغانستان کښې د قندهار وضعیت	١٠
د هوتکو ټبر	١٥
د هوتکو ښاغلي ترمیرویس د مخه	١٩
بابا هوتک	٢٠
ملکیار	٢٣
ښالم خان	٢٥
میرویس څوك و ؟ اوڅه یې وکړه ؟	٢٧
دده د نسب سلسله	٢٧
د میرویس مور	٢٨
د میرمن نازو د خوب لیدل	٢٩
د میرویس د زېږېدو نیټه	٣٠
د میرویس ازدواج	٣١

PROPERTY OF ACKU 5661

مضمون	مخ
دمیرویس کسب	۳۲
د میرویس شخصی صفتونه	۳۳
د میرویس مقام د پښتنو په نزد	۳۳
گرگین څوک و؟ او ولی قندهار ته راغی؟	۳۵
میرویس او گرگین	۳۶
میرویس د اصفهان په دربار کښې	۳۹
د میرویس تګ حج ته	۴۴
دمیر ویس مناجات	۴۵
دمیر ویس خوب لیدل	۴۶
هغه سوالونه چه میر ویس د حجاز علماو ته وړاندی کړل	۴۷
یو تصادف	۴۹
دمیرویس استفاده له موقع څخه	۵۳
دمیر راتګ قندهار ته	۵۶
دمیر رسیدل قندهار ته	۵۷
لمړۍ ملی جرګه	۵۸
دوهمه ملی جرګه	۶۰
دمیرویس لمړی اقدام	۶۳
ددی اقدام نتیجه	۶۶
دقندهار دښار نیول	۶۷
دریمه جرګه او دمیرویس وینا	۶۹
دولجی نیول	۷۲
دمیرویس بله وینا او د پښتنو خلورمه جرګه	۷۳
په کار پیل	۷۵
دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته	۷۵
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثیر وکړ؟	۷۶
د میرویس مراوده دهند د دربار سره	۸۰
دمیرویس مکتوب دهند دربار ته	۸۱

مضمون	مخ
دپارس ۳۱ زره عسکر د خسرو خان په قومندانی	۸۲
د خسرو خان نفاق اچول	۸۳
دمیرویس آمادگی	۸۵
دقندهار محاصره	۸۶
دخسرو خان مرګ او دپارسیانو تېښته	۸۷
دپارسیانو دبل لښکر ماتی	۸۹
دمیرویس وفات	۸۹
دمیرویس وروستنی خبری	۹۰
تر میرویس وروسته:	۹۲
دمیرویس ورور عبدالعزیز	۹۲
دمیرویس اولاد	۹۴
شاه محمود	۹۴
شاه حسین	۹۶
دمیرویس لور میرمن زینبه	۹۸
دمیرویس وراره اشرف	۱۰۱
دمیرویس سپه سالاران:	۱۰۳
سیدال خان ناصر	۱۰۳
دسیدال جنګونه	۱۰۴
دسیدال ادبی مقام	۱۰۵
بابوجان بابی	۱۰۸
دبابوجان دشعر نمونه	۱۰۹
بهادر خان	۱۰۹
دبهادر خان دبدلو نمونه	۱۱۰
ملاپیر محمد میاجی	۱۱۱
دده علمی مقام	۱۱۲
داؤد خان هوتک	۱۱۳
دسرو او ځایو او کتابو نومونه	۱۵۱

تصویرونه:

۱ :- مرویس نیکه - د لمړی مخ مقابل

۲ :- شاه اسماعیل صفوی - د۶ مخ مقابل

۳ :- سلطان حسین صفوی - د۷ مخ مقابل

۴ :- دقندهار زوړ ښار - د۶۷ مخ مقابل

۵ :- دمیرویس نیکه مقبره د۹۲ مخ مقابل

۶ :- شاه محمود هوتک د ۹۴ مخ مقابل

۷ :- شاه حسین هوتک د ۹۶ مخ مقابل

۸ :- شاه اشرف هوتک د۱۰۱ مخ مقابل

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library